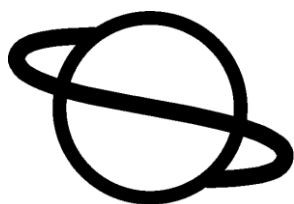

KÖRNYEZETVÉDELMI ÉS VÍZÜGYI MINISZTERIUM**GEF****A GLOBÁLIS KÖRNYEZETI ALAP:
a nemzetközi szervezet,
a támogatási területek és
a magyarországi programok**

-----•-----

**Az Alap története,
szervezete és finanszírozása**

----•----

**Az Alap és a globális
környezetvédelmi egyezmények**

----•----

**A támogatási területek és
a támogatások kategóriái**

----•----

**Magyarország csatlakozása
az Alaphoz**

----•----

**Magyarországi tervezett és
megvalósult projektek****IBRD
UNDP
UNEP**

Kiadja:

a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium

2004

ISBN 963 85511 5 1

A címlapon a Globális Környezeti Alap jelképe és a három végrehajtó szervezet rövidítése: IBRD - Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank, UNDP - az ENSZ Fejlesztési Programja, UNEP - az ENSZ Környezeti Programja.

**A GLOBÁLIS KÖRNYEZETI ALAP:
A NEMZETKÖZI SZERVEZET, A TÁMOGATÁSI TERÜLETEK ÉS
A MAGYARORSZÁGI PROGRAMOK**

**Pató Zsuzsanna, Közép-európai Egyetem
Faragó Tibor, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium**

TARTALOM

1.	Az Alap története, szervezete és finanszírozása	6
1.1.	Az Alap megalakulása és története	6
1.2.	Szervezeti felépítés és együttműködés	11
1.3.	Az Alap feltöltései és a jelenlegi finanszírozás	14
1.4.	A projektek támogatásának alapelvei, általános kérdései	15
2.	A globális környezeti problémák és a támogatási területek	18
2.1.	A biológiai sokféleség megőrzése	18
2.2.	Az éghajlatváltozás veszélyének csökkentése	21
2.3.	A nemzetközi vízfolyások védelme	24
2.4.	Az ózonréteg védelme	26
2.5.	A sivatagosodás elleni küzdelem támogatása	27
2.6.	A környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagok kibocsátásának csökkentése	29
2.7.	Az Alap által nyújtott támogatások, különös tekintettel a KKE térség országaiban végrehajtott projektekre	30
3.	A Globális Környezeti Alap és Magyarország	35
3.1.	Magyarország csatlakozása az Alaphoz és részvétele az Alap szervezeteiben	35
3.2.	Lezárt projektek és nem megvalósult projekt-javaslatok	38
3.3.	Folyamatban lévő projektek	39
3.4.	Előkészületben lévő projektek	40
4.	Egy korszak lezárult	41
A melléklet	Hivatkozások	44
B melléklet	Rövidítések	45
C1 melléklet	Lezárt projektek	47
C2 melléklet	Folyamatban lévő projektek	63
C3 melléklet	Tervezés alatt álló projektek	84
C4 melléklet	Összefoglaló táblázatok	95

1. AZ ALAP TÖRTÉNETE, SZERVEZETE ÉS FINANSZÍROZÁSA

1.1. AZ ALAP MEGALKULÁSA ÉS TÖRTÉNETE

Az 1944. július 21-én Bretton Woods-ban rendezett találkozón a nyugati szövetségesek már a világháború utáni időszak gazdasági, kereskedelmi feladatainak megoldásához szükséges nemzetközi pénzügyi rendszerről tárgyaltak. Az akkor kialakított - és az 1970-es évek elejéig sikeresen működő - rendszer keretében két pénzügyi intézményt, a Világbankot (más néven Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank, *International Bank for Reconstruction and Development - IBRD*) és a Nemzetközi Valutaalapot (*International Monetary Fund - IMF*), hoztak létre. A Valutaalap feladata a rövidtávú fizetési mérleg problémák megoldása és a megfelelő rövidebb távú hitelbiztosítás volt.

A Világbanknak kezdetben az európai országok gazdasági újjáéledését kellett elősegítenie a háború befejeződése után, majd a fejlődő országok megsegítése lett a legfőbb feladata. Napjainkra a Világbank a legkiterjedtebb intézményes keret, amelyen keresztül a fejlett országok segítik a fejlődőket társadalmi, gazdasági, fejlesztési problémáik megoldásában. A fejlődők mellett a Világbank jelentős mértékű – piaci és kedvezményes kamatú - hiteleket nyújtott a közép-kelet-európai országoknak is konkrét beruházásokra, illetve egyes ágazatok átszervezésére, modernizálására. A hitelforgalom éves szintje egy évtizede elérte a 20 milliárd dollárt.

A Világbank elsősorban fejlesztési, „gazdaság-stabilizálási”, ágazat-korszerűsítési programokhoz nyújtott támogatást, jellemzően tekintettel a támogatott programok regionális vetületeire is. Kifejezetten környezetvédelmi problémák megoldására csak elvétve nyújtottak be, illetve támogattak projektet, de sok gazdasági, ágazati és szociális célú program, például az egészségügyi rendszer fejlesztése vagy az energiaszolgáltatás modernizációja, közvetetten hozzájárult egyes környezeti problémák megoldásához (vagy éppenséggel, ha nem is szándékoltan, de ilyen problémák súlyosbításához) is.

A Világbankon kívül számos más nemzetközi pénzügyi intézmény nyújtott, illetve nyújt közvetve, esetenként közvetlenül egy-egy ország számára környezetvédelmi célú hitelt és kedvezményes támogatást; többek között a regionális fejlesztési bankok (Afrikai Fejlesztési Bank, Ázsiai Fejlesztési Bank, Európai Fejlesztési Bank, Európai Fejlesztési és Újjáépítési Bank stb.), valamint már nemzetközi szervezetek (például a Nemzetközi Mezőgazdasági Fejlesztési Alap).

A környezeti problémák és hatások azonban nem állnak meg az országhatároknál. Az emberi tevékenységek eredményeképpen globálissá vált környezeti problémák a nemzetközi politika szintjére az 1970-es években kerültek, ennek egyik első – kiemelkedő jelentőségű – eredménye volt az ózonréteg elvékonyodásával járó veszély felismerése, majd 1985-ben a vonatkozó egyezmény megkötése. Ezzel párhuzamosan mind nagyobb figyelem fordult a biológiai sokféleség rohamos csökkenése, az üvegházhatású gázok kibocsátásának és ezáltal a globális éghajlatváltozási kockázat gyors növekedése, a Föld erdővel borított területeinek csökkenése és más kockázatos hatásokkal járó globális környezeti folyamatok felé.

A globális problémák megoldásának elősegítésére nemzetközi megállapodások, programok születtek és azok megvalósításának az egyik legkritikusabb kérdésévé vált a szükséges intézkedések pénzügyi forrásainak tisztázása. A problémát kiváltó emberi tevékenységek, illetve a káros hatások tekintetében az országok, országcsoportok felelőssége nagy mértékben különbözött. E problémák megoldásához az addig kialakult nemzeti és nemzetközi támogatási mechanizmusok nem feleltek meg elsősorban azért, mert más országok voltak a problémák elsődleges okozói, mint annak elszenvedői.

Egy globális környezeti alap létrehozásának ötletét 1989-ben a francia miniszterelnök vetette fel a Világbank Közgyűlésén. E javaslat egy olyan pénzügyi alapról szólt, amely elősegítené a globális környezeti problémák kialakulásának megelőzésére és hatásaik mérséklésére irányuló nemzeti szintű tevékenységeket. A francia és az akkori nyugatnémet (Német Szövetségi Köztársaság) kormány támogatásával - a Világbank szervezésében - kidolgozott megállapodást 1990 novemberében fogadták el: ezzel létrehozták a Globális Környezeti Alapot (*Global Environmental Facility - GEF*). Az Alaphoz létrehozásakor 24 állam (17 fejlett és 7 fejlődő ország) csatlakozott: Ausztrália, Ausztria, Belgium, Kanada, Dánia, Finnország, Franciaország, NSZK, Olaszország, Japán, Hollandia, Norvégia, Spanyolország, Svédország, Svájc, Egyesült Királyság, USA, illetve Brazília, Kína, Elefántcsontpart, India, Mexikó, Marokkó, Zimbabwe; majd nem sokkal később Új-Zéland is részes fél lett; később más országok is csatlakoztak.

A résztvevő fejlődő és a fejlett országok 1991-ben megegyeztek az Alaphoz való (önkéntes) hozzájárulásokról, illetve felhasználásuk ideiglenes feltételeiről. A részes országok első találkozóját 1991 áprilisában tartották meg Washingtonban. A végrehajtással (pontosabban az Alap pénzügyi-technikai kezelésével) a Világbankot bízták meg. 1991 októberében (1991. október 28.) írta alá együttműködési megállapodását - a Háromoldalú Megállapodást - az Alap működtetéséről három nemzetközi szervezet, az ENSZ Fejlesztési Programja (*United Nations Development Programme - UNDP*), az ENSZ Környezeti Programja (*United Nations Environment Programme - UNEP*) és a Világbank. Ez a feladatmegosztást külön-külön jóváhagyták a három szervezet döntéshozó testületei. Jelenleg is e három szervezet – végrehajtó intézményként (*implementing agency*) – bonyolítja le az országok programjavaslatainak fogadását és elsődleges értékelését, a támogatások koordinálását és a projektek végrehajtásának nyomon követését. Az akkori megállapodás szerint a Világbank adja az Alap elnökét: ezzel a feladattal elsőként a Világbank Környezetvédelmi Részlegének akkori igazgatóját bízták meg (M. El-Ashry, aki ezt követően hosszú időn át átvezette a szervezetet).

A résztvevő országok az 1991-1994 közötti időszakot „próbaidőszaknak” (*pilot phase*) tekintették. A szakasz formálisan 1991 júliusában kezdődött és 1994 júniusáig tartott. A pénzügyi keretet (alaptőkét) e kísérleti időszakra 26 ország biztosította, melynek összege 860 millió dollár (mUSD) volt. Az egy-egy résztvevő ország által befizetendő hozzájárulás legkisebb összegét 4 millió SDR-ban (*special drawing right* - különleges lehívási jog) határozták meg (akkor 1 SDR kb. 1,4 USD volt), de a fejlett országok többsége ennél lényegesen magasabb összeget fizetett be. Az Alapból nemcsak a résztvevő – az Alaphoz csatlakozó – országok kaphattak támogatást.

A pénzügyi keretből vissza nem térítendő támogatásokat nyújtottak, amelyekre ebben az időszakban csak a 4000 dollár alatti egy főre jutó jövedelmű országok pályázhattak. Emellett több ország indított együttes és párhuzamos finanszírozási programot - kapcsolódva az Alap által elfogadott

pályázatokhoz. E támogatásokat vissza nem térítendő segélyek vagy kiemelkedően kedvezményes hitelek formájában nyújtották egyes fejlett országok (Ausztrália, Ausztria, Belgium, Kanada, Japán, Svájc és az Egyesült Államok).

Négy globális problémát jelöltek meg, amelyek megoldásával, illetve mérséklésével kapcsolatos tevékenységek támogatására lehetett pályázni. Ezek az akkori politikai és támogatási prioritási sorrendben a következők voltak: (a) az éghajlatváltozás kockázatának csökkentése; (b) a biológiai sokféleség megőrzése; (c) a nemzetközi vízfolyások védelme; és (d) a magaslégtér ózonréteg elvékonyodásának megállítása (az ózonréteget károsító egyes anyagok felhasználásának csökkentése, illetve kivonása). A tervek szerint a pénzügyi keretet előzetesen e négy terület között a következő arányban szándékoztak felosztani: (a) ~50 %, (b) ~30 %, (c) ~20 %, (d) a "maradék". Végül az öt pályázati ciklust összességében tekintve az alábbi arányok alakultak ki: (a) 42% 281,30 mUSD (b) 55% 309,15 mUSD (c) 13% 115,95 mUSD (d) 2% 5,70 mUSD.

Egyes országok (elsősorban az európai országok) tanulási időszaknak tekintették ezeket az éveket, míg az Egyesült Államok csak átmeneti intézménynek, mely megszüntethetővé válik azzal, hogy a Világbank integrálja a globális környezeti ügyeket támogatási programjába - elkerülendő újabb intézmények fejlesztését és az esetleges párhuzamosságokat, átfedéseket. A fejlett és a fejlődő országok közötti megállapodás fontos feltétele volt, hogy az Alap által nyújtott támogatás nem helyettesíti sem a hivatalos fejlesztési támogatásokat (*official development assistance - ODA*), sem az addigi bilaterális és a nemzeti környezetvédelmi ráfordításokat (*new and additional sources*). A projektek elbírálásánál pedig a globális környezeti probléma megoldásához való hozzájárulást lehetett csak támogatni. A „globális környezeti haszonra” (*global environmental benefit*) vonatkozó követelmény azóta is fontos feltétele a támogatásnak.

A kísérleti időszakban a pályázatokat csoportosítva, pályázati ciklusokban bírálták el, összesen öt ciklusban. Az Alaphoz hozzájáruló országokat tömörítő Végrehajtó Bizottság (*Implementation Committee*) hagyta jóvá a három végrehajtó szervezet által javasolt munkaprogramokat, míg a UNEP által koordinált, illetve ügyviteli eszközökkel támogatott Tudományos és Műszaki Tanácsadó Testület (*Scientific and Technical Advisory Panel - STAP*) foglalkozott a projektek általános szakmai, módszertani értékelésével.

Az Alapban résztvevők abban is megállapodtak, hogy megfelelő egyensúlyra fognak törekedni a különböző földrajzi térségeknek juttatott támogatásokat illetően. Ez már az első időszakban elfogadott pályázatok alapján világosan nyomon követhető volt, hiszen az érintett térségekben pályázásra „jogosult” kb. 130 ország közel fele vett részt valamilyen pályázatban és régióként is közel hasonló részvételi arányok alakultak ki.

Az 1991. évi döntésekkel párhuzamosan fontos nemzetközi tárgyalások zajlottak két globális környezeti probléma – a földi éghajlat és a biológiai sokféleség védelme – ügyében azzal a céllal, hogy a vonatkozó egyezmények elkészüljenek az 1992-re tervezett nagyszabású világkonferenciára. Mindkét akkor már körvonalozódó nemzetközi egyezmény kapcsán felmerült, hogy a fejlődő országok támogatására megfelelő pénzügyi forrásokat kell biztosítani. A fejlődő országok egy új, és a Világbanktól független támogatási alapot, illetve alapok létrehozását szerették volna elérni, de végül a

Globális Környezeti Alap lett a két említett egyezmény átmeneti pénzügyi mechanizmusának „működtetője” - a jövőben szükséges, a fejlődőknek nagyobb beleszólási jogot biztosító szervezeti átalakítás fenntartása mellett. A két folyamat – a Globális Környezeti Alap létrehozása, működési feltételeinek pontosítása, illetve e két globális környezeti egyezmény előkészítése – tehát párhuzamosan, de tartalmilag egyúttal egymáshoz kapcsolódóan zajlott.

Az 1992-ben Rio de Janeiróban megtartott ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciának (*United Nations Conference on Environment and Development - UNCED*) napirendjén is szerepelt a nemzeti, regionális és globális környezeti problémák megoldásának finanszírozási kérdése. A pénzügyi keretek biztosítása a Konferencia és az ott elfogadott, a „Feladatok a XXI. századra” címet viselő program (*Agenda 21*) kulcskérdése lett. Lényegét tekintve a fejlődő és a fejlett országok közötti egyre növekvő fejlettségbeli különbség és az ebből adódó feszültség hatotta át a Konferenciát és e kérdéskör tükröződött a legélesebben a pénzügyi eszközök körüli vitában is. Ez volt az egyik legnehezebben megoldható témakör a fenntartható fejlődési alapelvek, azaz a politikai nyilatkozatban felsorolt „riói alapelvek” elfogadása során. A „közös, de megkülönböztetett felelősség alapelve” (*common but differentiated responsibilities*) végül bekerült a két egyezmény szövegébe és a feladatokat részletező programba is.

Ebben az összefüggésben sokkal általánosabb megvilágítást kapnak a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel kapcsolatos korábbi és akkor éppen folyamatban lévő fejlemények, illetve a Globális Környezeti Alap későbbi megerősítése. Már a riói konferenciát kezdeményező 1989. évi ENSZ közgyűlési határozat (44/228, 1989. dec. 22.) szerint is - tekintettel a Brundtland Bizottság jelentésére - a „Konferenciának fel kell tárnia azokat a lehetőségeket, amelyek révén új és további pénzügyi eszközöket lehet előteremteni, elsősorban a fejlődő országok számára a fejlesztési céljaikkal összhangban álló, környezetvédelmi szempontból is hatékony fejlesztési programok és beruházások finanszírozására”. Új anyagi erőforrásokat kell továbbá előteremteni olyan intézkedések finanszírozására, melyek „a világ környezeti problémáinak megoldására irányulnak és különösen olyan országok, elsősorban fejlődő országok támogatására, amelyek számára az említett intézkedések végrehajtása különleges, vagy aránytalanul nagy terhet jelent elsősorban pénzügyi eszközök, szakértelem vagy műszaki kapacitás hiánya miatt.” (ld. a program 33.1 cikkelyét) A program leszögezi, hogy végrehajtása az egyes országok feladata, amit saját - állami és magán - forrásokból kell megoldaniuk. A fejlődő országok számára azonban „a Hivatalos Fejlesztési Segélyalap a finanszírozás fő külső forrása és a «Feladatok a XXI. századra» végrehajtásához és a fenntartható fejlődés biztosításához jelentős új és kiegészítő anyagi forrásokra lesz szükség”. A fejlett országok vállalták az ENSZ által kitűzött, és a bruttó nemzeti termék 0,7%-ában megállapított hozzájárulás befizetését a Hivatalos Fejlesztési Segélyalap számára, kötelezték magukat továbbá a segélyprogramjaiknak - az elmaradásuk mértékében való - kiterjesztésére (33.13).

Mindezek szellemében e program keretében fogalmazták meg a Globális Környezeti Alappal kapcsolatos elvárásokat, miszerint az

„az általa nyújtott kiegészítő támogatásoknak és kedvezményes pénzeszközöknek a globális környezeti előnyök elérését kell szolgálnia, valamint biztosítania kell a Feladatok

végrehajtásával kapcsolatos tevékenységekre az egyeztetett költségnövekményt, különösen a fejlődő országok számára” (33.14).

A Globális Környezeti Alap vonatkozásában a dokumentum részletesen kifejti az akkor még csak tervezett átszervezés főbb követelményeit is. Elvárás, hogy az Alap – többek között - biztosítsa az általános részvételt; legyen rugalmas hatáskörű, mely kiterjeszthető a „Feladatok a XXI. századra” globális környezeti haszonnal járó programterületeire; legyen jól áttekinthető, nyitott és demokratikus irányítású a döntéshozatal és a működése vonatkozásában. Biztosítsa továbbá a fejlődő országok érdekeinek méltányos és kiegyensúlyozott képviselését a donor országok pénzügyi erőfeszítéseinek elismerése mellett, valamint garantálja a forrásokhoz való hozzáférést további feltételek bevezetése nélkül.

A kísérleti időszakot követően véglegesítették az Alapot, elfogadták alapszabályzatát és megszilárdították a működési feltételeket. Az Alap tagsága és forrásai folyamatosan növekedtek. Az Alap Második Közgyűlése (*Second General Assembly*) 2002-ben felvette támogatandó területek közé (a már négy meglévő mellé) a sivatagosodás és a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagok elleni küzdelmet, valamint – a Tanács (*Council*) engedélyétől függően - a „Feladatok a XXI. századra” program globális környezeti haszonnal járó feladatait.

Mivel az Alap 4 sokoldalú nemzetközi egyezmény – az Éghajlatváltozási Keretegyezmény, a Biológiai Sokféleség Egyezmény, a Sivatagosodási Egyezmény és a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagokról szóló Stockholmi Egyezmény - pénzügyi mechanizmusaként is szolgál, követi a Részes Felek Konferenciáinak döntéseit, különös tekintettel a támogatási prioritásokra. Bár az Alap formálisan nem kapcsolódik a Montreali Jegyzőkönyvhöz, az ózonvédelmi programja minden téren alkalmazkodik a Jegyzőkönyv és módosításainak előírásaihoz (intézkedések, szabályozott anyagok és kivonási határidők). A Globális Környezeti Alap a Jegyzőkönyv saját pénzügyi alapját (*Multilateral Fund*) kiegészítve segíti saját erőforrásaiból a Jegyzőkönyv szerinti támogatási körből kimaradó országokat (elsősorban az átmeneti gazdaságú országokat).

Az Alapnak kiemelt figyelmet szenteltek a résztvevő országok a 2002. évi ENSZ Fenntartható Fejlődési Világtalálkozón (*World Summit on Sustainable Development - WSSD*). Ez azt jelentette, hogy az 1992-ben a riói konferencián a nemzetközi közösség által formálisan is útjára indított Globális Környezeti Alap tízéves tevékenysége a legmagasabb szinten kapott elismerést, ugyanakkor mind a fejlett, mind a fejlődő országok további elvárásokat fogalmaztak meg. Ebben a szellemben a Világtalálkozó résztvevői üdvözltek

„a Globális Környezeti Alap harmadik sikeres és jelentős mértékű újrafeltöltését, amely alkalmassá teszi arra, hogy biztosítsa az új központi támogatási területek és a már meglévők finanszírozási igényeit, és fogékony maradjon a kedvezményezett országok, különösen a fejlődő országok igényei és problémái iránt, továbbra is ösztönözzék a Globális Környezeti Alapot, hogy mozgósítson kiegészítő pénzügyi alapokat a kulcsfontosságú állami és magán szervezetektől, gyorsabb és összefogottabb eljárásokkal javítsa a pénzügyi alapok kezelését, valamint egyszerűsítse a projekt ciklust” (WSSD - 87. bekezdés).

A Világtalálkozón elfogadott dokumentumban az Alappal kapcsolatos konkrét ajánlások, rendelkezések egyebek mellett a következőkre vonatkoznak:

- az Alap lehetőségeinek jobb kihasználása - a szén-dioxid kibocsátások szabályozására is tekintettel - a fejlődő országok támogatására „a megbízható, megfizethető, gazdasági szempontból életképes, társadalmilag elfogadható és környezeti szempontból megfelelő energia vonatkozásában, beleértve az energiahatékonyságot és -takarékoságot, a megújuló energiát és a fejlett és tisztább fosszilis tüzelőanyag technológiákat is magukban foglaló fejlett energia technológiákat” (WSSD - 20.n bekezdés);
- a támogatási területek közé a sivatagosodással foglalkozó egyezmény felvétele, azaz „a földterületek degradációját (sivatagosodást és erdőirtást) a Globális Környezeti Alap egyik fő területének jelöljék, ahol a Globális Környezeti Alap támogatása eszköz «A sivatagosodás elleni küzdelemről szóló egyezmény» sikeres végrehajtására” (WSSD - 41.f bekezdés);

Ezen túlmenően is az említett dokumentum több általános és konkrét összefüggésben hivatkozik az Alapra, mint azon jelentős nemzetközi intézmények egyikére, amelyeknek meghatározó szerepe van az 1992. évi „Feladatok a XXI. századra” program, a 2000. évi Millenniumi Nyilatkozatban (*Millennium Declaration*) foglaltak, valamint a 2002. évi Világtalálkozón elfogadott Végrehajtási Tervben megfogalmazott célok elérésében (140. és 151. bekezdések).

1.2. SZERVEZETI FELÉPÍTÉS ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS

Az 1994-ben átalakított Alap szerkezete, döntéshozatali és a végrehajtó szervezetekkel való kapcsolatának szabályai jól tükrözik a fejlődő országok és egyes nemzetközi szervezetek által hangoztatott igényt arra vonatkozóan, hogy az Alap demokratikusan és átlátható módon működjön.

TANÁCS (*COUNCIL*)

A Tanács az Alap fő döntéshozó szerve, melynek 32 ország - 16 fejlődő, 14 fejlett és 2 átmeneti gazdaságú ország - egy-egy képviselője a tagja, akik a legtöbb esetben egyúttal egy-egy országcsoporthoz is képviselnek. Az összetétel reprezentálja az összes résztvevő országot, valamint a pénzügyi hozzájárulás arányát is. A Tanács döntéseit konszenzusos alapon hozza, ülései nyitottak (nyilvánosak) a bejegyzett civil szervezetek képviselői számára is. A Tanács felel a támogatási kérelmek (a végrehajtó szervezetek által döntésre előkészített) elfogadásáért vagy elutasításáért, illetve bizonyos támogatási eljárások utólagos jóváhagyásáért. A GEF elnöke (egyúttal adminisztrációjának vezetője) mellett a Tanács tagjai választják meg a soros ülés elnökét, aki egyszer befogadó (támogatásra jogosult), másszor donor országot képvisel. Az ülést a működési szabályzat által meghatározott módon a témaköröktől (napirendi témáktól) függően a GEF elnöke, illetve az ülés elnöke vezeti. A tagokat és helyetteseiket 3 évre delegálja a 32 országcsoporthoz (*constituency group*):

„Az Alap részesei 32 országcsoporthat alakítanak ki, mely közül 18 a támogatásra jogosult országokból áll, a maradék 14-et pedig elsősorban támogatást nyújtó országok alkotják.” (Alapszerződés, E függelék, 1. bekezdés).

Az utóbbi országcsoporthat között ugyanis olyanok is vannak, amelyekben vegyesen vesznek részt támogatást nyújtó és támogatásra jogosult (átmeneti gazdaságú) országok.

A Tanács feladata többek között:

- ellenőrizni, hogy az Alap a kijelölt céloknak és a hatáskörének megfelelően működik-e;
- a működési politikák, programok és projektek monitoringja és rendszeres értékelése;
- a munkaprogram (ti. a Tanács elé terjesztett projektek) jóváhagyása, végrehajtásának ellenőrzése, és ehhez kapcsolódó útmutatás nyújtása a végrehajtó szervezetek számára;
- a rendelkezésre álló pénzügyi eszközök meghatározása és elosztása, további források mozgósítása;
- a kapcsolódó egyezményekben Részes Felek Konferenciájával való kapcsolattartás, és az egyezmények prioritásainak és jogosultsági kritériumainak figyelembe vétele; és
- éves jelentés készítése az Alap működéséről.

TITKÁRSÁG (*SECRETARIAT*)

Az Alap Titkársága a Világbank adminisztrációs szervezeti keretein belül működik, de attól jogilag és funkcionálisan független. Feladata a Tanács és a Közgyűlés döntéseinek érvényesítése: a munkaterv projektjeinek véglegesítése, illetve végrehajtásuk ellenőrzése, a vonatkozó egyezmények titkárságaival való kapcsolattartás és a végrehajtó szervezetek koordinálása. A Titkárságot a Vezérigazgató (*Central Executive Officer*) irányítja (Mohammed El-Ashry-t követően másodikként 2003 óta Leonard Good), akinek mandátuma 3 évre szól (meghosszabbítható) és aki egyúttal az Alap elnöke (azaz elnök-vezérigazgató), s a fent említettek értelmében a Tanács üléseinek társelnöke is.

KÖZGYŰLÉS (*ASSEMBLY*)

A négyévente ülésező Közgyűlésnek tagja minden résztvevő ország (részes állam), függetlenül az Alapban betöltött státuszától. A Közgyűlés feladata:

- az Alap általános működési keretének meghatározása és felülvizsgálata;
- az Alap működésének értékelése és felülvizsgálata a Tanácsnak benyújtott éves jelentések alapján;
- a tagsági összetétel figyelemmel kísérése; és
- az Alapszerződés (*Instrument for the Establishment of the Restructured GEF*) kiegészítésének előterjesztése konszenzusos döntésre a Tanács javaslata alapján.

Amennyiben nem jön létre egyetértés a tagok között, kettős többségi szabállyal lehet csak döntést hozni, azaz a döntéshez az összes tagország 60%-ának és a befizetők 60%-ának az egyetértő szavazata szükséges (ez utóbbi esetében a szavazatokat súlyozzák a befizetések összegével). Eddig két közgyűlési ülészakot rendeztek, az elsőt 1998-ban Új-Delhiben, a másodikat 2002-ben Pekingben. Ezeket az ülészakokat megelőzte a következő időszakra támogatást (befizetést) felajánló országok találkozója, amelyen az Alap feltöltéséről állapodtak meg, s ezt a megállapodást a Közgyűlési ülészak jóváhagyólag tudomásul vette.

TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TANÁCSADÓ TESTÜLET (STAP)

Az ENSZ Környezeti Programja által megszervezett és adminisztratív eszközökkel támogatott, 15 elismert szakértőből álló Tudományos és Műszaki Tanácsadó Testület tudományos-szakmai elemzésekkel segíti az Alap Tanácsának és a végrehajtó szervezetek munkáját, illetve ellátja a projektek általános szakmai, módszertani ellenőrzését. Tevékenységei közé tartozik egyes kiemelt projektek részletes elemzése, szakmai ülések szervezése és a különböző technológiai lehetőségek értékelése. Tagjait az UNEP igazgatója jelöli ki az Alap és a másik két végrehajtó szervezet vezetőivel egyeztetve. Mandátumuk két évre szól, kivéve az elnökét és az alelnökét, akik 4 évig töltik be ezt a szerepet. A Testület közvetlenül együttműködik az érintett egyezmények tudományos tanácsadó szervezeteivel.

VÉGREHAJTÓ SZERVEZETEK

Az 1991-ben aláírt együttműködési megállapodás (a Háromoldalú Megállapodás) alapján a három finanszírozó és működtető szervezet mindmáig az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP), az ENSZ Környezeti Programja (UNEP) és a Világbank. Ez a három szervezet a GEF végrehajtó „ügynökségeként” segíti projektek kidolgozását, bonyolítja le az országok projekt javaslatainak fogadását és elsődleges értékelését, a támogatások koordinálását és a projektek végrehajtásának nyomon követését. Az UNDP és az UNEP külön GEF-részleget tart fent e feladatok ellátására, illetve mindhárom szervezet elkülönített pénzkerettel rendelkezik projektek kidolgozásának elősegítésére.

A Globális Környezeti Alap Tanácsa először 1994-ben tárgyalta további nemzetközi szervezetek bevonásának szükségességét és lehetőségét, az Alapszerződés 28. bekezdésének megfelelően. A résztvevő szervezetek körének kibővítése, vagyis a 3 végrehajtó szervezet mellé további, projektek kidolgozását és teljesítését segítő nemzetközi szervezetek (*executing agencies*) bevonása számos előnnyel jár:

- e szervezetek jól ismerik a támogatást fogadó országokat, így növelik az esélyt, hogy valóban az adott ország szerint is a legfontosabb területeket támogassák (*country-driven demand*);
- bővíti a projekt ötletek tárárt; és
- javítja a társfinanszírozási lehetőségeket (GEF, 1999).

Az Alap jelenleg a következő nemzetközi szervezetekkel működik együtt:

- Afrikai Fejlesztési Bank (*African Development Bank*);
- Ázsiai Fejlesztési Bank (*Asian Development Bank*);
- Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (*European Bank for Reconstruction and Development – EBRD*);
- Amerika-közi Fejlesztési Bank (*Inter-American Development Bank*);
- Nemzetközi Mezőgazdaság-fejlesztési Alap (*International Fund for Agricultural Development - IFAD*);
- ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (*Food and Agricultural Organization – FAO*);
- ENSZ Iparfejlesztési Szervezete (*UN Industrial Development Organization - UNIDO*).

A Globális Környezeti Alap együttműködik továbbá számos kétoldalú fejlesztési szervezettel, magáncégekkel, illetve nem-kormányzati szervezetekkel. A civil szervezetek egyrészt a projektek végrehajtásában játszanak fontos szerepet, másrészt politikai szinten is részt vesznek az Alap működtetésében. Eddig 435 szervezet akkreditáltatta magát a Tanács üléseit megelőző konzultációkon való részvételre. A Tanács ülésein a civil szervezetek képviselői megfigyelői státuszban vehetnek részt. A világ 5 régióján belül 18 kapcsolattartó szervezet (*focal point*) intézi az Alap és a civilek közötti információcserét.

1.3. AZ ALAP FELTÖLTÉSEI ÉS A JELENLEGI FINANSZÍROZÁS

Az Alap feltöltése (*replenishment*) négyévente történik. A támogatást nyújtó (hozzájáruló, befizető) országok 1994-ben 2 milliárd, 1998-ban 2,75 milliárd USD-t utaltak át az Alap számlájára. A legutóbbi feltöltés alkalmából 2002-ben 32 ország összesen 2,97 milliárd USD támogatást ajánlott fel a 2002-2006 közötti időszakra. A megajánlott összegek beérkezése sokszor késik, vagy azokat csak részben fizetik be, ami komoly problémát okoz az Alap kezelőinek.

A 2002-ben felajánlást tett országok: Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, Dél-Korea, Elefántcsontpart, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, India, Írország, Japán, Kanada, Kína, Luxemburg, Nagy-Britannia, Németország, Nigéria, Norvégia, Mexikó, Olaszország, Pakisztán, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovénia, Törökország, és Új-Zéland. A felsorolásban szereplő fejlődő és átmeneti gazdaságú országok, továbbá Törökország „csak” az alapösszegnek megfelelő hozzájárulás – 4 millió SDR (különleges lehívási jog) - befizetését vállalta.

1.4. A PROJEKTEK FINANSZÍROZÁSÁNAK ALAPELVEI, ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI

Az Alap fejlődő és átmeneti gazdaságú országoknak nyújt támogatást. Fejlődő ország esetében az egyetlen feltétel, hogy az adott ország részese legyen a vonatkozó egyezménynek. Az átmeneti gazdaságú országok közül csak a Világbank vagy az ENSZ Fejlesztési Programjának támogatotti körébe tartozóak jogosultak támogatásra. Fontos feltétel továbbá, hogy a támogatandó projekt illeszkedjen azokhoz a prioritásokhoz, melyek az ország fenntartható fejlődését szolgálják.

A Globális Környezeti Alap létrehozásának általános célja az volt, hogy pénzügyi támogatást nyújtson a kevésbé fejlett országoknak olyan hazai intézkedések bevezetésére, melyek *globális környezeti haszonnal* is járnak. A fenntartható fejlődés feltételeinek nemzeti szintű megvalósítása önmagában nem feltétlenül garantálja mindezt globális szinten: a közvetlen nemzeti szempontok figyelembevétele mellett a globális környezeti problémák megoldásához való hozzájárulás érdekében kiegészítő intézkedések lehetnek szükségesek, melyek sok esetben pótlólagos költséget jelentenek az adott országnak a szigorúan vett saját fejlesztési céljaihoz képest. Az energiaigény egy részének kielégítése megújuló energiaforrás (pl. biomassa vagy napenergia) hasznosítása révén általában többletköltséggel jár egy hasonló kapacitású, fosszilis energiahordozót felhasználó erőművi kapacitás létesítéséhez viszonyítva, azonban „globális környezeti haszna” a légkörbe ki nem bocsátott széndioxid: ebben az esetben tehát a nemzeti fejlesztési cél mellett a többletköltséget ez a globális haszon is indokolja (egyéb közvetlen nemzeti szintű előnyei mellett).

Mandátumának megfelelően az Alap ezt a költségnövekményt (*incremental cost*) fedezheti a projekt időtartama alatt, mely „annak az országra háruló jövőbeli gazdasági tehernek a mértéke, mely abból adódik, hogy az ország az Alap által támogatott tevékenységet választja a kizárólag a nemzeti érdeket kielégítő helyett” (GEF, 1996). A költségnövekmény meghatározásához szükséges annak a projektnek – beruházási alternatívának („alapszint projektnek”) – a költségbecslése, melyet az Alap által támogatott, globális környezeti haszonnal is járó projekt kiváltott. Az alapszint projektnek teljesítenie kell a következő elvi követelményeket ahhoz, hogy valós költségnövekményt lehessen alapján számolni:

- nemzeti fejlesztési célokkal összhangban lévő;
- technikailag megvalósítható;
- gazdaságos tevékenység, mely figyelembe veszi a megvalósítás tágabb értelemben vett politikai és társadalmi korlátait;
- környezeti szempontból ésszerű és ennek megfelelően nem hátráltatja a környezeti intézkedéseket a fogadó országban; és
- pénzügyileg megvalósítható.

Az Éghajlatváltozási Keretegyezmény előírja az Alapnak, hogy bizonyos tevékenységek „teljes költségét” finanszírozza. Olyan tevékenységekről van szó, amelyek önmagukban nem jelentenek nemzeti hasznot (például emissziókataszter készítése), vagyis a költségnövekmény valójában megegyezik a teljes költséggel.

A költségnövekmény meghatározása az Alap és a befogadó ország egyetértésével történik, az ennek figyelembevételével meghatározott finanszírozási tervet az Alap operatív testülete (*Global Environmental Facility, Operations Committee - GEFOP*) hagyja jóvá.

AZ ALAP MŰKÖDÉSI KERETEI

A Működési Stratégia (*Operational Strategy*) három tevékenység csoportot különböztet meg: a Működési Programterületeket (*Operational Program - OP*), a rövid távú intézkedéseket (*Short-term measures*) és kapacitásbővítési tevékenységeket (*Enabling activities*). A 15 program lefedi az 5 fő támogatási témakör, vagyis a biológiai sokféleség, az éghajlatváltozás, a nemzetközi vízfolyások, a sivatagosodás és a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagok legfontosabb problémáit. További támogatási témakör az ózonréteg védelme, konkrétan az ózonkárosító anyagok kiváltásának elősegítése az átmeneti gazdaságú országokban. Csak olyan projekt támogatható, amely valamelyik program céljaihoz alkalmazkodik. A rövid távú intézkedések - mind a hat témakörön belül – olyan sürgős feladatok megoldását segítik, melyeknek nincs feltétlenül stratégiai jelentőségük, de azonnali környezeti eredményt hoznak. A kapacitásbővítési projekteknek célja egyrészt az egyezmények által előírt jelentések elkészítésének segítése, másrészt a stratégiai döntésekhez és a tervezéshez szükséges információ összegyűjtése és rendszerezése.

A PROJEKTEK TÍPUSAI

A projektek nagyságuk alapján négy csoportba sorolhatók. A különböző típusú projektek dokumentációs igénye, beadási és elbírálási menete eltérő. A „teljes méretű” projekteknek (*full size project - FSP*) az előkészítés és elbírálás összes fázisán át kell menniük, mely végén a Tanács hagyhatja jóvá a tervezetet. A „közepes méretű” projektek (*medium size project - MSP*) felső támogatási határa 1 millió USD. Ezeket a projekteket a Titkárságnak lehet benyújtani folyamatosan és az Alap vezetője hagyja jóvá. A projektek előkészítésére elkülönített pénzkeret áll rendelkezésre (*Project Development Facility - PDF*). E pénzkeret „A blokk”-jából – mely legfeljebb 25000 dollár projektenként – a projekt meghatározásának korai szakaszát finanszírozhatják, s ennek odaítéléséről az a végrehajtó szervezet (ügynökség) dönt, amelyhez benyújtották az adott pályázatot. Az említett pénzkeret „B blokk”-jából (legfeljebb 35000 dollár) pedig a projektjavaslatok végleges kidolgozása és a projektdokumentumok előkészítése támogatható. Végül a „C-blokkból” jellemzően nagy projektek műszaki tervezését és megvalósíthatósági elemzéseit finanszírozzák.

A kapacitásbővítő projektek az egyezmények végrehajtását megalapozó stratégiák és tervek elkészítését célozzák. Beadásuk folyamatos és amennyiben a kért összeg az erre megállapított kereten belül van, elbírálásuk gyorsított eljárásban is lehetséges (az Alap vezetőjének jóváhagyásával). Az Alap Kapacitásfejlesztési Kezdeményezésének (*Capacity Development Initiative - CDI*) kiegészítéseként új programot indított, melynek célja a Riói Egyezményeket támogató nemzeti intézményrendszer értékelése az egyes országokban (*National Capacity Self-Assessment - NCSA*). Az értékelés középpontjában a legfontosabb feladatok kijelölése és az ehhez szükséges intézményi hiányosságok feltárása áll, mely elengedhetetlen az egyezmények hatékony és koordinált végrehajtáshoz. A 200000 USD alatti igényeket gyorsított eljárásban bírálják el.

Az Alap 1992-ben indította, elsősorban a helyi civil szervezetek bevonására, a kisösszegű támogatási formát (*Small Grants Program - SGP*), melyet az adott ország UNDP felelőse és bizottsága koordinál, s ez utóbbiban részt vesznek a civil szervezetek, az akadémiai, a kormányzati és a magánszektor képviselői. A megítélhető támogatás legfeljebb 50000 USD lehet, az átlagos pedig 20000 USD, amit közvetlenül a helyi szervezetek kapnak. A program célja, hogy felkarolja a globális környezeti kockázatok csökkentésének helyi szintű megoldásait és elősegítse a tapasztalatok megosztását. Nemzetközi szinten az ENSZ Fejlesztési Programja koordinálja ezt a támogatási formát: ellenőrzi a nemzeti stratégiák megfelelését az Alap támogatási politikájának, valamint általános útmutatást nyújt a projektek végrehajtásához. Az adminisztratív és a pénzügyi feladatokat az ENSZ Projekt-támogatási Hivatala (*United Nations Office for Project Services - UNOPS*) látja el. Jelenleg 73 ország vesz részt a programban és a Tanács célként tűzte ki a kör további bővítését (évente 10 új taggal). A jogosultság feltétele többek között a vonatkozó egyezmények ratifikálása, az állam és a civil szféra rendezett kapcsolata, és hazai erőforrások mozgósítása a támogatások kiegészítéseként (GEF, 2003).

2. A GLOBÁLIS KÖRNYEZETI PROBLÉMÁK ÉS A TÁMOGATÁSI TERÜLETEK

2.1. A BIOLÓGIAI SOKFÉLESÉG MEGŐRZÉSE

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS A BIOLÓGIAI SOKFÉLESÉG MEGŐRZÉSÉRE

A biológiai sokféleség, mely magába foglalja az élő szervezetek genetikai sokféleségét és a fajok és az ökoszisztémák sokféleségét, biztosítja az élet fennmaradását a változó földi környezetben. Az emberi tevékenység rohamos mértékben meríti ki ezt a közös kincset. Legsúlyosabb hatása a természetes élőhelyek rombolásának, a területi csökkenésének, elszigetelésének és elszennyezésének van. További okok közé tartozik az egyes fajok túlzott hasznosítása (halászata és vadászata), nemzetközi kereskedelme, illetve a monokultúrális mezőgazdasági termelés térhódítása. A Biológiai Sokféleség Egyezményt (*Convention on Biological Diversity - CBD*) az ENSZ 1992. évi Környezet és Fejlődés Konferenciáján fogadták el és 1993 decemberében lépett hatályba. Az egyezmény fő célkitűzése a biológiai sokféleség megőrzése, komponenseinek fenntartható használata, a biológiai, genetikai források hasznosításából származó hasznok igazságos és méltányos elosztása. Ez utóbbiba beleértendő a genetikai forrásokhoz való hozzáférhetőség, a biotechnológiák átadása és a biológiai sokféleség megőrzéséhez szükséges pénzügyi támogatások biztosítása is. A Globális Környezeti Alap – mint az egyezmény pénzügyi mechanizmusát működtető szervezet – az egyezmény részeseinek útmutatását figyelembe véve dönt az e célra elkülönített támogatási források felhasználásáról.

Az egyezmény számos általános jellegű feladatot fogalmaz meg a Részes Felek számára: programok kidolgozását a biológiai sokféleség megőrzésére és fenntartható hasznosítására; e feladatok figyelembe vételét az ágazati vagy ágazatközi tervekben és tevékenységekben, illetve konkrétan a biológiai sokféleség azon komponenseinek feltárását, amelyek fontosak a megőrzés és fenntartható használat szempontjából, különös tekintettel azokra, amelyek sürgős védelmi intézkedéseket igényelnek és amelyek a fenntartható hasznosításra a legnagyobb lehetőséget kínálják. Elvárja továbbá azon tevékenységek felmérését, amelyeknek számottevő káros hatása van a biológiai sokféleség megőrzésére és fenntartható hasznosítására.

A biodiverzitásra vonatkozó védelmi feladatok mellett az egyezmény felsorolja a hasznosítással kapcsolatos alapvető feladatokat is. Ezek szerint a Részes Felek egyebek mellett: integrálják a biológiai erőforrások megőrzésével és fenntartható hasznosításával kapcsolatos szemléletet a nemzeti döntéshozatalba; a biológiai erőforrások hasznosítására vonatkozó intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy elkerüljék vagy minimalizálják a biológiai sokféleséget érintő káros hatásokat; ösztönzik az együttműködést az állami hatóságok és a magánszektor között a biológiai erőforrások fenntartható felhasználására vonatkozó módszerek kifejlesztésében.

A különböző tevékenységnek a biológiai sokféleségre gyakorolt hatásainak elemzése is alapfontosságú az egyezmény végrehajtása során. Ennek érdekében a Részes Feleknek értékelniük kell a tervezett tevékenységek (beruházások, környezet-átalakítások) a biológiai sokféleséget érintő

hatásait és kölcsönösségi alapon elő kell segíteniük az információcserét - súlyos veszély vagy kár esetén pedig az érintettek azonnal értesítését - azon tevékenységekről, amelyek károsan befolyásolhatják más országok vagy a nemzeti illetékességen kívül eső területek biológiai sokféleségének helyzetét. Az egyezmény szól a megfelelő ismeretterjesztés, az oktatás fontosságáról.

Külön hangsúlyt kap az egyezményben a biotechnológia szerepe, hozzáférhetőségének biztosítása, az alkalmazásából eredő haszon igazságos elosztásának szükségessége is. A Részes Felek kötelezik magukat a biológiai sokféleség megőrzése és fenntartható hasznosítása, a genetikai források felhasználása szempontjából jelentős, környezetkárosítást nem okozó technológiák hozzáférhetőségének biztosítására és átadásának elősegítésére. A fejlődő országok esetében külön jelentősége van annak, hogy e technológiák hozzáférhetőségét és átadását a legelőnyösebb feltételek mellett biztosítsák. A biotechnológiákkal összefüggő biológiai biztonság kérdésével és ehhez is kapcsolódóan a tudományos együttműködési, technológia-átadási és pénzügyi támogatási feladatokkal behatóan foglalkozik az egyezmény égisze alatt kidolgozott, elfogadott és már hatályba lépett Cartagenai Jegyzőkönyv.

AZ EGYEZMÉNY PÉNZÜGYI RENDSZERE

Az egyezmény pénzügyi támogatási rendszert határoz meg a kötelezettségek végrehajtásának – ideértve például az in-situ, az ex-situ védelmet, a technológia-átadás, a megfelelő tudományos és oktatási programok kidolgozását és megvalósítását - támogatására a fejlődő országokban. A szükséges "új és kiegészítő" pénzügyi alapok biztosítása a fejlett országok kötelezettsége az egyezményből eredő költségnövekmény erejéig, a Részes Felek Konferenciájának útmutatása alapján:

"20.2. A fejlett ország Részes Felek új és kiegészítő pénzügyi forrásokat biztosítanak arra, hogy lehetővé tegyék a fejlődő ország Részes Felek számára az ezen Egyezmény kötelezettségeinek teljesítésére tett intézkedések megvalósításából eredő, a megállapodások szerinti teljes költségnövekményének fedezését és a rendelkezéseiből adódó előnyök kihasználását; és amely költségek tekintetében a fejlődő ország Fél és a 21. cikkelyben hivatkozott intézményi rendszer megegyeztek összhangban a Részes Felek Konferenciája által megállapított politikával, stratégiával, program-prioritásokkal, alkalmassági kritériumokkal, valamint a költségnövekmény iránymutató listájával. ..."

Az átmeneti gazdaságú országokról csak ebben az összefüggésben - azaz a pénzügyi eszközök biztosításában való részvételre vonatkozóan - tesz külön említést az egyezmény:

"20.2. Más Részes Felek, beleértve azokat az országokat, amelyek a piacgazdaságra való átalakulás folyamatán mennek keresztül, önként vállalhatják a fejlett ország Felekre vonatkozó kötelezettségeket. Ezen cikkely célja érdekében a Részes Felek Konferenciája az első ülés alkalmával létrehozza a fejlett ország Felek és azon Felek listáját, amelyek önként vállalják a fejlett ország Felekre vonatkozó kötelezettségeket. A Részes Felek Konferenciája időszakonként felülvizsgálja, és ha szükséges módosítja a listát."

Az egyezmény egy általános érvényű pénzügyi rendszert vezet be elsősorban a fejlődő országok támogatására:

„21.1. Ezen Egyezmény céljait teljesítendő, létre kell hozni egy mechanizmust a fejlődő ország Felek számára az anyagi erőforrások biztosítása érdekében, adományozási és koncessziós alapon ... A mechanizmus a Részes Felek Konferenciájának felügyelete és irányítása alatt működik, valamint annak tartozik elszámolási kötelezettséggel... Ezen mechanizmus működtető intézményét a Részes Felek Konferenciájának első ülése határozhatja meg. Ezen Egyezmény céljai érdekében a Részes Felek Konferenciája határozza meg a források hozzáférhetőségére és felhasználására vonatkozó politikát, stratégiát, program prioritásokat és az alkalmasság kritériumait. ... A mechanizmus demokratikus és nyílt irányítási rendszer keretében működik.”

„21.2. Ezen Egyezmény célkitűzéseinek megfelelően, a Részes Felek Konferenciája az első ülés alkalmával meghatározza a politikát, stratégiát és program prioritásokat, valamint a pénzügyi források hozzáférhetőségének és felhasználásának részletes kritériumait és irányelveit, beleértve az ilyen felhasználás rendszeres nyomon követését és értékelését. A Részes Felek Konferenciája a pénzügyi mechanizmus működtetésével megbízott intézményi struktúrával történt konzultáció után határoz a fenti 1. bekezdés végrehajtásához szükséges rendelkezésekről.”

A fent jelzett pénzügyi rendszer működtetésével az egyezmény a Globális Környezeti Alapot bízta meg átmeneti jelleggel az egyezmény hatályba lépése és a Részes Felek Konferenciájának első ülése közötti időszakra. Az egyezmény végrehajtásával kapcsolatban megkezdett tárgyalásokon szerteágazó vita bontakozott ki a pénzügyi intézmény részleteit illetően. Az ellentétek egyebek mellett a következő témákban nyilvánultak meg: konkrétan milyen tevékenységeket kell támogatni, mit jelent a biodiverzitás-védelem szempontjából a költségnövekmény, elvben minden fejlődő ország kaphasson-e támogatást, az átmeneti gazdaságú országok részesedhetnek-e valamilyen mértékű támogatásban, maradhat-e a Globális Környezeti Alap az egyezmény pénzügyi rendszerének működtető intézménye?

A Részes Felek Konferenciájának első ülése 1994 decemberében megszüntette az Alap átmeneti kezelői szerepét, és véglegesen megbízta a pénzügyi mechanizmus működtetésével. Az 1998-ban tartott negyedik ülés értékelte a mechanizmus működésének hatékonyságát és egy 11 pontból álló javaslattal állt elő, mely a projektekkel kapcsolatos eljárások egyszerűsítését, a támogatást kérő ország prioritásainak komolyabb figyelembe vételét, a külső pénzügyi források mobilizálását és a végrehajtó szervezetek munkájának jobb koordinálását tűzte ki célul (CBD Secretariat, 2002).

Működési Program-területek (OP):

- száraz és szub-humid ökoszisztémák
- tengeri, tengerparti és édesvízi ökoszisztémák
- erdei ökoszisztémák
- hegyvidéki ökoszisztémák
- agro-biodiverzitás

2.2. AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁS VESZÉLYÉNEK CSÖKKENTÉSE

EGYEZMÉNY A FÖLDI ÉGHAJLAT VÉDELME

Az éghajlati rendszer változása komoly gazdasági és társadalmi következményekkel járó környezeti kockázat. A természetes üvegházhatás - az emberi tevékenység által felerősített formájában - az átlagos hőmérséklet növekedését, a tenger szintjének emelkedését, a szélsőséges időjárási jelenségek erősségének és gyakoriságának növekedését, s ezáltal a vízgazdálkodás, a mezőgazdaság, az energiagazdálkodás és más ágazati tevékenységek természeti feltételeinek gyors változását idézheti elő. Az üvegházhatás erősödéséért elsősorban felelős szén-dioxid kibocsátásának nagy mértékű csökkentése a fosszilis energiahordozókra épülő gazdaságok jelentős átalakítását követeli meg.

Az 1992-ben – az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencián – aláírásra megnyitott és 1994-ben hatályba lépett ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény (*United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCCC*) célja az emberi tevékenységek következtében légkörbe kerülő üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése oly módon, hogy a gázok légköri mennyiségének változása ne érjen el a földi környezetre veszélyes mértéket. E gázok kibocsátása az elmúlt 150-200 évben rendkívüli ütemben megnövekedett a különböző emberi tevékenységek, döntően a fosszilis tüzelőanyagok fokozódó felhasználása eredményeképpen. Az említett időszakban a légköri szén-dioxid koncentráció több mint harminc százalékkal növekedett meg. A szén-dioxid mellett számottevően emelkedett a metán, a dinitrogén-oxid és halogénezett szénhidrogének légköri koncentrációja is. Mivel ez utóbbi gázok előállításának és felhasználásának beszüntetéséről, illetve nagyon korlátozott alkalmazásáról - a magaslégköri ózonréteget csökkentő veszélyes hatásuk miatt - már rendelkezik egy átfogó nemzetközi egyezmény (Bécsi Egyezmény) és az azt kiegészítő Montreali Jegyzőkönyv, ezért az Éghajlatváltozási Keretegyezmény hatálya alól kivonták ezeket a gázokat. Az említett üvegház hatású gázok forrásai (kibocsátásai) mellett azok tározóiról és nyelőiről - mindenekelőtt a szén-dioxid elnyelése és hosszútávú tározása szempontjából jelentős erdővel borított területekkel kapcsolatos feladatokról is - fontos megállapításokat tartalmaz az egyezmény.

Az egyezmény hangsúlyosan szól a fejlett országok felelősségéről mind a kibocsátások korlátozását, mind a kevésbé fejlett országoknak az egyezmény végrehajtásához nyújtott segítséget illetően. A megfelelő pénzügyi alapok létrehozása az egyezmény II. mellékletében felsorolt fejlett országok kötelezettsége. Ezek elsődleges célja, hogy a fejlődő országok teljesíthessék az egyezményben előírt feladataikat, elkészíthessék az ezekre vonatkozó elemzéseket, beszámolókat és megelőzhessék, illetve mérsékelhessék az éghajlatváltozás okozta károkat. Az alábbi bekezdések részletezik a támogatások fő vetületeit:

"4.3. A fejlett országot képviselő Felek és a II. mellékletben szereplő egyéb fejlett Felek új és járulékos anyagi erőforrásokat bocsátanak a fejlődő országot képviselő Felek rendelkezésére, ez utóbbiak a 12. cikkely 1. bekezdése szerinti kötelezettségeik teljesítésével kapcsolatban felmerült egyeztetett teljes költségeik fedezésére. Ugyancsak rendelkezésre bocsátanak anyagi erőforrásokat - beleértve a fejlődő országot képviselő Feleknek szükséges technológia átadást - avégett, hogy fedezzék az ezen cikkely 1. bekezdésében foglalt intézkedések végrehajtásának

egyeztetett teljes költségnövekményét, továbbá, hogy biztosítsák az ezen cikkelynek megfelelően a 11. cikkelyben hivatkozott nemzetközi testület vagy testületek költségeit. ...

4.4. A fejlett országot képviselő Felek ... ugyancsak segítik - az éghajlatváltozás káros hatásai által különösen sebezhető - fejlődő országot képviselő Feleket, hogy fedezzék e káros hatásokhoz való alkalmazkodásuk költségeit.

4.5. A fejlett országot képviselő Felek ... megtesznek minden gyakorlati intézkedést a környezeti szempontból megfelelő technológiák és know-how-ok támogatására, elősegítésére, finanszírozására és - ahol szükséges - átadására, vagy hozzáférhetővé tételére más Felek, de különösen a fejlődő országot képviselő Felek számára avégett, hogy képessé váljanak a jelen Egyezmény rendelkezéseinek végrehajtására. Ebben a folyamatban a fejlett országot képviselő Felek támogatják a fejlődő országot képviselő Felek endogén kapacitásainak és technológiáinak a fejlesztését és gyarapítását. Más Felek és szervezetek, lehetőségeik szerint, ugyancsak segédkezhetnek e technológiák átadásának előmozdításában."

A támogatások lehetőségét az egyezmény említi a kötelezettségek együttes végrehajtásával, a kutatásokkal, a megfigyelésekkel, az oktatással és a tájékoztatással összefüggésben is. Az átmeneti gazdaságú országok számára is biztosítható támogatás a Globális Környezeti Alapból az egyezménnyel kapcsolatos feladatokhoz, miközben az egyezmény nem kötelező jelleggel írja elő a pénzügyi támogatások biztosításában való részvételt (4. cikkely, 5. bekezdés). Ugyanakkor az egyezmény I. mellékletében felsorolt átmeneti gazdaságú országok - így Magyarország - számára is kitüntetett szerepe lehet a technológia-átadással, illetve átvétellel és az együttes végrehajtással kapcsolatos együttműködési lehetőségeknek.

AZ EGYEZMÉNY PÉNZÜGYI RENDSZERE

A 4. cikkely 3. bekezdésében említett testület az egyezmény pénzügyi intézménye, amelynek részleteit a 11. cikkely vázolja:

"11.1. Ezennel meghatározást nyer egy mechanizmus a pénzügyi erőforrások segély vagy koncessziós alapon történő biztosítására, beleértve a technológia átadást is. A mechanizmus a Részes Felek Konferenciájának irányítása alatt és azzal elszámolásban fog működni, mely testület dönt ezen Egyezménnyel kapcsolatos politikája, program prioritásai és jogosultsági kritériumai felett. A mechanizmus működtetését egy vagy több meglévő nemzetközi intézményre kell bízni.

11.2. A pénzügyi mechanizmus valamennyi Fél igazságos és kiegyensúlyozott, átlátható irányítási rendszerű képviselte legyen.

11.3. A Részes Felek Konferenciája és a pénzügyi mechanizmus működtetésével megbízott intézmény vagy intézmények megállapodnak a fenti bekezdések hatályosságára vonatkozó intézkedésekben, melyek magukban foglalják a következőket:

(a) Módozatok annak biztosítására, hogy az éghajlatváltozás kezelését finanszírozó projektek megfeleljenek a Részes Felek Konferenciája által meghatározott politikának, program prioritásoknak és jogosultsági kritériumoknak;

(b) Módozatok, melyekkel egy adott pénzügyi döntés felülvizsgálható ezen politika, program prioritások és jogosultsági kritériumok fényében;

(c) Jelentések készítése a Részes Felek Konferenciája részére azon pénzügyi műveletekről, amelyek összeegyeztethetők a fenti 1. bekezdésben előírt beszámoltatási követelménynek; és

(d) Előrelátható és azonosítható módon meghatározni az ezen Egyezmény végrehajtásához szükséges és rendelkezésre álló támogatási összegeket és a feltételeket, melyek alapján ezek az összegek időszakosan felülvizsgálatra kerülnek.

11.4. A Részes Felek Konferenciája az első ülészakán intézkedéseket tesz a fent említett rendelkezések végrehajtására, áttekintve és számításba véve a 21. cikkely 3. bekezdésében hivatkozott átmeneti rendelkezéseket és dönt arra nézve, hogy szükséges-e fenntartani ezeket az átmeneti rendelkezéseket. Ezt követően négy éven belül a Részes Felek Konferenciája felülvizsgálja a pénzügyi mechanizmust és megteszi a megfelelő intézkedéseket.

11.5. A fejlett országot képviselő Felek ugyancsak nyújthatnak és a fejlődő országot képviselő Felek igénybe vehetnek az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos pénzügyi forrásokat kétoldalú, regionális és egyéb multilaterális csatornákon keresztül."

Az egyezmény rendelkezései szerint annak pénzügyi feladatait – a Részes Felek Konferenciájának első ülészakáig – a Globális Környezeti Alap látja el. Erről az egyezmény 21. cikkelye rendelkezik:

"21.3. Az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programjának, az Egyesült Nemzetek Környezeti Programjának és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank által működtetett Globális Környezeti Alap lesz a 11. cikkelyben hivatkozott pénzügyi mechanizmus működtetésével ideiglenes alapon megbízott nemzetközi intézmény. Ezzel összefüggésben a Globális Környezeti Alap szervezetét megfelelően át kell alakítani és tagságát teljes körűvé kell tenni, hogy képes legyen a 11. cikkely követelményeinek teljesítésére."

A fentiek alapján az egyezmény pénzügyi mechanizmusa elsősorban a fejlődő országok segítségét szolgálja. Az egyezmény célkitűzésének elérése szempontjából hatékony technológiák átadását-átvételét, az egyezményből fakadó kötelezettségek együttes végrehajtását szorgalmazó rendelkezések azonban nyitottak az átmeneti gazdaságú országok számára is.

A Részes Felek Konferenciájától, annak negyedik ülészakán a Globális Környezeti Alap végleges megbízást kapott az egyezmény pénzügyi mechanizmusának működtetésére, melyet a Konferencia négyévenként értékel. A Részes Felek Konferenciája azóta is rendszeres útmutatást ad az Alapnak a tárgyalások eredményeiről és az abból adódó új feladatokról, az Alap pedig évente beszámolót készít saját éghajlatvédelmi tevékenységéről.

A hetedik ülészak által 2001-ben elfogadott Marrakesh-i Megállapodás kiterjesztette az Alap támogatási körét a változó éghajlathoz való alkalmazkodás és a kapacitás-fejlesztés területére. A részes országok három új pénzügyi alapot hoztak létre, melyek működtetése szintén a Globális Környezeti Alap feladata. A Speciális Éghajlatváltozási Alap (*Special Climate Change Fund - SCCF*) támogatási területei: kapacitásbővítés, alkalmazkodás, technológia átadás, kibocsátás csökkentés és gazdasági diverzifikáció. A Legkevésbé Fejlett Országok Alapja (*Least Developed Countries Fund - LDCF*) kifejezetten ezekre az országokra szabott programokat finanszíroz. A Kiotói Jegyzőkönyv (*Kyoto Protocol*) hatályba lépésével kezdheti meg működését az Alkalmazkodási Alap (*Adaptation Fund – AF*).

Számos – az egyezmény második mellékletében szereplő – ország tett újabb pénzügyi felajánlást 2001-ben az egyezményben és az azt kiegészítő megállapodásokban foglalt feladatok végrehajtásának támogatására. A tervek szerint 2005-re évente összesen 410 millió USD lesz lehívható erre a célra a Globális Környezeti Alap alaptőkéjéből (*Trust Fund*) és a három új alapból együttesen. A Részes Felek kilencedik konferenciája 2002-ben további részletes útmutatást készített a három új alap támogatási céljairól.

Működési Program-területek (OP):

- energiahatékonysági és energiatakarékossági „korlátok csökkentése
- a megújuló energiaforrások alkalmazásának támogatása
- éghajlatbarát technológiák hosszútávú költségének csökkentése
- környezetileg fenntartható közlekedés támogatása

2.3. A NEMZETKÖZI VÍZFOLYÁSOK VÉDELME

NEMZETKÖZI VIZEKET, VÍZGYŰJTŐ TERÜLETEKET VESZÉLYEZTETŐ HATÁSOK

A világ vízi erőforrásainak egyre intenzívebb használata jelentős környezeti, társadalmi és gazdasági kockázatot hordoz. A tengerek és az édesvízi rendszerek minőségi és mennyiségi leromlása komoly társadalmi feszültségeket szül, különösen a világ azon részein, ahol a lakosság élelmezése és vízellátása közvetlenül függ a helyi vízi erőforrásoktól. A problémák oka egyrészt a túlhasználat, valamint a vízszennyező gazdasági fejlesztés. A károk felszámolása és a nem fenntartható erőforrás használat átalakítása szemléletváltást és komoly anyagi befektetést igényel. A vizek védelme azonban csak - ökológiailag és minden ágazatra vonatkozóan – integrált módon lehet eredményes. Ökológiai szempontból a víztestekkel összefüggő rendszert alkotnak a parti sávok, a felszín alatti vizek és a kapcsolódó vizes élőhelyek is. Természetesen az országhatárokat ezek az ökológiai rendszerek sem veszik figyelembe. Az erőforrások fenntartható használata pedig kizárólag úgy oldható meg, hogy a fejlesztések, gazdasági tevékenységek során tekintettel vannak a környezeti rendszerek eltartó képességére.

nemzetközi vízgyűjtők		
kontinens	száma	területe*
Afrika	60	62
Ázsia	53	39
Európa	71	54
Észak-Amerika	39	35
Dél-Amerika	38	60
Összesen	261	45**

1. táblázat Nemzetközi vízgyűjtők (Wolf, 1999)

* kontinens teljes területének %-ban

** a teljes szárazföld (kivéve Antarktiszt) százalékában

A nemzetközi vizek használatáról és védelméről számos globális és regionális egyezmény született. A tengerek szabályozásának gerince a mintegy 10 évig tárgyalt és 1982-ben elfogadott ENSZ Tengerjogi Egyezmény (*UN Convention on the Law of the Sea - UNCLOS*), valamint 9 regionális megállapodás. Az édesvízi rendszerek, elsősorban a folyók védelmét is számos egyezmény és intézmény segíti világszerte. Európában az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának (*United Nations Economic Commission for Europe - UNECE*) égisze alatt készült átfogó egyezmény (*Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes*), de egyes folyók vízgyűjtőjére is (Duna, Rajna, Elba stb.) készült megállapodás a partmenti országok kezdeményezése alapján.

A „Feladatok a XXI. századra” című ENSZ programban a vizek védelméről és fenntartható használatáról szóló, 17. és 18. fejezet célként határozza meg, hogy „minden állam, lehetőségeinek és rendelkezésre álló erőforrásainak arányában, két- és többoldalú együttműködés alapján ... készítsen 2000-re célzott és költségvetéssel kiegészített nemzeti akciótervet, valamint állítsa fel a megfelelő intézményi és jogi kereteket”, továbbá „indítson hatékony vízhasználatot célzó programokat” (18.11).

PÉNZÜGYI TÁMOGATÁS A NEMZETKÖZI VÍZFOLYÁSOK VÉDELME

A Globális Környezeti Alap célja az integrált, ökoszisztéma alapú vízbázis kezelés támogatása és ezzel párhuzamosan a vízfolyásokra vonatkozó számos nemzetközi (kétoldalú és többoldalú) egyezmény és program összefogása. Ennek megfelelően a nemzetközi vízi rendszerek átfogó, ökológiai rendszer alapú kezelési módját támogatja azáltal, hogy fedezi a) a vizekhez kapcsolódó környezeti veszélyek felmérésének, b) a meglévő intézményi rendszerek kapacitásbővítésének és c) egyes intézkedések egyeztetett költségnövekményét. Az Alap a leginkább veszélyeztetett vízi rendszerek védelmére és a legfontosabb veszélyeztető okok felszámolására összpontosítja erőforrásait:

- a szárazföldről származó szennyezés csökkentése (különös tekintettel a környezetbe tartósan megmaradó szerves szennyező anyagokra és a nehézfémekre),
- sivatagosodás és erdőirtás okozta problémák kezelése,

- a biológiai sokféleség fenntartása szempontjából fontos élőhelyek fizikai és ökológiai leromlásának megállítása,
- a tengeri élő- és élettelen erőforrások túlzott használatának mérséklése,
- a hajókról bekerülő kémiai szennyezés és az idegen fajok bekerülésének elkerülése.

Működési Program-területek (OP):

- vízgyűjtő, folyó vagy tengeri ökoszisztéma megőrzése, védelme
- integrált szárazföldi és vízi erőforrás kezelés
- szennyezés elhárítás

2.4. AZ ÓZONRÉTEG VÉDELME

NEMZETKÖZI MEGÁLLAPODÁS AZ ÓZONRÉTEG VÉDELME

A magaslégköri ózon fotokémiai folyamatok során folyamatosan keletkezik és bomlik. A két folyamat egyensúlya biztosítja a sztratoszférikus ózonréteg stabilitását, mely a Nap ibolyántúli (ultraviola) sugárzását kiszűrő pajzsként működik a földi élet védelmében. Az ózonréteg az emberi tevékenységek során kibocsátott ózonkárosító (az ózonmolekulákat elbontó) anyagok következtében elvékonyodott. A megnövekedett ibolyántúli sugárzás veszélyes az élő szervezetekre, s növeli többek között a bőrrák, egyes szembetegségek és az immunrendszer károsodásának kockázatát. A környezeti kockázat felismerésében és politikai szintű kezelésének megértetésében – más környezeti problémákhoz hasonlóan – nagy szerepe volt a nemzetközi tudósközösségnek: Molina és Rowland 1974-ben a *Nature* folyóiratban megjelent cikke után 3 évvel az ENSZ Környezeti Programja és a Meteorológiai Világszervezet (*World Meteorological Organization – WMO*) közös bizottságot hozott létre az ózonréteg rendszeres vizsgálatára. Az 1981-ben megalakult kormányközi konferencia munkájának eredményeképpen az ózonréteg védelméről rendelkező Bécsi Egyezményt (*Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer*) 1985 márciusában nyitották meg aláírásra. Az egyezmény előírja, hogy a csatlakozó országok „megfelelő intézkedéseket foganatosítanak az emberi egészség és a környezet védelmére olyan káros hatásokkal szemben, amelyek az ózonréteget módosító vagy annak módosításával fenyegető emberi tevékenységből erednek vagy eredhetnek” (2. cikkely, 1. bekezdés), valamint működjenek együtt a tudományos kutatásban, az ózonréteg állapotának ellenőrzésében, továbbá osszák egymással e témában szerzett ismereteiket. Még ugyanebben az évben egy újabb *Nature* cikkben Joe Farman publikálta az Antarktisz feletti ózonréteg elvékonyodásának adatait, melyeket aztán más források is megerősítettek.

Az egyezmény nem tartalmaz számszerű célokat az ózonkárosító anyagok előállítására és használatára vonatkozóan, az 1987-ban véglegesített Montreáli Jegyzőkönyv (*Montreal Protocol*) azonban már kötelezettségeket ír elő 5 fajta halogénezett szénhidrogén – freonok – felhasználásának és termelésének 50%-os csökkentésére 1999-re (az 1986-os szinthez képest), valamint egyes halonok termelésének befagyasztására 1993-ra (szintén az 1986-os szinthez képest). A Jegyzőkönyv előírásait

azóta több alkalommal szigorították. E módosítások és kiegészítések egyrészt felgyorsították a folyamatot a csökkentési, ill. kivonási határidők rövidítésével, másrészt kibővítették a szabályozott anyagok körét.

AZ EGYEZMÉNY PÉNZÜGYI RENDSZERE

A Jegyzőkönyv 1990. évi Londoni Módosítása hozta létre és az 1992. évi Koppenhágai Módosítása véglegesítette az egyezmény pénzügyi alapját (Sokoldalú Alap - *Multilateral Fund*), mely a Jegyzőkönyvben említett (5. cikkely 1. bekezdés) fejlődő országokat támogatja az egyezmény végrehajtásában az intézkedések egyeztetett költségnövekményének megtérítésével (10. cikkely). Az Alap az iparosodott országok befizetéseiből folyósítja a támogatásait. Az Alap 1991 és 2002 között összesen másfél milliárd dollár értékű összeggel gazdálkodott.

A Globális Környezeti Alap a Sokoldalú Alap támogatásából nem részesülő, átmeneti gazdaságú országok számára nyújt pénzügyi támogatást többek között a jelentéstételi kötelezettségek és a kereskedelemre vonatkozó előírások teljesítéséhez, valamint az ózonkárosító anyagok termelésének, felhasználásának csökkentésére, megszüntetésére irányuló tervek elkészítéséhez és végrehajtásához.

2.5. A SIVATAGODÁS ELLENI KÜZDELEM TÁMOGATÁSA

A SIVATAGOSODÁS PROBLÉMÁJA ÉS A SIVATAGOSODÁS, AZ ASZÁLYOK ELLENI KÜZDELEMMEL FOGLALKOZÓ EGYEZMÉNY

A sivatagosodás a Föld szárazabb területeinek az emberi tevékenység és az éghajlat szárazabbá válásából fakadó krónikus, illetve visszafordíthatatlan leromlása. Az elégtelen vízellátottság miatt a talaj termékenysége csökken, a termőréteget megkötő növényzet csökkenésével az elvékonyodik és sok esetben végleg eltűnik. A Föld szárazföldi területének harmadát érinti ez a probléma, és elsősorban Afrikában, de Ázsiában, Dél-Amerikában, sőt Európában is komoly gazdasági károkat okoz. Az éghajlatváltozás hatásaihoz hasonlóan a sivatagosodás is elsősorban a fejlődő országoknak jelent súlyos problémát, ahol a lakosság jelentős részének megélhetése közvetlenül kapcsolódik a helyi vízhasználathoz, földműveléshez, és állattartáshoz miközben éppen ezeknek az országoknak a leginkább korlátozott az adaptációs képessége a változó környezeti feltételekhez többek között pénzügyi erőforrások hiányában. A sivatagosodás oka elsősorban a nem megfelelő tájhasználat, a természeti erőforrások eltartó képességét meghaladó használata (túllegeltetés, erdőirtás stb.), ami szorosan összefügg a népesedési problémákkal is. A száraz területek degradációja az élelmiszertermelés csökkenését vonja maga után, ami a szegény országokban közrejátszik az éhínség kialakulásában. A sivatagosodás tehát mind okként, mind okozatként kapcsolódik a szegénység kérdéséhez.

Az 1992. évi ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencián határozták el e témakörben egy nemzetközi egyezmény kidolgozását, amely 1994. június 17-én fogadtak el. 1996. december 26-án lépett hatályba

a sivatagosodás – és általánosabban véve az aszályok – elleni küzdelemről szóló egyezmény (*United Nations Convention to Combat Desertification - UNCCD*). Magyarország 1999-ben csatlakozott ehhez az egyezményhez.

Az egyezmény alapvető célkitűzése, hogy nemzetközi szinten összehangolja, és nemzeti szinten elősegítse azon erőfeszítéseket, amelyek a sivatagosodás ellen, illetve az aszály megelőzésére és hatásainak kezelésére irányulnak. Ez olyan hosszú távú, koordinált stratégiát igényel, amely lehetővé teszi az érintett területeken a talaj termőképességének javítását, a talaj és a vízkészletek megővését, illetve rehabilitációját, és e természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodást. Fontos eszközei a nemzeti cselekvési programok, melyek célja a „sivatagosodást előidéző tényezők, továbbá a sivatagosodás leküzdéséhez és az aszály hatásainak enyhítéséhez szükséges gyakorlati tennivalók meghatározása” (10. cikkely). A nemzeti programok kiegészítéseként az érintett országok szubregionális és regionális programokat készítenek az országhatárokon átnyúló erőforrások fenntartható kezelése érdekében. Az egyezmény végrehajtási mellékletei tartalmazzák az 5 régióra (Afrika, Ázsia, Latin-Amerika és a Karib térség, az Észak-Mediterrán térség, illetve Közép-Kelet-Európa) vonatkozó egyedi rendelkezéseket.

PÉNZÜGYI FORRÁSOK ÉS MECHANIZMUSOK

Az egyezmény végrehajtásának finanszírozása alapvetően nemzeti feladat, melyet minden ország saját forrásaiból fedez (20 cikkely, 1. bekezdés). A fejlett országok azonban vállalták, hogy további pénzügyi forrásokat mozgósítanak a fejlődő országok számára céltámogatások és kedvezményes kölcsönök formájában, és elősegítik „a sivatagosodással kapcsolatos tevékenységek egyeztetett költségnövekményének a Globális Környezeti Alapból történő új és pótlólagos pénzügyi támogatását” (20. cikkely, 2. bekezdés).

A létező pénzügyi lehetőségek hatékonyabb kihasználása érdekében az egyezmény részesei egy ún. Globális Mechanizmust (*Global Mechanism – GM*) hoztak létre, melynek célja a pénzforrások mobilizálása és elosztása a Részes Felek Konferenciájának fennhatósága és irányítása alatt (21. cikkely, 5 bekezdés). A Konferencia első ülésszakán (Róma, 1997) pályázat alapján a Nemzetközi Mezőgazdasági Fejlesztési Alapot (*IFAD*) jelölték ki a Globális Mechanizmus „befogadó” intézményének.

A fejlődő országok a 2002-ben rendezett Johannesburgi Világtalálkozón (*WSSD*) hangsúlyosan vetették fel a sivatagosodás problémáját és felhívták az országokat az egyezmény végrehajtásának megerősítésére, melynek érdekében nemcsak általában a Globális Környezeti Alap támogatási keretének növelését, hanem a sivatagosodás elleni küzdelemnek a támogatási területek közé felvételét is javasolták:

„Forduljanak felhívással a Globális Környezeti Alap Második Közgyűléséhez, hogy a GEF Tanácsának ajánlásai alapján intézkedjen annak érdekében, hogy a földterületek degradációját (sivatagosodást és erdőirtást) a GEF egyik fő területének jelöljék ... és fontolják meg, hogy a GEF legyen az Egyezmény pénzügyi mechanizmusa ... miközben elismerik a GEF és az Egyezmény

Globális Mechanizmusa egymást kiegészítő szerepkörét a cselekvési programok kidolgozásához és végrehajtásához szükséges erőforrások biztosításában és mozgósításában” (Végrehajtási Terv, 41f).

A Pekingben 2002 októberében tartott Második Közgyűlés fel is vette a támogatási területek közé a sivatagosodás elleni küzdelmet és 2003. májusban elfogadták a vonatkozó működési programterületet (OP) (GEF A.2/9).

2.6. A KÖRNYEZETBEN TARTÓSAN MEGMARADÓ SZERVES SZENNYEZŐ ANYAGOK KIBOCSÁTÁSÁNAK CSÖKKENTÉSE

A KÖRNYEZETBEN TARTÓSAN MEGMARADÓ SZERVES SZENNYEZŐ ANYAGOK

A veszélyes kémiai anyagok kérdésének nemzetközi szabályozása 1992 előtt a nemzetközi forgalomban lévő legfontosabb anyagok veszélyességi fokának felmérésére és a kereskedelem ellenőrzésére szorítkozott (*London Guidelines, Basel Convention*). A Rióban elfogadott „Feladatok a XXI. századra” program vonatkozó fejezete (19.) azonban már nemcsak a nemzetközi kereskedelemben forgalmazott (és illegálisan szállított) anyagokról és eljárási szabályairól szól, hanem a kémiai biztonságról általában: a veszélyes anyagok használati módjáról és csökkentéséről, a kiváltás lehetőségeiről és az ehhez szükséges nemzeti kapacitás megteremtéséről. Az ekkor létrehozott kormányközi testület (*Intergovernmental Forum on Chemical Safety – IFCS*) és az 1995-ben 7 ENSZ szakosított szervezet részvételével elindított program (*Inter-organization Programme on the Sound Management of Chemicals - IOMC*) keretében az ENSZ Környezeti Programjának (UNEP) felkérésére a 12 legfontosabb anyagról teljes körű felmérést készítettek (veszélyesség, felhasználás, környezetben való terjedés, gazdasági hatások stb.). Az UNEP Kormányzó Tanácsa pedig 1997-ben kormányközi konferenciát kezdeményezett a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyagok (*persistent organic pollutant – POP*) nemzetközi jogi szabályozásáról. Ezen anyagok jellemzői, hogy a zsírszövetben felhalmozódnak (zsírban oldódó anyagok), az emberi és állati szervezetre mérgezőek, valamint a levegőbe jutva nagy távolságokra szállíthatnak.

A nemzetközi tárgyalások eredményeképpen 2001. május 22-én fogadták el a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagok csökkentéséről szóló egyezményt Stockholmban, amely 2004. május 17-én lépett hatályba. Az Egyezmény a következő 12 anyagra ill. anyagcsoportra vonatkozóan tartalmaz szabályozást:

- növényvédőszer: aldrin, DDT, dieldrin, endrin, heptaklór, klórdán, mirex, toxafén;
- ipari anyagok: hexaklór-benzol (HCB), poliklórozott bifenilek (PCB-k);
- melléktermékek: dioxinok és furánok.

Az Egyezmény célja az emberi egészség és a környezet védelme ezen anyagok káros hatásaitól (1. cikkely), melynek érdekében

- tiltja az A. függelékben felsorolt anyagok termelését, használatát és kereskedelmét (3. cikkely, 1. bekezdés);
- előírja a B. függelékben felsorolt anyagok termelésének, használatának és kereskedelmének korlátozását (3. cikkely, 1. bekezdés);
- lehetőséget biztosít a kereskedelmi tiltás alól való kivételre, az engedélyt az Egyezmény jegyzékébe (*register*) be kell jegyeztetni (4. cikkely); valamint
- a termelés során melléktermékként keletkezett, valamint a készletekből és a hulladékból a környezetbe kerülő veszélyes anyagok csökkentése, ideértve a megfelelő kezelést és ezen anyagok kiváltását is (5. és 6. cikkely).

AZ EGYEZMÉNY PÉNZÜGYI RENDSZERE

A többi környezetvédelmi egyezményhez hasonlóan a Stockholmi Egyezmény is alapvetően nemzeti feladatnak tekinti a végrehajtás finanszírozását (13. cikkely, 1. bekezdés), azonban itt is rögzítették a fejlett és fejlődő országok közötti szolidaritási elv fontosságát:

“A fejlett országot képviselő Felek új és kiegészítő pénzügyi forrásokat biztosítanak arra, hogy lehetővé tegyék a fejlődő és átmeneti gazdaságú országok képviselő Felek számára az ezen Egyezmény kötelezettségeinek teljesítésére tett intézkedések megvalósításából eredő, a egyeztetett teljes költségnövekményének fedezését...” (13. cikkely, 2. bekezdés).

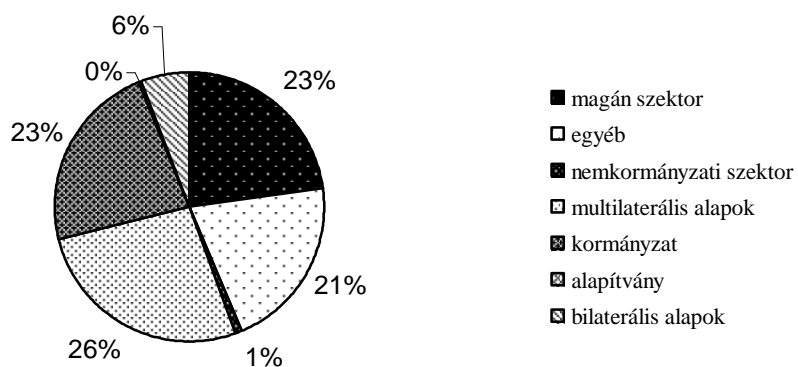
Az erre a célra létrehozott pénzügyi mechanizmus működtetésével az egyezmény a Globális Környezeti Alapot bízta meg átmeneti jelleggel az Egyezmény hatályba lépése és a Részes Felek Konferenciájának első ülésszaka közötti időszakra. Az Alap Második Közgyűlése – a sivatagosodás elleni küzdelem mellett – a szerves szennyező anyagok környezeti kockázatának csökkentését is felvette a támogatási területei közé, és ennek megfelelően egy új működési programot iktatott be (GEF A.2/9).

2.7. AZ ALAP ÁLTAL NYÚJTOTT TÁMOGATÁSOK, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖZÉP-KELET-EURÓPAI TÉRSÉG ORSZÁGAIBAN VÉGREHAJTOTT PROJEKTEKRE

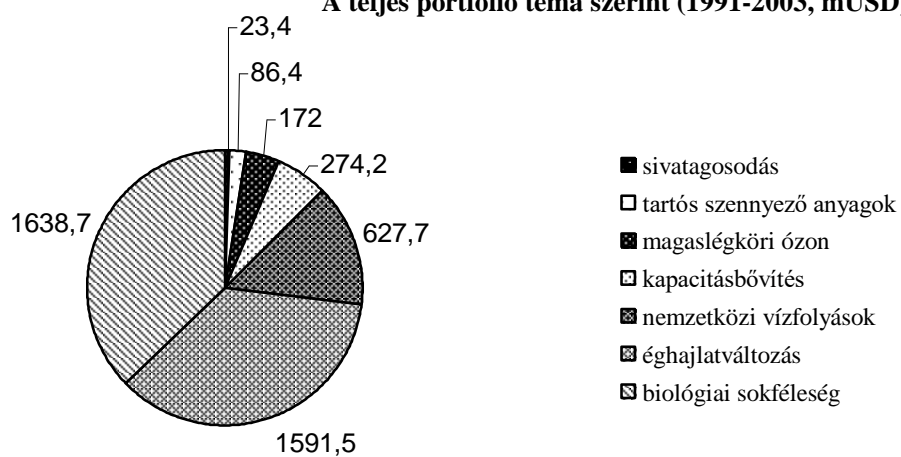
A Globális Környezeti Alap 1991 és 2003 között 4,41 milliárd dollár támogatást folyósított mintegy 140 országnak (GEF, 2003). Az Alap támogatásával megvalósult projektek további 14,4 milliárd dollárt külső – magán és állami - forrást vontak be a globális környezeti problémák megoldására.

A támogatási célok közül pénzügyi értelemben az éghajlatváltozás kockázatának csökkentése és a biológiai sokféleség megőrzése kapta a legnagyobb hangsúlyt. A támogatások regionális megoszlása – a tagországok közös elhatározásának és igyekezetének megfelelően – kiegyenlített.

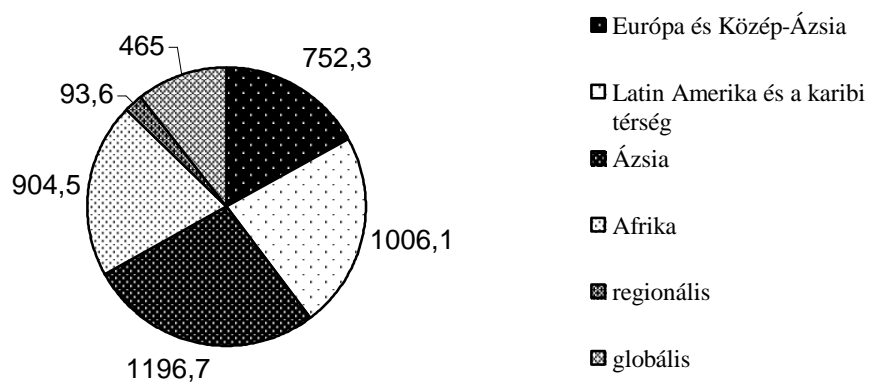
A társfinanszírozás forrásai (1991-2003)

A teljes portfólió téma szerint (1991-2003, mUSD)

A teljes portfólió regionális megoszlása (1991-2003, mUSD)

NEMZETI PROJEKTEK A RÉGIÓNKBAN

Regionális szinten, néhány szomszédos ország (Lengyelország, Szlovákia, Csehország és Románia) projekt portfóliójával való összehasonlítás alapján elmondható, hogy Magyarország arányosan részesült az Alap támogatásaiból.

Az adott országban végrehajtott az Alap által támogatott „országspecifikus projektek” közül néhány projekt párhuzamosan kerül(t) végrehajtásra több országban (Nemzeti Biodiverzitás Stratégia, Riói egyezmények végrehajtásának értékelése, illetve a Stockholmi Egyezmény végrehajtásának támogatása). A legnagyobb projektek tekintetében a helyzet a következő:

Magyarország	Lengyelország	Szlovákia	Csehország	Románia
ózonbontó anyagok kiváltása – 6,9 m USD	tüzelőanyag átállítás (szén-gáz) – 25,4 m USD	tartós szennyező anyagok kivonási technológiájának alkalmazása – 10,6 m USD	Kyjov hulladékégető – 5 m USD	energiatakarékossági projekt – 10,3 m USD
energiatakarékosság társfinanszírozási program – 5,7 m USD	Krakkói energiatkarékossági projekt – 11,2 m USD	biodiverzitás védelem – 2,3 m USD	ózonbontó anyagok kiváltása – 2,3 m USD	kockázatkezelés és katasztrófaelhárítás – 7,3 m USD
energiatakarékosság az önkormányzati szektorban – 4,2 m USD	ózonbontó anyagok kiváltása – 6,3 m USD	Chemosvit kapcsolt áram és hőtermelés – 2,2 m USD	biodiverzitás védelem – 2 m USD	mezőgazdasági eredetű szennyezés csökkentése – 5,4 m USD

2. táblázat A legfontosabb projektek a támogatás nagysága szerint

	projektek száma	elnyert támogatás (millió USD)	egy főre jutó támogatás (USD)
Magyarország	10	18,063	1,81
Lengyelország	18	70,697	1,83
Szlovákia	9	18,613	3,44
Csehország	7	10,582	1,03
Románia	9	39,471	1,75

3. táblázat A támogatások mértéke (www.gefweb.org)

REGIONÁLIS ÉS GLOBÁLIS PROJEKTEK

A regionális és globális projektek esetében nincs lehetőség az egyes országokra jutó támogatás nagyságának összehasonlítására, mert csak a teljes projekt támogatásának adatai állnak rendelkezésre. Megállapítható azonban, hogy Lengyelország kivételével a többi országnak a legfontosabb végrehajtás alatt álló projektje a Duna és a Fekete tenger vízgyűjtőjének védelme, melynek két eleme a Világbank által segített tápanyag-csökkentési beruházási program és a UNDP kapacitásépítési program. Románia kivételével mindegyik említett régióbeli ország részt vesz továbbá a Világbank által kezelt Geotermikus Fejlesztési Alapban is.

Magyarország a következő a régióban folyó „regionális/globális” projektekben nem vesz részt:

- egészségügyi hulladék kezelése (Lengyelország)
- biodiverzitás adatkezelés (Lengyelország)
- a biodiverzitást veszélyeztető idegen fajok (Lengyelország, Csehország)
- energiamegtakarítási program – EMPRESS (Szlovákia, Csehország)
- energiahatékonyság üzleti alapon (Szlovákia, Csehország).

KIS ÖSSZEGŰ TÁMOGATÁSOK

A régió országai közül csak Lengyelország és Románia tagja e programnak (*SGP*). Lengyelországban 1994 óta mintegy 216 projektet finanszíroztak az Alapból összesen kb. 4 millió dollár összegben. Románia szintén tagja a programnak, de az Alap adatbázisában nem szerepel egy projekt sem és ezen a területen nincs kijelölt nemzeti kapcsolattartó (*focal point*) sem.

		Lengyelország		Szlovákia		Csehország		Románia	
		projektek száma	támogatás millió dollár	projektek száma	támogatás millió dollár	projektek száma	támogatás millió dollár	projektek száma	támogatás millió dollár
téma	biodiverzitás	5	5,410	4	4,127	2	2,101	3	13,335
	klímavédelem	8	54,388	2	3,199	2	5,540	2	12,643
	nemzetközi vizek	1	3,000	0	0	0	0	2	12,800
	ózonvédelem	1	6,214	0	0	1	2,300	0	0
	POPs	1	0,497	2	11,087	1	0,441	1	0,495
méret	integrált	2	1,188	1	0,200	1	0,200	1	0,198
	teljes	8	65,127	3	15,112	3	9,392	7	38,778
	közepes	5	4,423	3	2,749	1	0,448	0	0
státusz	kapacitásbővítési	5	1,147	3	0,752	3	0,742	2	0,693
	lezárt	1	5,000	1	2,300	0	0	0	0
	folyamatban	17	65,697	8	16,313	7	10,582	8	36,161
		0	0	0	0	0	0	1	3,310
Összesen		18	70,697	9	18,613	7	10,582	9	39,471

4. táblázat A négy KKE ország saját projektjeinek megoszlása téma, méret és státusz szerint (www.gefweb.org)

3. A GLOBÁLIS KÖRNYEZETI ALAP ÉS MAGYARORSZÁG

3.1. MAGYARORSZÁG CSATLAKOZÁSA AZ ALAPHOZ ÉS RÉSZVÉTELE AZ ALAP SZERVEZETEIBEN

CSATLAKOZÁS AZ ALAPHOZ

Már a földi éghajlat és a biodiverzitás védelmére vonatkozó globális környezetvédelmi egyezmények kormányközi tárgyalásain 1991-1992-ben világossá vált, hogy a fejlett és a fejlődő országok mellett a sajátos történelmi helyzetben lévő közép-kelet-európai országcsoporthoz is tisztázni kell kapcsolatát a tervezett egyezmények pénzügyi támogatási rendszerével, majdani intézményeivel. Végül az egyezmények szövegei nem tartalmaztak jogilag kötelező érvényű pénzügyi hozzájárulási kötelezettségeket az átmeneti gazdaságú országok számára, ugyanakkor néhány tevékenység esetében érdekelté teszik ezen országokat a pénzügyi támogatásokhoz való hozzájárulásban. Mivel e két egyezmény a szoros értelemben vett pénzügyi támogatási kereteit elsősorban a fejlődő országoknak tartja fent, az átmeneti gazdaságú országok számára korlátozott mértékben a Globális Környezeti Alap biztosíthat támogatást az egyezményekben előírt kötelezettségek végrehajtásához.

Az ózonréteg védelmével foglalkozó nemzetközi megállapodás hatálya alatt létrehozott külön pénzügyi alap (Sokoldalú Alap) kifejezetten a fejlődő országok számára nyújthatott támogatást, miközben a KKE-térség országaiban megoldhatatlannak látszott az ózonkárosító anyagok kiváltása. E probléma megoldásához akartak hozzájárulni, amikor a Globális Környezeti Alap „kísérleti szakaszában” e programterület felvételéről is döntöttek.

Az említett globális egyezmények hazai ratifikációjának előkészítése, illetve a Montreáli Jegyzőkönyv végrehajtására való felkészülés során emiatt vált lényegessé az Alappal való hivatalos kapcsolatfelvétel. E lépést elősegítette az, hogy 1993 elején a teljes körű tagság elérése érdekében az Alap akkori résztvevői úgy határoztak, hogy eltörlik a kötelező belépési összeget.

Magyarország formálisan 1993 májusában csatlakozott az Alaphoz: a környezetvédelmi miniszter szándéklevelet juttatott el az Alap elnökéhez. A csatlakozás esetünkben nem járt a befizetési kötelezettség elfogadásával. A hozzájárulást nem fizető tagok jogai két vonatkozásban voltak korlátozottak: nem vehettek részt tanácskozási, szavazati joggal az Alap pénzügyi keretének feltöltésével foglalkozó üléseken, valamint nem nyilváníthattak véleményt konkrét pályázatok ügyeiben.

A kísérleti időszak lezárulta után, az Alap új alapokmányának elfogadását követően más országokhoz hasonlóan „újra” csatlakoztunk – a fent említett módon – ehhez a nemzetközi szervezethez.

Megjegyzendő, hogy néhány hasonló besorolású - átmeneti gazdaságú - ország (Szlovénia, Csehország), illetve több fejlődő ország befizetőként is az Alap tagja lett - mégha szimbolikus

összeggel (*minimum agreed contribution*) is - a korábbi, illetve a jelenlegi feltöltési időszakban (2002-2006).

RÉSZVÉTEL A TESTÜLETEK TEVÉKENYSÉGÉBEN

Magyarország egy „vegyes országcsoporthoz” tagjaként vesz részt az Alap általános tevékenységében: ennek a csoportnak egyaránt vannak befizető (donor) és támogatásban részesíthető átmeneti gazdaságú („*recipiens*”) tagjai. E csoportot a Tanácsban korábban Ausztria képviselte (Harald Sitta), 2004. február óta - Ausztriával, Belgiummal, Csehországgal, Luxemburggal, Szlovákiával, Szlovéniával és Törökországgal közösen - Jozef Buys (Belgium) képviseli, helyettese Nuri Uslu (Törökország). A Tanács ülésein az adott országcsoporthoz képviselő tag rendelkezik szavazati joggal, a többiek megfigyelőként vehetnek részt. Meghatározott rotációs rend szerint váltják majd egymást a tanácstagi és helyettesi posztokon az országcsoporthoz tagjai.

Az Alap korábbi vezetője (M. El-Ashry) tanácsadói testületet hozott létre és felkérte többek között Láng István akadémikust (MTA), hogy vegyen részt e testület tevékenységében. A Tudományos és Műszaki Tanácsadó Testületnek (STAP) magyar tagja eddig nem volt, Faragó Tibor (KvVM) „hivatalból” – mint az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény tanácsadó bizottságának elnöke 1995-1997 között – vett részt e testület munkájában. Az Alap Tanácsa együttműködést alakított ki a nem kormányzati szervezetekkel is; e szervezetek találkozóin Magyarországot kezdetben a Göncöl Szövetség elnöke Kiszél Vilmos, később a CEEWEB részéről Krolopp András képviselte.

Az egyes országok az Alappal, illetve annak Tanácsával való közvetlen együttműködés érdekében nemzeti koordinátorokat jelöltek ki: Magyarország esetében e feladatot a környezetvédelmi minisztérium kijelölt képviselője (Faragó Tibor) látja el. Az együttműködés korábbi szakaszában jelentős szerepet kapott e területen is az 1992. évi ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencián elfogadott programok hazai koordinációjával foglalkozó tárcaközi állandó bizottság („Fenntartható Fejlődés Bizottság”), valamint a Magyar Nemzeti Bank.

Az Alap általános ügyeivel foglalkozó nemzeti kapcsolattartók (*GEF political focal point*) mellett az egyes országok a konkrét projektek előkészítését, végrehajtását segítő „operatív koordinátort” (*GEF operational focal point*) is kijelöltek vagy e feladattal is megbízták a nemzeti képviselőt. Magyarország az operatív koordinátori feladatot is a környezetvédelmi minisztérium képviselője látja el. Az Alap kísérleti időszakát lezáró és az új alapokmányt elfogadó tárgyalásokon, valamint a Közgyűlés eddigi ülésszakain is részt vett Magyarország képviselője.

HAZAI PROJEKTEK TÁMOGATÁSÁNAK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Magyarország részese az Alapon keresztül finanszírozott mindegyik egyezménynek. A sivatagosodási egyezmény kivételével, mely kérdésben kizárólag a fejlődő országok részesülhetnek pénzügyi támogatásban az Alap részéről, Magyarország részt vett, illetve vesz olyan regionális és globális projektekben is, melyek ezen egyezmények végrehajtását hívatottak elősegíteni.

Magyarországon – és Magyarország részvételével – eddig összesen 49 projekt, illetve projekt-kezdemenyezés történt. Ebből 21 különböző okok miatt csak a tervezés valamelyik szakaszáig jutott el. Az Alap 1994 és 2004 között 21 projektet támogatott összesen megközelítőleg 25 millió dollár értékben. Ezen belül 18 millió USD az „országspecifikus” magyar projektek keretében kapott támogatások összege, míg a Magyarországra jutó becsült támogatás a regionális és globális projektekből mintegy 7 millió USD. Jelenleg 7 projekt előkészítése folyik. A projektek egy részének előkészítéséhez külön támogatást (PDF) nyújtott valamelyik végrehajtó szervezet, de egyes esetekben az ilyen módon előkészített pályázat végül nem jutott a megvalósítást elősegítő tényleges támogatáshoz.

A projektek, illetve a projekt-kezdemenyezések négy támogatási területre vonatkoztak: az éghajlatváltozással, a biológiai sokféleséggel és az ózonkárosító anyagokkal foglalkozó egyezmények végrehajtására, valamint a nemzetközi vizek védelmére. Ami a másik két újabb keletű támogatási területet illeti, a szerves szennyezőanyagokra vonatkozó egyezmény csak a közelmúltban lépett hatályba, a sivatagosodással foglalkozó egyezmény esetében pedig az Alap elsősorban az egyezmény pénzügyi mechanizmusaként működik (annak Globális Mechanizmusa mellett), és ennek megfelelően csak fejlődő országokat támogat. A civil szervezetek közreműködésére kialakított kis összegű projektek nem indultak (*SGP*), bár e támogatási programban való részvételi igény bejelentésére sor került, de a közép-európai régióban csupán két országnak biztosították ezt a lehetőséget.

3.3. LEZÁRT PROJEKTEK ÉS NEM MEGVALÓSULT PROJEKT-JAVASLATOK

A lezárt projektek között a két legjelentősebb az ózonréteget károsító anyagok kiváltására és a széndioxid kibocsátások csökkentését elősegítő, energiahatékonyság javítására kapott támogatás. Fontos szerepe volt a Duna szennyezésének (szennyezőforrásainak) felmérését és a szennyezés-csökkentés stratégiáját előkészítő két projektnek: ezek alapozták meg azt a jelenlegi szennyezés-csökkentési beruházási projektet, amelyet a Világbank koordinál. A többi kisebb regionális és globális projekt elsősorban a kapacitások bővítését célozta. Több nem megvalósult projektkezdemenyezésről csak szórványos információ áll rendelkezésre. A „sikertelenség” okait a projektösszesítő táblázat (C4 melléklet) ismerteti. A projektek részletes adatait és rövid bemutatását a C1 melléklet tartalmazza.

Lezárt projektek	időtartam	GEF támogatás* mUSD
Technikai és beruházási támogatás a magaslégköri ózonréteget károsító anyagok kiváltásához	1995-1999	6,900
A Montreali Jegyzőkönyv kereskedelmi és engedélyezési rendelkezéseinek előmozdítása az átmeneti gazdaságú országokban	1998-2004	0,693
A metil-bromid használatból való korai kivonása: tudatosság növelés, szakpolitika fejlesztés és képzés	2000-2002	0,663
Üvegház hatású gázok kibocsátás-csökkentésének gazdaságtana, 1. szakasz	1996-1997	3,000
Klíringház mechanizmus - kapacitás fejlesztés	1997	0,007
Nemzeti Biodiverzitás Stratégia és Akcióterve	1997-1999	0,166
Kapacitás fejlesztés a biológiai biztonság területén	1998-1999	2,744
Környezetgazdálkodás a Duna vízgyűjtő területén	1992-1996	8,500
Szennyezés csökkentési program készítése a Duna vízgyűjtő területére	1997-1999	4,190
A civil társadalom szerepvállalásának erősítése a Duna-medence szennyezésének megelőzése érdekében: magyar – szlovén kísérleti projekt	2000-2002	0,750

* a regionális és a globális projektek esetében az összes résztvevő országra vonatkozóan

3.4. FOLYAMATBAN LÉVŐ PROJEKTEK

A végrehajtás alatt álló projekteket tekintve a prioritás az energiahatékonyság javítása (az önkormányzati és vállalati szektorban, valamint a világítás modernizálása), valamint a Duna védelme regionális együttműködés keretében. Fontos jövőbeli lehetőség a GEF-Világbank szennyezés-csökkentési pénzügyi alapja, mely összesen 70 millió dollárt bocsát a dunamenti országok javára pályázati alapon. A tapasztalatok szerint Magyarországon a felhasználás szűk keresztmetszete a helyi és a központi kormányzat társfinanszírozásának elégtelen szintje. A projektek részletes adatait és rövid bemutatását a C2 melléklet tartalmazza.

Végrehajtás alatt álló projektek	időtartam	GEF támogatás* mUSD
Energiahatékonyság társfinanszírozási program, 1. és 2. szakasz	1997-2004	5,700
„Hatékony világítás” kezdeményezés	1999-2004	15,230
Energiahatékonysági program az önkormányzati szektorban	2000-2005	4,200
Ipari energiahatékonyság javítása tisztább termelési és környezeti menedzsment rendszerek bevezetésével	2002-2004	0,950
Kisléptékű vízierőművek rekonstrukciója és bővítése a Rábán	2003-2006	0,400
A költöző vízimadarak afrikai-eurázsiai vonulási útja menti vizes élőhelyek hálózatának védelme: Biharugrai halastavak	2004-2009	6,350
Környezetbarát technológia átadása a határokon átnyúló szennyezés csökkentésére a Duna vízgyűjtő területén	2001-2004	0,990
Tápanyagterhelés csökkentése és az együttműködés javítása a Duna medencében	2002-2006	17,350
A Duna tápanyag terhelésének csökkentése: Világbank - GEF beruházási alap	2004-2007	7,850
A Riói egyezmények hazai végrehajtásának értékelése	2003-2004	0,200
A környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagokról szóló Stockholmi Egyezmény végrehajtásának előmozdítása	2002-2004	0,490

* a regionális és a globális projektek esetében az összes résztvevő országra vonatkozóan

3.5. ELŐKÉSZÜLETBEN LÉVŐ PROJEKTEK

Ide tartoznak azok a tervezetek, melyek kidolgozására a Globális Környezeti Alap a projekt előkészítési keretéből – PDF A és B - támogatást ítél meg. Jellemzően regionális kezdeményezésekhez próbáltunk csatlakozni, hiszen nagyobb lélegzetű magyarországi projektnek egyre kisebb a politikai realitása. A tiszai biodiverzitás projekt egy a számos tiszai projektek közül, melyeket egyrészt az árvizek, másrészt a ciánszennyezés hívott életre. A projekt szorosan illeszkedik mind az EU (NATURA 2000), mind a magyar állam programjaihoz (Vásárhelyi Terv). A projektek részletes adatait és rövid bemutatását a C3 melléklet tartalmazza.

Előkészület alatt álló projektek

A metil-bromid használatból való teljes kivonása az átmeneti gazdaságú országokban

Kiegészítő képzés a fluorozott szénhidrogének gondos használatáról

Geotermikus energia hasznosítása Európában és Közép-Ázsiában: Geotermikus Fejlesztési Alap

Fenntartható közlekedés Kelet-Európában

A biológiai sokféleség megőrzése a felső-Tisza hullámterén

A biodiverzitás megőrzése és fenntartható turizmus Közép-Kelet-Európa bioszféra rezervátumaiban

Európai környezetkímélő agrárgazdálkodás

4. EGY KORSZAK LEZÁRUL

BEKAPCSOLÓDÁS A NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSPOLITIKÁBA

Magyarország az elmúlt két évtizedben jelentős támogatást kapott közvetlenül és közvetve környezeti problémák megoldására vissza nem térítendő támogatások és kedvezményes kölcsönök formájában nemzetközi szervezetektől, fejlesztési bankoktól és az Európai Uniótól is.

Azt követően, hogy Magyarország az OECD, majd az Európai Unió tagja lett, nemzetközi politikai tekintetben - különösen az ENSZ szakosított szervezeteiben folytatott együttműködésben - fejlett országnak tekintendő. A változás lényege az átmeneti gazdaságú országok számára elismert és esetenként nyújtott kedvezményes elbírálások lezárulása, a támogatási jogosultság fokozatos megszűnése a nemzetközi multilaterális alapok tekintetében, valamint az önálló nemzetközi fejlesztési együttműködési politikai kialakítása az EU és az OECD DAC elvárásoknak megfelelően. Az EU elismeri a most csatlakozott országok korlátozott pénzügyi lehetőségeit, de elvárja a megfelelő politikai és intézményi keretek kialakítását és azt, hogy a támogatásokra biztosított (az ODA támogatási keretbe számító) összegek mielőbb elérjék az a korábbi EU tagállamok átlagos szintjét.

A jelenlegi átmeneti helyzetben azonban egyelőre még érvényben vannak többek között a Globális Környezeti Alapon keresztül támogatott nemzetközi egyezmények keretében korábban elnyert jogosultságok és Magyarország továbbra is kedvezményezettje több olyan projektnek, amelyek az éghajlatváltozással, a biológiai sokféleséggel vagy az ózonréteg védelmével foglalkozó egyezmény végrehajtását támogatják.

Tagságunkkal az EU vonatkozásában támogatási státuszunk megváltozott, így fokozatosan a strukturális és a kohéziós alapok váltják fel a PHARE és az előcsatlakozási alapok szerepét. Az EU tagsággal viszont együtt jár az EU fejlesztési politikájához való igazodás, ami egyrészt az afrikai, karib-tengeri és csendes óceáni országokat (*African, Caribbean and Pacific - ACP*) támogató Európai Fejlesztési Alaphoz (*European Development Fund - EDF*) való hozzájárulást, másrészt a 2002-es barcelonai EU-csúcserkeztet döntése értelmében a hivatalos fejlesztési támogatás (*ODA*) mértékének a bruttó nemzeti jövedelem (*Gross National Income - GNI*) 0,39 %-ra való emelését jelenti 2006-ra, ami megközelítően 34 milliárd eurót jelent bizonyos időtávon belül (a jelzett arány átlagot jelent az EU tagállamai összességére). Az OECD országok 2002-ben átlagosan a GNI 0,23 %-kát fordították fejlesztési támogatásra. Magyarország ugyanebben az évben erre a célra a GNI 0,035 %-kát költötte, és bár elfogadja a barcelonai célkitűzést, azt az ország pénzügyi helyzetétől és gazdasági teljesítő képességétől függően tartja csak teljesíthetőnek. Csehország a középtávú tervei szerint 2007-re 0,108 %-ra növeli a fejlesztési támogatásokra fordított összeget (melynek mintegy felét multilaterális alapokon keresztül kívánja elkölteni), az EU fejlesztési alapjához 2004-től csatlakozna befizetőként (Cseh Köztársaság Külügyminisztériuma, 2001).

A jelenlegi magyar nemzetközi együttműködési fejlesztéspolitika legfőbb jellemzői:

- létrejött a fejlesztési együttműködés intézményi háttere;
- bár fejlesztési stratégia még nem készült (2005-re várható), a jelenlegi koncepció a kétoldalú fejlesztési együttműködést helyezi előtérbe (2003-ban a nemzetközi fejlesztési együttműködési költségvetés csupán 15%-kát fordította Magyarország multilaterális szervezetekre);
- emellett elismeri a nemzetközi szervezetek fejlesztési tevékenységének fontosságát, szakmai tapasztalatait és nemzetközi elfogadottságát, és indokoltnak tartja a magyar hozzájárulást;
- a környezetvédelem jelenleg nem kiemelt terület (a legfontosabb támogatási területek 2003-ban a menekültügy támogatása, a terrorizmus és a nemzetközi bűnözés elleni küzdelem voltak); a környezetvédelem területén egyes nemzetközi egyezmények és programok keretében valósult meg a korábbi években is önkéntes pénzügyi támogatás biztosítása, illetve éppen e tanulmány összeállításakor folyik egy bilaterális környezetvédelmi projekt tervezése.

MAGYARORSZÁG JÖVŐBELI SZEREPE A GLOBÁLIS KÖRNYEZETI ALAPBAN

Magyarország és a többi új EU tagország támogatási státuszának kérdése felmerül a Globális Környezeti Alap vonatkozásában is, mely a jelenleg kibontakozó fejlesztési együttműködési politika keretében értelmezhető. Az ország fejlesztési politikájának kialakítása és forrásainak folyamatos növelése elsősorban nemzetközi - jogi és politikai - elvárásokon alapul:

„Hazánk nemzetközi tekintélyének további erősítése, az OECD tagság és az Európai Unió csatlakozás elengedhetetlenül szükségessé teszi a magyar sajátosságokra épülő, az EU fejlesztési stratégiához illeszkedő fejlesztési együttműködési politika kialakítását”.

(Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, 2001)

Az Alap keretében a támogatási jogosultságról az Alapszerződés rendelkezik, mely a Világbanki kölcsönre (IBRD és IDA) való jogosultságra hivatkozik. Az Alapnak jelenleg *nincs rendelkezése a támogatásra való jogosultság megszűnésének feltételeiről*. Mivel a jogosultság jogi alapja a Közgyűlés által módosítható, ezért ez a besorolás a közeljövőben nem fog megváltozni. Jogilag tehát Magyarország státusza – a többi hasonló helyzetű GEF tagállammal együtt – változatlan marad, azonban a végrehajtó szervezetek (ügynökségek) tényleges hozzáállása lesz meghatározó az esetleges újabb projektek előkészítésében, a támogatások megítélésében. Az eddigi egyetlen precedens a támogatotti jogállásból való kilépésre a támogatott ország egyoldalú nyilatkozatával történt. Szlovénia az Alap 2004 májusi Tanácsülésén nyújtotta be ezt a nyilatkozatot (*GEF/C.23/Misc.7*), melyben megköszöni az eddig nyújtott támogatást és biztosítja az Alapot a jövőbeli pénzügyi támogatásáról. Szlovénia 2004. márciusban a Világbank támogatási köréből is kikerült (egyetlen ország volt, mely 9266 dollár egy főre jutó gazdasági teljesítmény mellett még jogosult volt átmenetileg banki kölcsönre), illetve ezzel egy időben csatlakozott a befizetők csoportjához. A jelenlegi szlovén (önkéntes) GEF-befizetés azonban – egy korábbi egyedi megállapodás alapján – mintegy egynegyede a meghatározott „alapdíjnak”.

Az Alap végrehajtó szervezeteinek álláspontja nem egységes és gyakran nem egyértelmű. Az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) várhatóan nem fogad be a továbbiakban olyan projekteket, melyekben (új) EU tagországok szerepelnének kedvezményezettként, de a már futó projekteket befejezik a terveknek megfelelően. A Világbank álláspontja, hogy amíg a saját kölcsönjogosultsági feltételeknek (*Operational Policies 3.10: Financial Terms and Conditions of IBRD Loans, IBRD Hedging Products, and IDA Credits*) megfelel az igénylő ország, addig befogadják a Globális Környezeti Alap által egyébként finanszírozható összes projektet. Magyarország a Világbank adatbázisa szerint 2004 júliusában a támogatható országok 5. kategóriájába tartozik: egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelme nem éri el a 5295 dolláros felső határt (6330 dollár). Az ENSZ Környezeti Programjának álláspontja nem ismert. A már végrehajtás vagy kidolgozás alatt álló projekteket nem érinti a változás.

Az Alap és egyúttal a vonatkozó globális környezetvédelmi egyezmények esetében az új EU tagállamok leendő befizető (donor) státuszáról várhatóan egyeztetések kezdődnek majd az EU keretében. Az egyezmények tárgyalásain az EU tagállamok közösen kialakított álláspontot képviselnek, az Európai Unió azonban „tárgyaló országcsoporthként” nem jelenik meg a GEF testületekben, azaz a tagországok saját hatáskörben cselekednek. A politikai egyeztetések időszerűségét az adja, hogy a 2006-ban kezdődő Alap-feltöltési szakasz tárgyalásai jövőre elkezdődnek. A támogatási igények pedig jelentősen fognak növekedni azzal, hogy egyrészt két újabb egyezmény végrehajtásának finanszírozásában kapott szerepet az Alap, másrészt – az orosz ratifikálást követően – 2005 elején hatályba lép a Kiotói Jegyzőkönyv.

HIVATKOZÁSOK

CBD Secretariat, 2002: *An introduction to funding guidance of the Convention on Biological Diversity*, Montreal

Cseh Köztársaság Külügyminisztériuma, 2001: *A Cseh Köztársaság segélyprogramjának koncepciója a 2002-2007 időszakra*, Prága

Faragó T. (szerk.), 1992: *Világtalálkozó a fenntartható fejlődésről: a találkozó programja, résztvevői, dokumentumai és értékelése*. Fenntartható Fejlődés Bizottság, Budapest,

Faragó T., Kerényi A. (szerk.), 2004: *Globális környezeti problémák és a riói megállapodások végrehajtásának helyzete*. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium és Debreceni Egyetem

GEF, 1996: *Incremental Cost and Financing Modalities*, Washington DC

GEF, 1991: *Expanded opportunities for executing agencies: recent efforts and current proposals to expand opportunities for regional developmental banks*, Washington DC.

GEF, 2003: *GEF Project Cycle: An Update*, Washington DC

Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, 2001: *Koncepció a Magyar Köztársaság nemzetközi fejlesztési együttműködéséről*, Budapest

UNCED, 1992: Agenda 21. United Nations Conference on Environment and Development (megj. magyar nyelven: *Feladatok a XXI. századra, az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferencia dokumentumai*. (szerk.: Bulla M., Foltányi Zs., Moser J., Varga É., Varga J., Budapest, 1993)

Wolf, Aaron T. at al., 1999: *International River Basins of the World*, International Journal of Water Resources Development 15/4

RÖVIDÍTÉSEK

AF	Adaptation Fund <i>Alkalmazkodási Alap</i>
CBD	Convention on Biological Diversity <i>Egyezmény a Biológiai Sokféleségről</i>
CCOL	Coordinating Committee of the Ozone Layer <i>Ózonréteg(gel foglalkozó) Koordinációs Bizottság</i>
CDI	Capacity Development Initiative <i>Kapacitásfejlesztési Kezdeményezés</i>
CFC	Chlorofluorocarbon <i>klór-fluor-karbon, klórozott-fluorozott szénvegyület</i>
COP	Conference of the Parties <i>Részes Felek Konferenciája</i>
BAT	best available technology <i>elérhető legjobb technológia</i>
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development <i>Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank</i>
EDF	European Development Fund <i>Európai Fejlesztési Alap</i>
ESCO	Energy Service Company <i>energetikai tanácsadó cég</i>
FAO	Food and Agriculture Organization <i>Élelmészügyi és Mezőgazdasági Szervezet</i>
FSP	Full Size Project <i>teljes méretű projekt</i>
GEF	Global Environmental Facility <i>Globális Környezeti Alap</i>
GEFOP	Global Environmental Facility Operations Committee <i>Globális Környezeti Alap Operatív Testülete</i>
GM	Global Mechanism <i>Globális Mechanizmus</i>
GNI	Gross National Income <i>bruttó nemzeti jövedelem</i>
HFC	hydrochlorofluorocarbon <i>fluorozott szénhidrogén</i>
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development (World Bank) <i>Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (Világbank)</i>
IFAD	International Fund for Agricultural Development <i>Nemzetközi Mezőgazdaság-fejlesztési Alap</i>
IFCS	Intergovernmental Forum on Chemical Safety <i>Kormányközi Fórum a Kémiai Biztonságról</i>
IMF	International Monetary Fund <i>Nemzetközi Valutaalap</i>
IOMC	Inter-organization Programme on the Sound Management of Chemicals <i>Szervezetközi Program a Vegyi anyagok Megbízható Kezelésére</i>

LDCF	Least-Developed Countries Fund <i>Legkevésebbé Fejlett Országok Alapja</i>
MSP	Medium Size Project <i>közepes méretű projekt</i>
NCSA	National Capacity Self-Assessment <i>A riói egyezmények hazai végrehajtásának értékelése</i>
ODA	official development assistance <i>hivatalos fejlesztési támogatás</i>
ODP	ozone depleting potential <i>ózonkárosító potenciál</i>
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development <i>Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet</i>
OP	Operational Program <i>működési programterület</i>
PDF	Project Development Facility <i>Projekt Fejlesztési Alap</i>
POPs	persistent organic pollutants <i>a környezetben tartósan megmaradandó szerves szennyezőanyagok</i>
SCCF	Special Climate Change Fund <i>Speciális Éghajlatváltozási Alap</i>
SDR	Special Drawing Right <i>Különleges Lehívási Jog</i>
SGP	Small Grants Programme <i>Kisösszegű Támogatási Program</i>
STAP	Scientific and Technical Advisory Panel <i>Tudományos és Műszaki Tanácsadó Testület</i>
UNCCD	United Nations Convention to Combat Desertification <i>ENSZ egyezmény az elsivatagosodás elleni küzdelemről</i>
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development <i>ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencia</i>
UNCLOS	UN Convention on the Law of the Sea <i>ENSZ Tengerjogi Egyezmény</i>
UNDP	United Nations Development Program <i>ENSZ Fejlesztési Program</i>
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe <i>ENSZ Európai Gazdasági Bizottság</i>
UNEP	United Nations Environment Program <i>ENSZ Környezetvédelmi Program</i>
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change <i>ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény</i>
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization <i>ENSZ Iparfejlesztési Szervezet</i>
UNOPS	United Nations Office for Project Services <i>ENSZ Projekt-támogatási Hivatal</i>
WMO	World Meteorological Organization <i>Meteorológiai Világszervezet</i>
WSSD	World Summit on Sustainable Development <i>Fenntartható Fejlődési Világtalálkozó</i>

LEZÁRT PROJEKTEK

A MAGASLÉGKÖRI ÓZONRÉTEGET KÁROSÍTÓ ANYAGOK KIVÁLTÁSA

A projekt címe	Technikai és beruházási támogatás a magaslégköri ózonréteget károsító anyagok kiváltásához <i>Technical Support and Investment Project for the Phaseout of Ozone Depleting Substances</i>
Időtartama	1995 – 1999
Jelenlegi státusza	Lezárva
GEF terület	Ózonvédelem
Résztvevők	Magyarország
A projekt típusa	teljes méretű
GEF finanszírozás	6,900 millió USD (összköltség: 8,393 millió USD)
Végrehajtó szervezet	Világbank
Befogadó szervezet	KöM, Ózon Programiroda

A PROJEKT CÉLJA

Az átmeneti gazdaságú országok többsége számára a magaslégköri ózonréteget károsító anyagok kivonása a termelésből ill. felhasználásból a Montreali Jegyzőkönyv által előírt ütemben komoly nehézséget okozott. Mivel azonban a jegyzőkönyv által e célból létrehozott Sokoldalú Pénzügyi Alapból csak fejlődő országok részesülhetnek támogatásban, a GEF 1992 óta támogatja ezen államok ózonkárosító anyagok kiváltását célzó programjait.

Magyarország részese a magaslégköri ózonréteg védelméről szóló Bécsi Egyezménynek (1985), az ózonréteget lebontó anyagokról szóló Montreali Jegyzőkönyvnek (1987) és Módosításainak. Bár a jegyzőkönyv pénzügyi alapjából nem jogosult támogatásra, de 1994-ben – holland támogatással – nemzeti program készült az ózonkárosító anyagok kiváltására (*country program*), aminek alapján Magyarország támogatási kérelmet nyújthatott be a Globális Környezeti Alaphoz. A nemzeti program célja az ózonkárosító anyagok kivonása illetve kiváltása volt 1996-ig, a Montreáli Jegyzőkönyv akkori előírásának megfelelően (a jegyzőkönyvnek azóta több módosítása és kiegészítése lépett hatályba).

A projekt célja évente 1157 ODP-nek (*ozone depleting potential*) megfelelő mennyiségű ózonkárosító anyag kivonása, illetve kiváltása volt, mely az 1993-as bázisév összes felhasználásának mintegy 60%-át jelentette. A projekt egy intézményfejlesztési, egy újrahasznosítási részből, valamint 12 ózonkárosító anyagokat használó vállalatnak nyújtott technológiai beruházás-támogatásból állt.

A PROJEKT ÁLTAL FINANSZÍROZOTT TEVÉKENYSÉGEK

- Ózon Programiroda létrehozása
- ODS INFO rendszer kiépítése
- zártrendszerű szerviztechnológia bevezetése hűtőkhöz és klímaberendezésekhez (660 db)
- környezetvédelmi képzés a szervizelő technikusoknak
- információs kampány
- 12 beruházás a Corvinbank és a Magyar Fejlesztési Bank közreműködésével

	Kivont mennyiség ODP tonna	GEF	Magyar forrás ezer USD	Összesen	Elhárítási egység költség USD/ODP kg
Programiroda	-	394	46,8	440,8	-
Hűtőközeg visszanyerése és újrahasznosítása	450	1362,4	583,9	1946,3	3,49
Frigolux	15,6	441,6	73,6	515,2	44,17
Hajdúsági Ipaművek	63	1010,7	221,4	1232,1	17,10
Metalucon	45,6	685	160,6	847,6	31,50
Metisol	80	338,9	147,4	486,3	2,26
Mediroll	107	47,8	5,5	53,3	0,4
Auto-Mobil	96,76	81,3	0	81,3	0,76
MMG-AM	12,2	1147,9	273,9	1421,8	89,68
Hitelap	3,2	187,1	16,5	203,6	47,97
Tisza Cipőgyár	5,69	123,9	33,4	157,3	84,28
BRG	1,2	11,6	1,1	12,7	9,67
Rutitex	6,42	346,3	9,8	356,1	56,96
Tűzvédelmi Szövetség	269,7	320,3	0	320,3	3,38
Összesen/átlag	1 156,37	6498,8	1573,9	8072,7	6,24

1. táblázat A projekt adatai

A MONTREÁLI JEGYZŐKÖNYV KERESKEDELMI ÉS ENGEDÉLYEZÉSI RENDELKEZÉSEINEK VÉGREHAJTÁSA

A projekt címe	A Montreáli Jegyzőkönyv kereskedelmi és engedélyezési rendelkezéseinek végrehajtása az átmeneti gazdaságú országokban <i>Promoting Compliance with the Trade and Licensing Provision of the Montreal Protocol in Countries with Economies in Transition</i>
Időtartama	1998-2004
Jelenlegi státusza	lezárva
GEF terület	ózonvédelem
Résztvevők	regionális: Azerbajdzsán, Belorusszia, Bulgária, Csehország, Észtország, Magyarország, Kazahsztán, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Oroszország, Szlovákia, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán
A projekt típusa	közepes méretű
GEF finanszírozás	0,69 millió USD (összköltség: 0,73 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNEP DTIE
Befogadó szervezet	-

A PROJEKT CÉLJA

Az ózonréteg védelméről szóló egyezmény keretében kidolgozott és 1987-ben elfogadott Montreáli Jegyzőkönyv az ózonkárosító anyagok felhasználásának csökkentése érdekében ezen anyagok nemzetközi kereskedelmére vonatkozóan részletes szabályozást ír elő:

- a Felek a Jegyzőkönyv hatályba lépését követő egy éven belül megtiltják a szabályozott anyagok importját és minden olyan államtól, mely nem részese a Jegyzőkönyvnek (4.1 cikkely);
- a csatlakozást követő három hónapon belül statisztikai adatokat szolgáltatnak a titkárságnak a szabályozott anyagok mindegyikének 1986. évi termeléséről, importjáról és exportjáról (7.1 cikkely);
- a csatlakozás évében és azt követő minden évben statisztikai adatokat szolgáltatnak a titkárságnak a szabályozott anyagok mindegyikének éves termeléséről, importjáról és exportjáról, a csatlakozók és a nem csatlakozók szerint elkülönítve (7.2 cikkely).

Számos átmeneti gazdaságú ország, mely nem tartozik az egyezmény 5. cikkelye alá, és így nem igényelhet támogatást a Sokoldalú Pénzügyi Alapból, exportál és importál ózonkárosító anyagokat. Az engedélyezési rend, a pontos adatgyűjtés és szolgáltatás, valamint a megfelelő határőrizet elengedhetetlen az illegális kereskedelem felszámolásához. A Részes Felek Konferenciájának kilencedik ülészsaka olyan nemzeti engedélyezési rendszer kiépítésére kötelezte az országokat, mely lehetővé teszi a szabályozott anyagok illegális kereskedelmének felderítését, a kereskedelmi adatok egyeztetését az importáló és az exportáló ország között (*Decision IX/7*). Másik probléma az ózonkárosító anyagokat tartalmazó termékeknek és technológiáknak a fejlődő és az átalakuló gazdaságú országokba irányuló exportja, mely megnehezíti a technológiaváltást az importáló országokban, ezzel hátráltatja a szabályozott anyagok használatból való kivonására tett kormányzati erőfeszítéseket. Ennek érdekében a felek kötelezték magukat továbbá az A és B függelékben szereplő anyagokat tartalmazó termékek kereskedelmének szabályozására is (*Decision IX/8*).

A projekt célja a régióban még mindig jelentős illegális kereskedelem csökkentése, a Jegyzőkönyv által előírt kereskedelmi és engedélyezési rendszer kialakítása, az 1997-es döntések végrehajtása.

A PROJEKT ELEMEI

- tréninganyagok készítése a szabályozott anyagok engedélyezési rendszerének kiépítéséről és működtetéséről;
- regionális tréningek a szabályozott anyagok engedélyezési rendszerének kiépítéséről és működtetéséről (Pozsony, Kijev) a nemzeti kapcsolattartók, az ipar és az engedélyezésért a jövőben potenciálisan felelős intézmény (gazdasági minisztérium, külügyminisztérium stb.) képviselőinek részvételével;
- regionális tréningek (Budapest, Baku) az engedélyezési rendszerének betartásáról vámtisztek számára és
- a már működő nemzeti engedélyezési rendszerek jegyzékének összeállítása a tapasztalatok átadása céljából.

Mivel Magyarország már 1993-ban bevezette a szabályozott anyagok engedélyezési rendszerét - az engedélyeket a GKM Engedélyezési és Közigazgatási Hivatala adja ki -, a projekt során átadta tapasztalatait azoknak a résztvevő országoknak, melyek még előtte álltak ennek a feladatnak.

A METIL-BROMID HASZNÁLATBÓL VALÓ KIVONÁSÁNAK KEZDEMÉNYEZÉSE

A projekt címe	A metil-bromid használatból való korai kivonása: tudatosság növelés, szakpolitika fejlesztés és képzés <i>Initiating Early Phaseout of Methyl Bromide through Awareness Raising, Policy Development and Demonstration/Training Activities</i>
Időtartama	2000-2002
Jelenlegi státusza	lezárva
GEF terület	ózonvédelem
A támogatottak köre	regionális: Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Szlovákia
A projekt típusa	közepes méretű
GEF finanszírozás	0,663 millió USD (össz költség: 0,806 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNEP DTIE
Befogadó szervezet	KöM, FVM, Csongrád megyei Növény és Talajvédelmi Szolgálat

A PROJEKT CÉLJA

A Montreali Jegyzőkönyv Koppenhágai Módosítása 1992-ben vette fel a metil-bromidot a szabályozott anyagok sorába (új „E” függelék). A Felek Konferenciájának kilencedik ülészsaka, melyet 1997-ben rendeztek Montrealban, a metil-bromid teljes kivonását tűzte ki célul. A fejlett, köztük az 5. cikkelyben nem említett átmeneti gazdaságú országok a metil-bromid teljes kivonását 2005-re, a fejlődő országok 2015-re vállalták. A nemzetközi kötelezettségvállalás mellett az EU-hoz csatlakozó országok számára kötelező az Európai Unió vonatkozó szabályainak átvétele és

végrehajtása is (2037/2000/EK az ózonréteget károsító anyagokról, és a 91/414 a növényvédelmi szabályokról szóló rendeletek).

A projekt egyik célja a metil-bromid felhasználásának felmérése a nyolc résztvevő közép-kelet-európai országban. A nyolc országban 1999-ben mintegy 304 tonna metil-bromid került felhasználásra, melyek közül a legnagyobb fogyasztók Lengyelország (50%), Magyarország (19%), Bulgária (15%) és Litvánia (10%). A felmérés átfogó képet nyújtott a felhasználás mértékéről, a metil-bromidtól függő szektorokról és haszonnövény termesztésről, a létező és lehetséges helyettesítő anyagokról és technológiákról, valamint az érintettek köréről és a hatályban lévő szabályozásról. Az országos felméréseket a környezetvédelmi minisztériumok által felkért szakértők végezték el 2000. év folyamán (Csehország ebben nem vett részt, helyette Moldova csatlakozott a projekthez nyolcadikként a kanadai környezetvédelmi minisztérium pénzügyi támogatásával). A projekt során három szakértői találkozóra került sor, Lengyelországban, Bulgáriában, illetve Magyarországon (ez utóbbit a Csongrád Megyei Növény és Talajvédelmi Állomás szervezte Szegeden). A projekt során készített regionális jelentés megalapozta a metil-bromid teljes kiváltásának stratégiáját a résztvevő országokban, ezáltal elősegítve a Montreali Jegyzőkönyvben foglalt kötelezettségeik teljesítését.

A projekt további célja az ismeretek bővítése kiadványok és elektronikus fórumok (*Regular Update on Methyl Bromide Alternatives - RUMBA*) biztosításával. Az angol nyelvű UNEP kiadványok csak a szakmai közösségeken belül kerültek terjesztésre, azonban minden résztvevő országban készültek ismertetőik (Magyarországon a Csongrád Megyei Növény és Talajvédelmi Állomás által), illetve szakmai publikációk (elsősorban a mezőgazdasági szolgáltató Zephyr Kft. által) a metil-bromid kiváltási lehetőségeiről.

METIL-BROMID FELHASZNÁLÁS MAGYARORSZÁGON

Magyarország ratifikálta a Montreali Jegyzőkönyv Koppenhágai Módosítását, mely 2005-ös határidőt szab a teljes kiváltásra. Az Európai Unió rendelete azonban ennél gyorsabb kivonást irányoz elő 2001 és 2003-ra (50% helyett 60%, és 70% helyett 75%). Metil-bromidot az 1980-es évek elejétől használnak Magyarországon, melynek egészét importból fedezik. Külkereskedelme engedélyköteles, melyet a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Engedélyezési és Közigazgatási Hivatala felügyel. Magyarországon szinte kizárólag talajfertőtlenítésre használják, azon belül főleg üvegházi növények termesztéshez.

Év	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Felhasználás	77	74	53	53	53	53	40	40	26.5	26.5
+ QPS*				11			17		18.5	3

2. táblázat A metil bromid felhasználásnak alakulása Magyarországon (tonnában)

* karantén és szállítmányozás előtti felhasználás, mely nem kiváltható használatnak minősül, így kívül esik a Montrali Jegyzőkönyv érvényességi körén

Egy tanulmány szerint a következő, a metil-bromid használatát kiváltó lehetőségek kínálkoznak a talajfertőtlenítésére:

Talajhelyettesítők. Rockwool alkalmazása üvegházakban nem ismeretlen Magyarországon, legnagyobb felhasználója a szentesi Árpád Rt. és a szegedi Flóratom Kft. Jelenleg ez a legegyszerűbb helyettesítő, viszonylag rövid megtérülési idővel (2-3 év), de jelentős kezdeti tőkeigénnyel (kb. 1500 Ft/m²), amely az alkalmazás terjedésének legfőbb gátja. Hazai és külföldi források bevonása szükséges.

Gőzölés. A módszer csak nagy üvegházakban alkalmazható a gép méretei miatt, és jelentősek a beszerzés és a működtetés költségei (250-500 Ft/m²) a nagy energiaigény miatt.

Növénynemesítés. Bízható kísérleti eredmények, de csak a paradicsom és a paprika esetében.

Kémiai védekezés. A legnagyobb probléma az új szerek, illetve változatok magyarországi engedélyezésének lassúsága (általában két év). A jelenleg forgalomban lévő szerek: Basamid G, Ipam, Nemathorin 10 G, Nemasol 510 és Vydate G.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA (EZER USD)

GEF	UNEP (in kind)	Kanadai kormány	Összesen
663	37	106,195	806,195

ÜVEGHÁZHATÁSÚ GÁZOK KIBOCSÁTÁS-CSÖKKENTÉSÉNEK KÖZGAZDASÁGI VIZSGÁLATA

A projekt címe	Üvegház hatású gázok kibocsátás-csökkentésének gazdaságtana <i>Economics of GHG limitations</i>
Időtartama	1996-1997
Jelenlegi státusza	lezárva
GEF terület	éghajlatváltozás
Résztvevők	globális: Argentína, Ecuador, Észtország, Magyarország, Indonézia, Mauritius, Szenegál, Vietnam
A projekt típusa	kapacitás fejlesztés
GEF finanszírozás	3,000 millió USD (összköltség: 3,270 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNEP, UNEP RISO
Befogadó szervezet	BME, Környezetgazdaságtani Tanszék

A PROJEKT CÉLJA

Az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény arra kötelezi a Részes Feleket, hogy rendszeresen beszámoljanak kibocsátásaik alakulásáról és a csökkentés érdekében bevezetett hazai intézkedésekről. Az első útmutató a Részes Felek Konferenciájának első ülészakára készült el (*Decision 4/CP.1.*) 1995-ben. Mivel a Titkárságnak benyújtott nemzeti jelentések (*National Communications*) módszertani megalapozottsága és egységesítése nélkülözhetetlen az összehasonlításhoz, az Alap

segítséget kívánt nyújtani a résztvevő országoknak és a nemzetközi közösségnek kibocsátás szabályozási stratégiák kialakításához szükséges módszertan kialakításában és tesztelésében.

A PROJEKT ÁLTAL FINANSZÍROZOTT TEVÉKENYSÉGEK

- közös módszertan kialakítása és tesztelése 8 országban
- kibocsátás-szabályozási költségek becslése a 8 országban
- a kibocsátás szabályozási lehetőségek összevetése a nemzeti fejlesztési célokkal és a végrehajtás korlátjainak felmérése
- intézményi kapacitás növelése a nemzeti jelentések készítéséhez

A projekt támogatásával elemzések, kiadványok készültek:

- módszertani kézikönyv a kibocsátás szabályozási stratégia kialakításához;
- két regionális tanulmány (a régiót jellemző kibocsátás csökkentési lehetőségek feltárása, közös cselekvési lehetőségek értékelése);
- 8 országtanulmány (fontosabb szektorok kibocsátás szabályozási költségeinek becslése, a kibocsátás csökkentési lehetőségek és azok korlátjainak feltárása); és
- tanulmányok egyes módszertani kérdésekről.

A projekt keretében 4 regionális konferenciára került sor 1998-ban, a kialakított módszertan és az országtanulmányok megvitatására, egyeztetésére.

A BIOLÓGIAI SOKFÉLESÉG MEGŐRZÉSE: KAPACITÁS FEJLESZTÉS

A projekt címe	„Klíringház” mechanizmus – kapacitás fejlesztés <i>Clearing House Mechanism Enabling Activity</i>
Időtartama	1997
Jelenlegi státusza	lezárva
GEF terület	biodiverzitás
Résztvevők	Magyarország
A projekt típusa	kapacitás fejlesztés
GEF finanszírozás	0.007 millió USD
Végrehajtó szervezet	UNEP
Befogadó szervezet	KTM

A PROJEKT CÉLJA

A Biológiai Sokféleség Egyezmény (1992) egyik fontos célja a részesek közötti információ csere (17. cikkely), aminek elősegítésére tervbe vette egy információ „klíringház” kialakítását (18.3 cikkely). A mechanizmus finanszírozását az egyezmény költségvetéséből, és a résztvevő országok önkéntes felajánlásaiból fedezi (*Decision I/3*).

A mechanizmus 6 területen - döntéshozatali eszközök, képzés, kutatás, pénzügyi források felkutatása, technológia átadás és információ csere - támogatja az országok együttműködését. Elsődleges célja, hogy minden részes számára elérhetővé váljon az egyezmény hivatalos dokumentációja (online, CD-ROM és nyomtatott). Az online adatbázis a hivatalos anyagokon kívül esettanulmányokat, nemzeti és egyéb jelentéseket, tudományos segédleteket (pl. Globális Taxonómia Kezdeményezés), illetve a kormányzatok által jelölt szakemberek listáját is tartalmazza. A kezdeményezés szorosan kapcsolódik a szintén GEF finanszírozású *Nemzeti Biodiverzitás Stratégia és Akcióterv, valamint az Első Nemzeti Jelentés elkészítése* projekthez.

A nemzeti kapcsolattartók (*focal point*) felelősek az egyezmény végrehajtásának koordinálásáért és ők mechanizmus nemzeti végpontjai. Jelenleg a 182 részes ország 74%-a hozta létre ezt a posztot, 58%-nak van email címe és 29% alakított ki hivatalos honlapot az interneten. Magyarországnak van bejelentett kapcsolattartó szervezete – a Természetvédelmi Hivatal –, de nincs hivatalos, a mechanizmushoz kapcsolódó oldala.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA

	GEF norma (USD)	igényelt összeg (USD)
Hardware	0-4000	4000
Software	0-1000	1000
Modem	500	500
Internet hozzáférési költség 1998-ig	0-3800	1000
Beszerezési költség	500-700	500
Internet és email képzés a kapcsolattartónak	1000-1400	0
Összesen	1500-14000	7000

NEMZETI BIODIVERZITÁS STRATÉGIA ÉS AKCIÓTERV

A projekt címe	Nemzeti Biodiverzitás Stratégia és Akcióterv, valamint az Első Nemzeti Jelentés elkészítése a Biológiai Sokféleség Egyezményhez <i>National Biodiversity Strategy and Action Plan and First National Report to the CBD</i>
Időtartama	1997-1999
Jelenlegi státusza	lezárva
GEF terület	biodiverzitás
Résztvevők	Magyarország
A projekt típusa	kapacitás fejlesztés
GEF finanszírozás	0,166 millió USD
Végrehajtó szervezet	UNEP
Befogadó szervezet	KöM

A PROJEKT CÉLJA

A projekt célja a Rio de Janeiróban 1992-ben elfogadott Biológiai Sokféleség Egyezmény által előírt, a Részesek Konferenciájának harmadik ülészakára elkészítendő Első Nemzeti Jelentés és az azt megalapozó Nemzeti Biodiverzitás Stratégia és Akcióterv elkészítésének elősegítése volt. A stratégia tervezete elkészült, de nem került elfogadásra a projekt eredetileg megadott időszakán belül (erre végül 2004-ben került sor). Az Első Nemzeti Jelentést a Magyarország 1998-ban nyújtotta be.

A stratégia feladata, hogy összhangba hozza azokat a nemzetközi megállapodásokat és programokat, amelynek Magyarország is részese, a hazai szabályozással és mindazokkal a kormányzati és nem kormányzati törekvésekkel, amelyek megelőzték és megalapozták a jelenlegi stratégia elkészítését.

A stratégia fő célja, hogy középtávon képes legyen megőrizni, stabilizálni és kis mértékben kedvezőbbé tenni az ország biológiai sokféleségét, illetve, hogy hosszú távon megalapozza a biodiverzitás szempontjából kedvező feltételeket. A stratégia legfontosabb célkitűzései:

- a védett területek állapotának megőrzése és javítása;
- a biodiverzitás megőrzése és fejlesztése a természetvédelmi területeken kívül;
- az “ex-situ” védelem megerősítése;
- a biodiverzitás és komponenseinek fenntartható használata, és a fenntartható használathoz szükséges eszközrendszer kialakítása;
- a biodiverzitás és a természeti környezet megőrzéséhez, gazdagításához szükséges társadalmi tudatosság fejlesztése: oktatás, képzés, ismeretterjesztés;
- a genetikai források hasznosításából származó javak igazságos elosztása; és
- a biológiai sokféleség szempontjainak integrálása az egyes ágazatokba.

A stratégia tervezete az alábbi 9 tevékenységi szektorban 9 munkacsoport közreműködésével értékeli a biodiverzitás fenntartásának lehetőségeit és a szükséges konkrét intézkedéseket: mezőgazdaság; biotechnológia; erdészet; halászat; édesvízi erőforrás gazdálkodás; vadászat; területhasználat; bányászat és regionális fejlesztés és turizmus.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA

	GEF (ezer USD)
A lehetőségek elemzése	91,00
A Stratégia elkészítése	50,00
Az Első Nemzeti Jelentés elkészítése	13,00
Adminisztratív költségek (8%)	12,32
Összesen	166,32

KAPACITÁS FEJLESZTÉS A BIOLÓGIAI BIZTONSÁG TERÜLETÉN

A projekt címe	Kapacitás fejlesztés a biológiai biztonság területén <i>Pilot biosafety enabling activity</i>
Időtartama	1998-1999
Jelenlegi státusza	lezárva
GEF terület	biodiverzitás
Résztvevők	globális: Bolívia, Bulgária, Egyiptom, Kamerun, Kenya, Kína, Kuba, Lengyelország, Magyarország, Malawi, Mauritánia, Mauritius, Namíbia, Oroszország, Pakisztán, Tunézia, Uganda és Zambia, illetve a Biológiai Sokféleség Egyezményben részes minden ország
A projekt típusa	kapacitás fejlesztés
GEF finanszírozás	0,107 millió USD (összköltség: 2,744 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNEP
Befogadó szervezet	Mezőgazdasági Biotechnológiai Kutatóközpont, Gödöllő

A PROJEKT CÉLJA

Az 1992. évi riói Környezet és Fejlődés Konferencián résztvevő kormányok nemcsak a biotechnológiában rejlő gazdasági lehetőségeket, hanem az egyre szélesebb körben használt ilyen eljárások környezetbiztonsági vetületét is a nemzetközi politikai szintjére emelték („Feladatok a XXI. századra”, 16. Fejezet). A Biológiai Sokféleség Egyezmény kiemelt figyelmet szentel a biológiai biztonság, különös tekintettel a biológia sokféleség megőrzését és fenntartható használatát veszélyeztető géntechnológiával módosított szervezeteknek (*genetically modified organisms*) a környezetbe való kibocsátására. A Felek kötelezik magukat a genetikailag módosított szervezetek kibocsátásának szabályozására és ellenőrzésére (8. cikkely), illetve a kérdés nemzetközi szabályozásának előkészítésére (19.3 cikkely). Az ENSZ Környezeti Programja 1995-ben elkészítette a biotechnológiai biztonságra vonatkozó technikai ajánlásait (*International Technical Guidelines for Safety on Biotechnology*), melynek alapvetése, hogy a megfelelő kockázatértékelés és kezelés, valamint az intézményi kapacitások növelése – többek között az információcsere és az ajánlások nemzeti és nemzetközi szintű betartása által – jelentősen csökkenti a biotechnológia alkalmazásának környezeti kockázatát. A Részes Felek Konferenciájának harmadik ülészsaka (1996) felkérte a Globális Környezeti Alapot az Ajánlások nemzeti szintű végrehajtásának támogatására (*Decision III/5*). A projekt általános céljai:

- az intézményi kapacitások fejlesztése;
- a biológiai biztonsághoz szükséges eljárások alkalmazása;
- az Egyezmény ajánlásainak gyakorlati alkalmazása;
- a regionális és nemzeti szabályozó eszközök harmonizálása;
- a tudatosság erősítése;
- a részvétel biztosítása az érintettek számára;
- a technológiai lehetőségek értékelése; és
- a biotechnológia biztonságának növelése.

A PROJEKT ÁLTAL FINANSZÍROZOTT TEVÉKENYSÉGEK

A projekt 8 regionális kerekasztal értekezlet megszervezéséhez (Afrika, Ázsia/Csendes-óceán, Latin-Amerika és a karibi-térség, valamint Közép-Kelet-Európa egyes régióiban), valamint a nemzeti szintű szabályozás kialakításához nyújtott támogatást a résztvevő 18 országban.

A regionális tanácskozások témái: (1) a genetikailag módosított élő szervezetek kockázatának értékelése és kezelése, ideértve a környezeti hatásvizsgálatok bővítését ezzel a környezeti hatással, (2) a genetikailag módosított élő szervezetek határokon keresztül terjedése, és (3) a vonatkozó információ átadásának lehetséges intézményesítése. A tanácskozások célja egyrészt az ismeretek bővítése, másrészt a biológiai biztonsággal foglalkozó jegyzőkönyv tárgyalásaiban való részvétel erősítése volt (*Open-Ended Ad Hoc Working Group on Biosafety*).

A nemzeti szabályozás kialakításának során a projekt lehetőséget teremtett az intézményi feltételek, a társadalom és a döntéshozók ismereteinek bővítésére, illetve a megfogalmazott nemzetközi ajánlások alkalmazására.

Magyarországon a gödöllői Mezőgazdasági Biotechnológiai Kutatóközpont vezette a projektet, melynek keretében 10 országos szemináriumra került sor 1998. február és 1999. április között hazai és külföldi szakemberek előadásaival többek között a biotechnológia hasznairól, a kapcsolódó etikai kérdésekről, a friss magyar jogszabályokról (a 27/1998 törvény a géntechnológiáról és az 1/1999 FVM rendelet annak végrehajtásáról), és a kockázateértékelés módszereiről. A végrehajtási rendelet felhatalmazása alapján (18. cikkely) a Központ felelős a növénytermesztés, állattenyésztés, az élelmiszeripari feldolgozás során használt genetikailag módosított élő szervezetek használatáról (zárt rendszerben is), a természetbe való kibocsátásáról, az abból készült termékek piacra kerüléséről és a módosításokat végző laborokról szóló adatok gyűjtésére és az adatbank (<http://biosafety.abc.hu>) működtetése. Az internetes oldal az adatbankon kívül tartalmazza a teljes hazai jogi szabályozást, illetve a kapcsolatot a nemzetközi és más országok hasonló tartalmú oldalaihoz.

KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁS A DUNA VÍZGYŰJTŐ TERÜLETÉN

A projekt címe	Környezetgazdálkodás a Duna vízgyűjtő területén <i>Danube River Basin Environmental Management</i>
Időtartama	1992 – 1996
Jelenlegi státusza	lezárva
GEF terület	nemzetközi vizek (OP8)
Résztvevők	regionális: Bulgária, Csehország, Horvátország, Magyarország, Moldova, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna
A projekt típusa	teljes méretű
GEF finanszírozás	8,5 millió USD (összköltség: 43,5 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNDP
Befogadó szervezet	-

A PROJEKT CÉLJA

A Duna-medence Környezetvédelmi Program (*Environmental Programme for the Danube River Basin*) munkacsoport 1991-ben jött létre 11 dunamenti ország (Ausztria, Bulgária, Csehország, Horvátország, Magyarország, Németország, Moldova, Románia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna) kormányzati és civil, valamint nemzetközi szervezetek és az EU képviselőinek részvételével. A program célja környezetvédelmi fejlesztések összehangolt végrehajtása a Duna medencében, melyhez a program az Európai Bizottságtól (PHARE és TACIS programokon keresztül) és a Globális Környezeti Alaptól kapott támogatást. A projekt a Duna-medence Stratégiai Akciótervének tudományos és intézményi megalapozását tűzte ki célul, és ehhez a következő tevékenységekkel járult hozzá:

- szennyezőanyag kibocsátási adatok összegyűjtése és regionális adatbázis kialakítása;
- vízminőségi kritériumok kialakítása és a legfontosabb szennyező anyagok beazonosítása;
- a hiányzó jogi és intézményi keretek felmérése és
- a potenciális szennyezés-csökkentési beruházások előkészítése.

A projekt alapul szolgált későbbi, a Globális Környezeti Alap által finanszírozott dunai projekteknek.

A DUNA-MEDENCE STRATÉGIAI AKCIÓTERVE 1995-2005

Az Akciótervet a dunai országok környezetvédelmi miniszterei és az EU környezetvédelmi biztosa 1994-ben hagyta jóvá Bukarestben. Az Akcióterv a Duna-medence környezeti problémáira vonatkozóan rövid- (1997-ig), közép- (2005-ig) és hosszú távú célokat és a kapcsolódó feladatokat határozta meg szereplőkre (központi kormányzat, önkormányzatok, iparvállalatok, közművek, civil szervezetek, és agrárgazdálkodók) lebontva. Az Akcióterv a következő elvekre épül:

- a megelőzés elve;
- az elérhető legjobb technológia elve;
- a forrásnál való szennyezés megelőzés elve; és
- a szennyező fizet elv.

Eredmények:

- a projektben résztvevő szereplők szorosabb együttműködése az országokon belül és között;
- az Akcióterv elfogadása;
- Dunai Információs Rendszer felállítása (*Danube Information System – DANIS*: <http://www.ceit.sk/wwwisis.danis.htm>);
- beruházási tervek előkészítése: Morava/Nitra, Zagyva, Cris/Körös, Vlt/Osem és Olt folyó;
- rendszeres tájékoztató kiadvány (*Danube Watch Newletters*);
- támogatási program civil szervezeteknek;

- a Dunai Környezeti Fórum (*Danube Environmental Forum*) felállítása; és
- a partmenti országok támogatása Duna-védelmi Egyezmény tárgyalása során.

SZENNYEZÉS CSÖKKENTÉSI PROGRAM A DUNA VÍZGYŰJTŐ TERÜLETÉRE

A projekt címe	Szennyezés csökkentési program készítése a Duna vízgyűjtő területére <i>Developing the Danube River Basin Pollution Reduction Programme</i>
Időtartama	1997-1999
Jelenlegi státusza	lezárva
GEF terület	nemzetközi vizek (OP8)
Résztvevők	regionális: Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Csehország, Horvátország, Magyarország, Moldova, Románia, Szerbia és Montenegro, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna
A projekt típusa	teljes méretű
GEF finanszírozás	3,9 millió USD (összköltség: 13,7 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNDP
Befogadó szervezet	-

A PROJEKT CÉLJA

A projekt az 1992-ben indított Duna-medence Környezetvédelmi Program második szakaszának eleme. A Globális Környezeti Alapnak a Program keretében végrehajtott első projektje (Környezetgazdálkodás a Duna vízgyűjtő területén) egyrészt a Duna-védelmi Egyezmény ratifikációját, másrészt az Átmeneti Titkárság létrehozását segítette. A projekt, mely a Duna-medence Stratégiai Akciótervre, annak végrehajtási programjára (*Danube Strategic Action Plan Implementation Programme*) és a nemzeti akciótervekre alapul, a következő célokat tűzte ki:

- a legfontosabb feladatok meghatározásának technikai és módszertani véglegesítése;
- a legfontosabb feladatok kiválasztása;
- a társadalmi részvétel biztosítása és
- a Stratégiai Akcióterv finanszírozásának előkészítése.

A munkát a Duna-medence Környezetvédelmi Program bécsi koordináló irodája vezette, melyet a Globális Környezeti Alap és az Európai Unió közösen finanszírozott. Az UNDP részéről a végrehajtó szervezet a UNOPS volt. A projekt eredményei:

- a legfontosabb szennyezési pontok felmérése a Duna-medencében (*Transboundary Analysis*) az 1998-ban elkészített nemzeti jelentések adatainak felhasználásával;
- vízminőségi modell (*Danube Water Quality Model-DWQM*) a szennyezések, elsősorban a nitrogén és a foszfor terjedésének becslésére;
- tanulmány a medence vizes élőhelyeiről;
- részletes szennyezési és kezelési térkép a 15 almedencéről és a szennyezés által leginkább érintett 51 területről;

- a Stratégiai Akcióterv módosítása a végrehajtott nemzeti intézkedések fényében;
- civil szervezetek Dunai Környezeti Fórumának létrehozására;
- támogatási keret megnyitása civil szervezetek számára; és
- 421 projektből álló beruházási adatbázis összeállítása, melyből 192 önkormányzati, 113 ipari, 67 mezőgazdasági, 29 vizes élőhely helyreállítási és 20 általános jellegű.

	becsült tápanyag csökkentés (tonna/év)	beruházási költség (millió USD)	beruházási egységköltség (tonna/USD)
Észak-pesti szennyvíztisztító bővítése	491	32,25	65,68
Dél-pesti szennyvíztisztító bővítése	325	27,89	85,81
Győri szennyvíztisztító bővítése	316	12,67	40,09
Dunaújvárosi szennyvíztisztító	85	10,64	125,17
Szegedi szennyvíztisztító	300	6,58	21,93
Víz és szennyvízkezelési program a MOL Rt. dunai finomítójában	nincs adat	48,74	-
A Nitrokémia Rt. szennyvíztisztítójának átépítése	426	5,85	13,73
Borsodchem - technológiai víz kezelése	nincs adat	2,93	-
Duna-Drávarégió: Gemenc térsége	4,4	303,75	68,18
Bodrogzug	124	9	72,59
Összesen	-	460,3	-

3. táblázat A magyarországi projekt javaslatok

A biológiai és a kémiai oxigénigény, valamint a foszfor és nitrogén-csökkentési potenciál alapján a legfontosabb öt beruházás között (a teljes portfólióban) szerepel az észak- és dél-pesti szennyvíztisztító bővítése, valamint a Gemenci vizes élőhelyek rehabilitációja.

A DUNA-MEDENCE SZENNYEZÉSÉNEK MEGELŐZÉSE: A TÁRSADALMI RÉSZVÉTEL ERŐSÍTÉSE

A projekt címe	A civil társadalom szerepvállalásának erősítése a Duna-medence szennyezésének megelőzése érdekében: magyar - szlovén kísérleti projekt <i>Building Environmental Citizenship to Support Transboundary Pollution Reduction in the Danube: A Pilot Project in Hungary and Slovenia</i>
Időtartama	2000 – 2002
Jelenlegi státusza	lezárva
GEF terület	nemzetközi vizek (OP8)
A projekt típusa	közepes méretű
Résztvevők	Magyarország, Szlovénia
GEF finanszírozás	0,75 millió USD (összköltség: 1,58 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNDP
Befogadó szervezet	Regionális Környezetvédelmi Központ

A PROJEKT CÉLJA

A környezeti információhoz való jog és közösségi részvétel fontosságáról szóló Aarhus-i Egyezmény (*Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*), melyet 38 ország és az EU képviselői 1998-ban írtak alá, 2001-ben lépett hatályba. Az egyezmény célja a döntéshozatal demokratizálása az érintettek bevonása által, illetve a kormányzat elszámoltathatóságának erősítése. Az egyezmény alapvetően az állampolgárok és az állam kapcsolatát kívánja átalakítani a környezeti kérdések területén.

A projekt segítséget nyújt Szlovéniának és Magyarországnak a környezeti információhoz való hozzáférés és a közösségi részvétel erősítésében a Duna táp- és mérgezőanyag szennyeződésének csökkentése érdekében. A környezeti információhoz való hozzáférés az érintettek és a társadalom bevonásának hatékony eszköze, mely fontos eszközként szerepel az Alap támogatásával készült és 1994-ben elfogadott Duna Stratégiai Akcióprogramban (*Danube Strategic Action Plan*). Az Akcióprogram az 1994-ben 11 partmenti ország és az Európai Közösség által elfogadott Duna-védelmi Egyezményhez (*Danube River Protection Convention*) kapcsolódóan 1995 és 2005 közötti időszakra határozza meg azokat a stratégiai lépéseket, melyek a folyó szennyezés terhelésének csökkentéséhez, a vízkészlet mennyiségi és minőségi javításához elengedhetetlenek.

A projekt célja tehát kettős: elősegítette mind az Aarhus-i Egyezmény, mind a Duna-védelmi Egyezmény gyakorlati megvalósítását, javaslatokat dolgozott ki a környezetvédelmi információhoz jutás jogi, intézményes és gyakorlati problémáinak megoldására. A projekt bemutatta a közösségi részvételnek a környezetállapot javításában betöltött fontos szerepét, és mintaként szolgál a Duna medence többi országai számára.

A PROJEKT ÁLTAL FINANSZÍROZOTT TEVÉKENYSÉGEK

- a hatékony közösségi részvétel jogi, intézményi és gyakorlati akadályainak feltérképezése (*needs assessment*)
- 2 esettanulmány elkészítése (Krsko Papírgyár - Szlovénia, és tiszai ciánszennyezés – Magyarország)
- továbbképzés a magyar és szlovén környezetvédelmi és vízügyi hatóságok és civil szervezetek, illetve más dunamenti országok képviselőinek országos és helyi szinten
- magyar és angol nyelvű kiadványok:
 - Környezetvédelmi demokrácia a gyakorlatban. Kézikönyv a közösségi részvételről környezetvédelmi és vízügyi hatóságok szakemberei számára
 - Joggal körömmel: hogyan szerezhetünk információkat környezetünk állapotáról, tájékoztató civil szervezeteknek és közösségeknek (Példatár a közép-kelet-európai, egyesült államokbeli és európai gyakorlatról)
- jogi, szabályzási és közpolitikai ajánlások; törvénytervezet ill. irányelvek készítése Szlovéniában
- tanulmányút az európai (holland) és az egyesült államokbeli gyakorlat megismerésére 8 szakember számára
- a tapasztalatok alkalmazása, és megosztása más dunamenti országok képviselőivel

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA

	GEF	Egyéb forrás	Összesen (USD)
Projekt előkészítés		532 908	532 908
Személyi kifizetés		108 844	667 689
1. A hatékony közösségi részvétel akadályainak feltérképezése	90 877		
2. Tréningek	192 046		
3. Technikai segítség	166 754		
4. Tanulmányi út	58 584		
5. Eredmények publikálása	50 584		
Képzés	80 341	145 360	225 701
Utazás	8 312	21 500	29 812
Tárgyi eszközök	2 200	2 682	4 882
Projektértékelés	25 000		25 000
Egyéb	75 302	21 701	97 003
Összesen	750 000	832 995	1 582 995

FOLYAMATBAN LÉVŐ PROJEKTEK

ENERGIAHATÉKONYSÁGI TÁRSFINANSZÍROZÁSI PROGRAM

A projekt címe	Energiahatékonyság társfinanszírozási program (első és második fázis) <i>Energy Efficiency Co-Financing Program (HEECP-HEECP2)</i>
Időtartama	1997-2004
Jelenlegi státusza	HEECP lezárva, HEECP2 folyamatban
GEF terület	éghajlatváltozás (OP5)
Részvevők	Magyarország
A projekt típusa	teljes méretű
GEF finanszírozás	5,7 millió USD (összköltség: 18,05 millió USD)
Végrehajtó szervezet	Világbank
Befogadó szervezet	International Finance Corporation (IFC)

A PROJEKT CÉLJA

Az 1997-ben indult projekt célja az energiahatékonyság javítása Magyarországon. A környezetállapot hosszú távú megóvásának fontos eleme az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, melyre Magyarország nemzetközi kötelezettséget vállalt az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény (1992) és a kapcsolódó Kiotói Jegyzőkönyv (1997) ratifikálásával. A program az energiahatékonyság finanszírozási lehetőségeinek bővülését segíti a pénzügyi szektorban azáltal, hogy a vélt vagy valós kockázatok csökkentése által hozzáférhetővé teszi a pénzügyi forrásokat az energiahatékonysági beruházásokat tervező vállalkozások számára. A projekt támogatja továbbá a résztvevő pénzintézetek ezen irányú marketing tevékenységét, illetve a projektek technikai és pénzügyi előkészítését.

A program első fázisa 2001-ben zárult le. Ez év februárjában az IFC Igazgatótanácsa újabb 4 évre hosszabbította meg az eredeti programot 12 millió USD beruházási kerettel, mely várhatóan 2004. decemberében fejeződik be.

Az energiahatékonyság befektetői piaca az elmúlt években megerősödött Magyarországon, elsősorban a városi közvilágítás, a fűtőrendszerek kazáncseréje és a preferenciális átvételi árat élvező kapcsolt energiatermelés területén. Míg a bankok és lízingcégek egyre nyitottabbak és gyakorlottabbak az ilyen befektetések kérdésében, számos további bővítési lehetőség létezik. A bankok és befektetők eddig csak a technikailag egyszerű projektek finanszírozását vállalták, döntően a közszférában (önkormányzati intézményeknél). Összetettebb, például megújuló energiaforrások kiaknázása irányuló, illetve a magáncégeknél végrehajtott hatékonysági beruházások nagyon ritkák. A HEECP program célja e piacok megnyitása az ESCO-k (energetikai tanácsadók - Energy Service Companies) és a bankok számára.

A PROJEKT ÁLTAL FINANSZÍROZOTT TEVÉKENYSÉGEK

Pénzügyi garanciák. A projekt forrásai terhére elsőbbségi garanciákat ad a résztvevő pénzintézetek számára az energiahatékonysági projektek kockázatának csökkentésére. A garancia részleges, a beszerzett eszközök nettó értékének 15-50%-ig terjed. A garanciaszázalék egy-egy projekt esetében állandó marad, így annak előrehaladtával a pénzben kifejezett értéke csökken. Az így felszabaduló források terhére újabb garanciák adhatóak.

Technikai segítségnyújtás. A résztvevő pénzintézeteknél a projektek előkészítését és ellenőrzését, az energiahatékonysági marketinget végző munkatársak bérköltségének felét finanszírozza az Alap. A technikai segítség további formái konferenciák, szemináriumok támogatása és szakértők munkájának finanszírozása.

A jelenlegi, HEECP garanciával támogatott energiahatékonysági beruházási portfólió 1,17 milliárd forint értékű (4,6 millió USD), mely összesen 31 energiahatékonysági projektet és egy 1500 lakóház lízingszerződéses fűtőkorszerűsítését tartalmazó (széntüzelésű kazánok gáztüzelésre való váltása) lakossági rész-portfólióból áll.

A lezárt projektek	Beruházás nagysága		Garancia-hányados	Garancia mértéke	Aktuális garantált kintlévőség
	millió HUF	ezer USD		ezer USD	ezer USD
Lakossági fűtőkorszerűsítés	345	1 500	11	170,6	170,6
Kórház gázfűtési rendszere	32,5	115,7	50	57,8	0
Húscsomagoló üzem gázfűtési rendszere	32,4	115,3	50	57,6	0
Vasútállomás gázfűtési rendszere	232,1	825,9	50	413	231
Kórház fűtési projekt	145,6	518,4	50	259,2	161,1
Tömbház fűtési projekt	8	37,3	50	16,6	0
Tömbház fűtési projekt	19,2	68,4	50	34,2	7,9
Utcai közvilágítás projekt (16 önkormányzat)	65,6	227,4	50	113,7	52,3
Utcai közvilágítás lízing projekt (5 önkormányzat)	48,1	165,9	50	82,9	71,6
Tömbház ablakcsere projekt (2)	28,7	114,2	35	39,9	37,4
Központi fűtési rendszer felújítása és bővítése	60	253,5	35	88,7	88,7
Tömbházak hőelosztó rendszerének felújítása	10	47,3	35	16,6	16,6
Utcai közvilágítás projekt	144	640	35	224	224
Összesen	1 171	4,629		1,577	1 062

4. táblázat A HEECP portfólió

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA (MILLIÓ USD)

		pénzügyi garanciák	Technikai segítség és adminisztráció	Összesen
HEECP	GEF	4,25	0,75	5
HEECP2	GEF	4,0*	0,7	4,7
	IFC	12	0,35	12,35
Összesen		20,25	1,8	22,05

* a HEECP garanciaalapból maradt 4,25 mUSD, ebből 0,25 egy, a HEECP2-n kívüli speciális energiahatékonysági projektre van elkülönítve

VILÁGÍTÁSI RENDSZEREK KORSZERŰSÍTÉSE

A projekt címe	'Hatékony világítás' kezdeményezés <i>Efficient Lighting Initiative</i>
Időtartama	1999-2004
Jelenlegi státusza	folyamatban
GEF terület	éghajlatváltozás (OP5)
Résztvevők	globális: Argentína, Csehország, Dél-Afrika, Fülöp-Szigetek, Lettország, Magyarország, Peru
A projekt típusa	teljes méretű
GEF finanszírozás	15,225 millió USD (összköltség: 50-105 millió USD)
Végrehajtó szervezet	IFC
Befogadó szervezet	Energiagazdálkodási Intézet (EGI)

A PROJEKT CÉLJA

A világítás technológia fejlődése számos olyan új terméket bocsátott piacra, melyek számottevő környezeti és gazdasági haszonnal járnak a hagyományos termékekhez képest. A fejlődő és az átalakuló gazdaságú országokban azonban ezen termékek piaci részesedése elmarad a fejlett országok átlagától. A gazdasági növekedés számos új épület beruházással (lakó-, vállalati és középületeket is ideértve) jár, melyek hagyományos világítás technikával való felszerelésével ezek az országok komoly energiahatékonyság-javítási, illetve ÜHG csökkentési lehetőséget mulasztanak el.

A piacokon az energiahatékony termékek részesedése alacsony, melynek oka a viszonylag magas ár, a korlátozott fogyasztói ismeretek és a finanszírozási források hiánya. A GEF és az IFC az alábbi feltételekre építve döntött a projekt megvalósítása mellett:

- az energiahatékony világítás technológiája kialakult és ezen termékek tömegtermelése – számos gyártó részvételével – folyik;
- a kereskedelem liberalizációja és a termelés métergazdaságossága miatt ezek a termékeket minden piacon jelen vannak és egyre olcsóbbak;
- a gazdasági növekedés és a makroökonómiai stabilitás miatt a feltörekvő gazdaságokban is egyre vonzóbb az energiahatékonyság;
- az energiaszolgáltatók privatizációja során az állam sok esetben előírta a fogyasztó oldali gazdálkodást a közüzemek számára, ami jól illeszkedik a projekt céljaihoz; és

- a lengyelországi projekt sikere a piac előmozdításában a piaci szektor szereplőinek és mechanizmusok bevonásával.

A lengyelországi projekt (*IFC/GEF Poland Efficient Lighting Project*) bebizonyította, hogy a különböző érdekeltek (áramszolgáltatók, gyártók és civil szervezetek) összefogásával jelentős eredményt lehet elérni a piaci részesedés tekintetében. A projekt annyiban lép tovább, hogy megpróbálja összekapcsolni az Alap által nyújtott támogatás (*seed funding*) és a harmadik fél általi finanszírozási formákat. A projekt a becslések szerint 30-80 millió USD tőkét képes bevonni a céljai megvalósításához.

	költségvetés nagysága (ezer USD)	becsült energia megtakarítás (GWh)	becsült CO₂ kibocsátás csökkentés (tonna)	CO₂ kibocsátás csökkentés költsége (\$/tonna)
Argentína	2 000	5 621	1 928 000	1,56
Csehország	1 250	1 524	928 028	1,24
Magyarország	1 250	1 594	1 140 958	1,01
Lettország	650	395	179 438	3,07
Peru	2 100	2 470	1 121 590	1,87
Fülöp-szigetek	2 500	2 412	1 731 882	1,44
Dél-Afrika	2 500	1 869	7 705 810	0,26
Összesen	12 250	15 885	14 735 706	0,83

5. táblázat A projekt adatai

A magyarországi projektet a Danish Power Consult A/S koordinálásával az Energiagazdálkodási Intézet hajtotta végre 1,25 millió USD költségvetésből. A projekt alapvetése, hogy Magyarországon a világítási rendszerek felújításának jelentős része piaci alapokon is megtérül, ám a piaci szereplők (mind a gyártók, mind a fogyasztók) korlátozott ismeretei és tapasztalatai akadályozzák a váltást. Ennek megfelelően a projekt tevékenységei:

- a tudatosság növelése, a fogyasztói bizalom növelése a termékek iránt;
- segítségnyújtás a piaci szereplőknek, különös tekintettel az energetikai tanácsadókra (ESCOs) és a világítási szakemberekre; és
- korlátozott mértékű beruházási támogatások nyújtása.

A projekt erősíti az érintett szervezetek együttműködését, csak az áramszolgáltatók hátráltak ki a kezdeti pozitív visszajelzések ellenére, gyaníthatóan a gazdasági ellenérdekeltségük miatt. A lakossági szektorban a projekt a kompakt fénycsövek (CFL) használatának terjesztését, a fogyasztói szokások megváltoztatását tűzte ki célul a megtérülés rövideségének hangsúlyozásával. Az ELI 2001 és 2002 őszén összesen 10 megyében szervezett információs kampányt a fénycsövek előnyeiről és a jó minőségű fénycső ismérveiről. A projekt a középületek világításának korszerűsítését tűzte ki célul, mert

- ezekben a épületekben használják általában a legrégebbi technológiát;
- nagy felvevő piac;
- az építők és építtetők nem igazán érzékenyek a beszerelt világítás hatékonyságára; és

- a tulajdonosoknak szűkös lehetőségeik vannak a felújításra.

A projekt keretében létrehozott támogatási alap az energetikai tanácsadók tevékenységének megerősítésére két keretet (projekt-fejlesztési és demonstrációs) keretet nyitott. A projekt fejlesztési alap a pályázatírás költségeinek egy részét fedezte (42 projekt esetében), a demonstrációs pedig a máshol is megvalósítható, példaértékű beruházásokat támogatta (5 projekt).

Projekt fejlesztés teljes költsége	42 117
ebből ELI támogatás	28 828
A demonstrációs projektek teljes költsége	93 669
ebből ELI támogatás	13 172
Teljes ELI támogatás (USD)	42 000

6. táblázat A támogatási alap eredményei

SZÉN-DIOXID KIBOCSÁTÁS CSÖKKENTÉST CÉLZÓ ENERGIA-HATÉKONYSÁGI PROGRAM AZ ÖNKORMÁNYZATOK SZÁMÁRA

A projekt címe	Energiahatékonysági program az önkormányzati szektorban <i>Public Sector Energy Efficiency Programme</i>
Időtartama	2000 – 2005
Jelenlegi státusza	folyamatban
GEF terület	éghajlatváltozás (OP5)
A projekt típusa	teljes méretű projekt
Résztvevők	Magyarország
GEF finanszírozás	4,2 millió USD (összköltség: 16,65-20,6 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNDP
Befogadó szervezet	Kormányzati koordináció (végrehajtó ügynökség) Gazdasági Minisztérium / GKM; Megvalósító szervezet: Energia Központ Kht.

A PROJEKT CÉLJA

Magyarországon a közsféra, a kereskedelmi és a lakossági szektor együttesen a legnagyobb energiafogyasztó (46%), megelőzve az ipart (31%) és a közlekedést (16%). A fajlagos fűtési energiafelhasználás (egységnyi térfogatra) 20-30%-kal haladja meg az Európai Unió hasonló éghajlatú területeinek átlagát. Az energiahatékonyság javítása a kilencvenes évek óta egyre gyakrabban hangoztatott cél (Energiapolitikai koncepció-1993, Országos energiatakarékosági és energiahatékonyság-növelő program-1994, Energiaszektor üzleti modellje-1999), mely a környezeti hasznokon túl csökkenti az ország energiafüggőségét.

A projekt célja az energia hatékonyabb felhasználásának támogatása a magyar önkormányzati szektorban, mely hozzájárul az üvegházhatású gázok, elsősorban a szén-dioxid kibocsátás-csökkentéséhez. Ennek módja az energiahatékonysági szolgáltatások fenntartható piacának útjában álló akadályok megszüntetése, illetve energiahatékonyságot érintő programok végrehajtásának elősegítése az önkormányzati szektorban. Az energia hatékonyabb felhasználását segítő szervezetek intézményi, pénzügyi, technikai és kapacitási korlátjainak felszámolása, az energiatudatosság növelése az önkormányzatoknál, illetve a beruházások előkészítésének támogatása élénkíti mind a

keresleti, mind a kínálati oldalt, mely jelentős és tartós szén-dioxid kibocsátás csökkentést eredményez.

Az önkormányzatok legfontosabb energiahatékonysági problémái: a központi fűtési rendszerek, a középületek és a közvilágítás. A projekthez közvetlenül kapcsolódó beruházások a becslések szerint legalább 300 000 tC kibocsátás-csökkenést eredményeznek a beruházások 20 éves élettartama alatt. Az energiatakarékossági potenciál az önkormányzati szektorban – 10 évnél rövidebb megtérüléssel számolva – 124 000 tC évente, illetve 2,48 MtC 20 év alatt.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA (EZER USD)

Tevékenység	GEF	UNDP	magyar állam	egyéb	Összesen
Energiahatékonysági közpolitika, tudatosság, koordináció támogatása	1000	170	2300	0	3470
Beruházási lehetőségek feltárása, előkészítése és finanszírozása	2100	180	500	9000 – 13000	11780 – 15780
Képzés	900	0	200	0	1 100
Monitoring és értékelés	200	50	50	0	300
Összesen	4200	400	3000	9000 – 13000	16650 – 20600

AZ EDDIGI EREDMÉNYEK

A projekten belül zajló monitoring tevékenység célja, hogy kialakítsa a magyarországi energiahatékonysági programok közötti megfelelő koordinációt, értékelje működésüket, és annak alapján kormány szintű javaslatokat tegyen az energiahatékonysági stratégia területeit érintő fejlődési irányokra. Monitoring szabályzat került kidolgozásra, amelyet bevezettek hazánk legfontosabb energetikai pályázati alapjainak monitoringjánál. Monitoring, elemző, értékelő és visszacsatoló szabályzat került kidolgozásra az Energia Központ Kht. által menedzselt energiahatékonysági programokra.

A projekt az önkormányzati szektor energetikai veszteségfeltárásainak, valamint energiahatékonysági témájú megvalósíthatósági tanulmányainak támogatására szolgáló pénzügyi támogatási alapot működtet 2002 óta. A pénzügyi alap utólagos finanszírozással támogatja a fent említett, az energiahatékonysági beruházásokat előkészítő tevékenységeket. A 2002-ben benyújtott alacsony számú pályázattal szemben 2003-ban több mint 100 pályázat érkezett be. A tapasztalatok alapján módosított pályázati feltételek révén az önkormányzati szektor célzott támogatásában a kisebb projektek kiemelt szerepet kaptak, így segítve a kisebb önkormányzatok beruházásait. Kialakításra került a pályázati rendszerre vonatkozó minőségi és mennyiségi indikátor rendszert, amely lehetővé teszi a támogatott audit jelentések és megvalósíthatósági tanulmányok alapján megvalósítható beruházások hatásának mérését a CO₂ kibocsátás-csökkenésre és mint ilyen fontos értékelési szempont az elbírálásnál. A támogatott pályázatok alapján az audit jelentések beérkezése 2004-ben várható.

A projekt céljai között szerepel az önkormányzati szakemberek és döntéshozók ismereteinek bővítése oktatási programok keretében, hogy az energiatudatos szemléletmód az önkormányzati szférában is elterjedjen, illetve, hogy az önkormányzatok naprakész információkhoz jussanak. Ezen cél elérése érdekében szervezett tréningeken eddig több mint 300 fő vett részt.

Az Energia Központ Kht. 2003 óta együttműködési szerződésekkel aktív, rendszeres kapcsolatot alakított ki több energiahatékonysággal foglalkozó civil és szakmai szervezetekkel (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, MTESZ szervezetei, ÖKO-RÉGIÓ Alapítvány), melynek célja a Regionális Energia Tanácsadó Központok hálózatának kialakítása. A hálózat célja az energia-tanácsadó központok és az önkormányzatok kapcsolatának fejlesztése, széles körű önkormányzati kapcsolatokkal rendelkező fejlett energia tanácsadói hálózat kialakítása az egész ország területén.

Az önkormányzatoknál elvégzendő energia-feltárási (auditálási) tevékenység elősegítésére, az energia audit piac egységes minősítési rendszerének felállítása érdekében az energia auditor képzés, minősítés és tanúsítvány rendszer koncepciója került kidolgozásra, mely alapjául szolgálhat egy majdani auditor minősítés és tanúsítvány követelményrendszerének kidolgozásához. Az auditor képzés, minősítés és tanúsítványi rendszer rendeletileg történő szabályozása és az energia auditori tevékenység szakértői jegyzékbe vétele céljából előterjesztés készült a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium számára.

Az energiahatékonyság kérdései minél szélesebb körben való megismertetésében információs anyagokat is segítenek. A „Csináljuk jól!” sorozat önkormányzati döntéshozóknak szóló első két kötete, az Energiaveszteségek feltárása és a Megvalósíthatósági tanulmányok 2003-ban jelent meg. A sorozat következő, megjelenés előtt álló kötetei: Monitoring és Értékelés, Közvilágítás és Szélenergia.

A program céljai között szerepel egy Információs Központ létrehozása, mely az energiahatékonysággal összefüggő beruházásokhoz szükséges összes információt strukturáltan tartalmazza. Az Interneten (<http://www.energiakozpont.hu/onestopshop/fooldal.htm>) elérhetők az energiahatékonysági témájú pályázati lehetőségek, információs kiadványok, rendezvények és konferenciák gyűjteménye, a Regionális Energia Tanácsadó Központok elérhetőségei, illetve egy önkormányzati adatbázis.

AZ IPARI ENERGIAHATÉKONYSÁG JAVÍTÁSA

A projekt címe	Ipari energiahatékonyság javítása tisztább termelési és környezeti menedzsment rendszerek bevezetésével <i>Promoting Industrial Energy Efficiency through Cleaner Production/Environmental Management Framework</i>
Időtartama	2002-2004
Jelenlegi státusza	folyamatban
GEF terület	éghajlatváltozás (OP5)
Résztvevők	globális: Csehország, India, Kína, Magyarország, Szlovákia, Vietnam
A projekt típusa	közepes méretű
GEF finanszírozás	0,950 millió USD (összköltség: 2,715 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNEP
Befogadó szervezet	Tisztább Termelés Magyarországi Központja

A PROJEKT CÉLJA

A projekt célja az ipari termelés során keletkezett szén-dioxid kibocsátás csökkentése a kis- és középvállalatok energiagazdálkodásának javítása által. Az iparban, melynek energiafelhasználása jelentős költséggel és környezetszennyezéssel jár, sok esetben léteznek alacsony vagy költségmentes megoldások az energiahatékonyság javítására, melyek kiaknázása nemcsak a környezetszennyezés társadalmi költségét csökkenti, hanem sok esetben javítja a kis- és középvállalatok versenyképességét a termelési költségek lefaragása miatt. Az ENSZ Környezeti Programja (UNEP) 1987-ben indította útjára a - folyamatokra, termékekre és szolgáltatásokra egyaránt alkalmazható - „tisztább termelés” fogalmát, mely az átfogó, megelőző környezetvédelmi stratégiák folyamatos alkalmazását jelenti. A környezetvédelem jelenleg alkalmazott módszerei a már megtermelt hulladékok és emissziók ártalmatlanítására koncentrálnak, azaz a csővégi technológiákat részesítik előnyben. A tisztább termelés célja ezzel szemben az, hogy megakadályozza a környezetet szennyező anyagok keletkezését, azaz elősegítse a környezet károsításának megelőzését.

Ennek egyik fontos eszköze az energiahatékonysági szempontok beépítése a tisztább termelési/környezeti menedzsment rendszerek (ISO 14001, EMAS) auditjába. A vállalatok környezeti teljesítményét igazoló környezeti menedzsment rendszerek fokozatosan nyernek tért a KKE országokban, ám elsősorban a multinacionális cégek itteni leányvállalatai alkalmazzák önkéntes jelleggel. A kis- és középvállalkozások általában nem rendelkeznek sem ismeretekkel, sem megfelelő kapacitással a kötelező környezetvédelmi szabályokon túlmutató intézkedésekhez.

Ennek megoldására a résztvevő Tisztább Termelés Központok a projekt keretén belül kibővített, energia-környezetvédelem auditot végeznek a kiválasztott vállalatokban egységes módszertan alapján. A módszertan alapja a UNEP-UNIDO által közösen kidolgozott kézikönyv (UNEP/UNIDO EE-CP Manual), mely a technológiák (pl. motorok, világítás, hőelosztás), az érintett ipari szektorok (textil-, üveg-, papíripar stb.) és a lehetséges beavatkozási módok (pl. megújulóknak alkalmazása, kapcsolt áram és hőtermelés, fogyasztóoldali gazdálkodás) alapján tárgyalja az energiahatékonyság és a tisztább termelés integrálásának lehetőségeit. A projekt tervezett eredményei:

- 225 ezer tonna CO₂ kibocsátás csökkentés évente;
- 90 energia audit elkészítése;
- beruházási tervek készítése közepes költségű energiahatékonysági beruházásokhoz pénzügyi források bevonására;
- a résztvevő Központok által a projektben használt UNEP/UNIDO Kézikönyv adaptálása az egyes országok viszonyaihoz és lefordítása; és
- a Központok munkatársainak kiképzése energia audit végzésére.

A projektet az ENSZ Ipari és Technológiai Fejlesztési Szervezetének (UNIDO) kezdeményezésére 1994-ben létrejött nemzetközi hálózat (*National Cleaner Production Centers*) tagszervezetei - többek között a Tisztább Termelés Magyarországi Központja (TTMK) - hajtják végre. Jelenleg mintegy 30 központ működik a fejlődő, illetve az átalakuló gazdaságú országokban, melyből 10 már pénzügyileg is függetlenítette magát az UNIDO-tól.

A projekt keretén belül 15 vállalat energetikai átvizsgálását bonyolítja le, melynek végeztével jelentést készít a feltárt hiányosságokról, a lehetséges racionalizálást, hatékonyságfokozást és kibocsátás-csökkentést segítő megoldásokról. A költségek nagy részét a projekt költségvetéséből fedezi, a vállalatoknak csupán egy mérsékelt, az átvizsgálás műszaki tartalmának mélységétől és a vizsgált technológiák komplexitásától függő térítést kell fizetniük az elvégzett szolgáltatásért.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA (EZER USD)

	GEF	UNEP	TTK	Ipar
A kézikönyv kiegészítése az energiahatékonysági modullal		50		
A kézikönyv szerkesztése és fordítása	60	20		
Tréningek	120	25		
Energia auditok (90)	450	20	600	990
A tapasztalatok átadása a többi TTK-nak: régióként 4 konferencia	240	20		
Egyéb közvetlen költség	40			
Reklámköltség	20	40		
Projekt értékelés	20			
Összesen	950	175	600	990

KISLÉPTÉKŰ VÍZIERŐMŰVEK REKONSTRUKCIÓJA ÉS BŐVÍTÉSE A RÁBÁN

A projekt címe	Kisléptékű vízierőművek rekonstrukciója és bővítése a Rábán <i>Rehabilitation and Expansion of Small Hydro-Plants on the River Raba in Hungary</i>
Időtartama	2003-2006
Jelenlegi státusza	folyamatban
GEF terület	éghajlatváltozás
Résztvevők	Magyarország
A projekt típusa	közepes méretű
GEF finanszírozás	0,405 millió USD (összköltség: 2,245 millió USD)
Végrehajtó szervezet	Világbank
Befogadó szervezet	Szombathelyi Vízierőmű Kft.

A PROJEKT CÉLJA

Magyarország az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményben kötelezettséget vállalt az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére, illetve kötelezett az Európai Unió megújuló energiaforrásokra vonatkozó céljainak átvételére, mely szerint a megújuló energiahordozók jelenlegi arányát a teljes elsődleges energiahasználatban 2010-ig közel megduplázza. Az Országos energiatakarékossági és energiahatékonyság-növelési stratégia (1107/1999 korm. hat.) 75PJ/év energia megtakarítását (vagy megújulókkal való kiváltását) irányozza elő 2010-re.

Az országban működő kisléptékű vízierőművek jelenleg az energiatermelés 0,5%-át adják. A szektor teljes felújításával (40 erőmű) 50 MW többletkapacitás teremthető, mely éves szinten 200 GWh

energiát jelent. A megújuló energiaforrások hasznosítását jelenleg jogszabály is támogatja: a közcélú villamosművek villamos energia vásárlási árának megállapításáról szóló 55/1996. (XII. 20.) IKIM rendelet kötelezővé teszi a megújuló energiaforrásokból termelt villamos energia átvételét.

A projektben érintett erőműveket üzemeltető Szombathelyi Vízierőmű Kft.-t a Németországban kis vízierőműveket üzemeltető Braml-Gmach család vásárolta meg 1998-ban. A 16 erőműből hatot eladott, a többit pedig felújításra szánja. A projektben szereplő erőművekből kettő felújítását és bővítését, illetve a harmadikban működő múzeum rendbehozatalát szeretné megvalósítani.

1. CSÖRÖTNEKI ERŐMŰ

Az 1919-ben épített, eredetileg 245 KW-os beépített kapacitású csörötneki erőmű 1991 óta nem üzemel, mert a gátat elsodorta az árvíz. A 2 400 méter hosszú üres üzemvízcsatorna a beruházás előtt időszakos szivárgóvizet és szilárd települési hulladékot tartalmazott. A felújítás: a három Francis turbina felújításából; a gát újjáépítéséből; az ökológiai vízáteresztő gát és egy új turbina megépítéséből; valamint a csatorna rehabilitációjából áll. A csörötneki projekt végrehajtása 2002-ben befejeződött a beruházó előfinanszírozásában, a Világbank utólagos folyósításával.

2. KÖRMENDI ERŐMŰ

Az erőmű gátja az 1999-es árvíz során többször megrongálódott, az utoljára 1938-ban felújított turbinák állapota rossz. Az erőmű bevétele jelenleg nem fedezi a működési költségeket, a működés csak a vízjogi engedély fenntartását szolgálja. A felújítás a gát újjáépítéséből; a két Francis turbina felújításából; hallépcső építéséből és a csatorna rehabilitációjából áll. A beruházás folyamatban van, várhatóan 2004 végén fejeződik be.

3. IKERVÁRI ERŐMŰ

Az 1985-ben épített ikervári erőmű ad otthont a Szombathelyi Vízierőmű Kft. központjának és a vízi energia múltját és jelenét bemutató múzeumnak. Az erőmű 1999 és 2000-ben jelentős felújításon esett át, a jelen projekt a múzeumi rész felújítását tűzte ki célul. A beruházás várhatóan 2005-ben kezdődik.

	Csörötnek	Körmend	Összesen
Jelenlegi beépített kapacitás (kW)	245	280	525
Beruházás utáni beépített kapacitás (kW)	560	290	850
Beruházási költség (USD)	1 500 000	745 000	2 245 000
Egységnyi beruházási költség (USD/kW)	2 679	2 569	2 641

7. táblázat A beruházás adatai

A tervezett 30 éves élettartam mellett két erőmű összesen mintegy 160 000 tonna CO₂ kibocsátás csökkentés eredményez alacsony, 2,53 USD/tonna CO₂ egységköltséggel.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA (USD)

GEF	405 000
Tulajdonos	135 000
Ausztria	330 000
Széchenyi terv	330 000
Bankkölcsön	1045 000
Összesen:	2 245 000

**KÖLTÖZŐ VÍZIMADARAK VIZES ÉLŐHELYEINEK VÉDELME:
BIHARUGRAI HALASTAVAK**

A projekt címe	A költöző vízimadarak afrikai-eurázsiai vonulási útja menti vizes élőhelyek hálózatának védelme: Biharugrai halastavak <i>Enhancing the Conservation of the Critical Network of Wetlands Required by Migratory Water Birds on the African-Eurasian Flyways</i>
Időtartama	2004-2009
Jelenlegi státusza	folyamatban
GEF terület	biodiverzitás (OP2)
Részvevők	regionális: Dél-Afrika, Észtország, Jemen, Gambia, Litvánia. Magyarország, Mauritánia, Niger, Nigéria, Szenegál, Tanzánia, Törökország
A projekt típusa	teljes méretű
GEF finanszírozás	6,35 millió USD (összköltség: 13,12 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNEP
Befogadó szervezet	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)

A PROJEKT CÉLJA

A vizes élőhelyeket fenyegető emberi beavatkozások - a túlzott mértékű halászat és vadászat és turizmus, a lecsapolások és a vízgyűjtő területen belüli ipari szennyezések – veszélyeztetik a költöző vízimadarak fennmaradását. A 12 ország részvételével indult globális projekt célja a költöző vízimadarak afrikai-eurázsiai vonulási útjába eső vizes élőhelyek védelme.

Az 1979-ben elfogadott és 1983-ban életbe lépett Egyezmény a vándorló vadon élő állatfajok védelméről (Bonni Egyezmény) keretében létrehozott Afrikai-Eurázsiai Vándorló Vízimadarak Védelméről szóló Megállapodás (*African/Eurasian Migratory Waterbird Agreement*) célja a megállapodás területén fészkelő és átvonuló vízimadarak, különös tekintettel a veszélyeztetett fajokra és élőhelyeik védelme, illetve visszaállítása. A Felek, jelenleg 117 állam, a megállapodás Akciótervének (2003-2005) megfelelően vállalják az ország területén belül a fajok védelmét; élőhelyeik védelmét; a veszélyeztető emberi tevékenységek szabályozását, valamint kutatás, monitoring és oktatási tevékenység végzését.

A megállapodás 1999-ben lépett hatályba, melynek Magyarország 2003 óta részese. Jelenleg 235 faj védelmét írja elő, mely mindegyike használja a megállapodás területén található legalább egyik kritikus vizes élőhelyet az éves vándorlása során. Magyarország részese továbbá a vizes élőhelyek védelméről rendelkező Ramsari Egyezménynek (Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vizes területekről, különösen, mint vízimadarak élőhelyéről).

A projekt demonstrációs területei: Haapsalu, Észtország; Biharugra, Magyarország; Nemunas Delta, Litvánia; Banc D'Arguin, Mauritánia; Kokrou and Namga, Niger; Hadejia Nguru, Nigéria; Saloum-Niumi, Szenegál / Gambia; Wakkerstroom, Dél-Afrika; Dar es Salaam, Tanzánia; Lake Burdur, Törökország; Aden Lagoons, Jemen.

A MAGYAR MINTAPROJEKT

A magyarországi mintaprojekt célja a - Biharugra Halgazdaság Kft. és a Nagykócsag Kft. tulajdonában lévő - biharugrai halastavak fenntartható fejlesztése és védelme. A Nemzeti Környezetvédelmi Terv (1997-2003) is kiemelt feladatnak tekinti a vizes élőhelyek védelmét (H melléklet 1.3), a biodiverzitás fenntartását támogató halgazdálkodást (1.5) és az ökoturizmus fejlesztését (1.6). Hasonló célokat fogalmaz meg a Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Program (VII.2.5. bekezdés). A biharugrai halastavak 1990 óta állnak védelem alatt (Körös-Maros Nemzeti Parkhoz tartozik jelenleg) és 1998 óta Ramsari Egyezmény alapján is védett területnek minősül.

A halastavak Magyarországon a veszélyeztetett költő és vándorló vízimadarak elsődleges élőhelyeinek számítanak, melyek fennmaradását veszélyezteti a halgazdálkodás felhagyása, illetve a szabályozatlan turizmus veszélyezteti. A Nagykócsag Kft. tulajdonlásán keresztül az MME irányítja a tavak egy részének védelmét 1993 óta. A mintaprojekt célja a halászati és természetvédelmi célok integrálása (természetkímélő halgazdálkodás bevezetése), a lepusztult élőhelyek visszaállítása, és a helyi lakosság jövedelmének növelése szervezett ökoturizmus beindításával. A projekt – sikeres végrehajtása esetén – bemutatja a magántulajdonban lévő halastavak élőhely visszaállítási módszereit, a külterjes halgazdálkodás gazdasági megtérülési rátáját, és az ökoturizmus alapinfrastruktúrájának jövedelemtermelő hatását. A tervezett tevékenységek:

- mesterséges szigetek kialakítása a fészkelési lehetőségek bővítésére;
- vízinövényzet telepítése a fattyúszerkő fészkei számára;
- tavak újbóli bevonása a halgazdálkodásba;
- természetkímélő halgazdálkodási módszerek bemutatása (kiállítás és kiadvány);
- nemzetközi szeminárium halászok és természetvédők számára; és
- lesek és oktatóbázis kialakítása a látogató számára.

A MAGYAR ALPROJEKT FINANSZÍROZÁSA (USD)

	GEF	Egyéb	Összesen
Személyi kifizetés	31 780	428 920	460 700
Tárgyi eszközök	5 970	0	5 970
Alvállalkozók	98 915	231 980	330 895
Képzés	2 285	1 565	3 850
Utazás	8 010	4 530	12 540
Adminisztratív költségek	14 560	7 280	21 840
Monitoring és értékelés	7 440	3 205	10 645
Egyéb	32 410	93 170	125 580
Összesen	201 370	770 650	972 020

HATÁRVIZI SZENNYEZÉSEK CSÖKKENTÉSE A DUNA VÍZGYŰJTŐ TERÜLETÉN A TECHNOLÓGIAI EGYÜTTMŰKÖDÉS ERŐSÍTÉSÉVEL

A projekt címe	Környezetbarát technológia átadása a határokon átnyúló szennyezés csökkentésére a Duna vízgyűjtő területén <i>Transfer of Environmentally-sound Technology (TEST) to Reduce Transboundary Pollution in the Danube River Basin</i>
Időtartama	2001-2004
Jelenlegi státusza	folyamatban
GEF terület	nemzetközi vizek (OP8, OP10)
Résztvevők	regionális: Bulgária, Horvátország, Magyarország, Románia, Szlovákia
A projekt típusa	közepes méretű
GEF finanszírozás	0,990 millió USD (összköltség: 2,400 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNIDO
Befogadó szervezet	Tisztább Termelési Magyarországi Központja

A PROJEKT CÉLJA

A Duna középső és alsó szakasza jelentős ipari eredetű szennyezéssel terhelt. A folyó ökológiai állapotának javítása csak a partmenti országok összehangolt intézkedéseivel lehetséges. Az 1998-ban hatályba lépett Duna-Védelmi Egyezmény (*Danube River Protection Convention*) kötelezi az érintett országokat a Dunát és a Fekete-tengert érő határokon átnyúló szennyezés csökkentésére. A Duna-Védelmi Egyezményhez hasonlóan az Európai Unió Integrált szennyezés-megelőzési és ellenőrzési irányelve (*Integrated Pollution Prevention and Control*) is megköveteli a vállalatoktól a lehető legjobb elérhető technikák (*best available technology – BAT*) alkalmazását.

Az ENSZ Fejlesztési Programja a GEF támogatásával 1997 és 1999 között felmérte és azonosította a Duna vízgyűjtő területén található 130 legfontosabb szennyező ipari üzemet, mely tápanyagot és/vagy a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyagot bocsát a Dunába (lásd: Szennyezés csökkentése a Duna vízgyűjtő területén).

A PROJEKT ÁLTAL FINANSZÍROZOTT TEVÉKENYSÉGEK

Ennek a munkának az eredményeire támaszkodva indult el az ENSZ Ipari Fejlesztési Szervezete (UNIDO) kezdeményezésére a TEST projekt, melynek célja annak bemutatása az ipari vállalatok számára, hogy a környezeti szabályok betartása nem feltétlenül jelent versenyhátrányt, sőt esetenként javítja a versenyképességet. Az ipari szerkezetátalakulás és a „tisztább technológiák” ismeretének hiánya miatt a vállalatok nagy része gazdaságilag kivételezhetetlennek tekinti az általa okozott környezetszennyezés mértékének csökkentését.

A TEST projekt további célja a helyi partnerintézetek megerősítése az öt dunamenti országban (TEST focal points), melyek megosztják a projekt végrehajtása során szerzett tapasztalataikat más, a Duna vízgyűjtő területén működő vállalatokkal és szervezetekkel. A résztvevők:

- Bulgária: Szófiai Műszaki Egyetem
- Horvátország: Tisztább Termelés Központ

- Magyarország: Tisztább Termelés Magyarországi Központja
- Románia: Ipari Ökológiai Intézet (ECOIND)
- Szlovákia: Tisztább Termelés Központ

Az UNIDO által a fejlődő és átmeneti gazdaságú országok vállalatai számára kidolgozott „Környezetbarát technológia átadása” (Transfer of Environmentally Sound Technology - TEST) eljárás három alapelvre épül:

- a tisztább termelés megelőző jellegű és a mind környezeti, mind pénzügyi szempontból kedvező, ún. „win-win” megoldásokat eredményez;
- a műszaki tényezők az irányítási lehetőségekkel együtt, integráltan kezelendők: környezeti irányítási rendszerek és környezeti vezetői számvitel bevezetése; és
- a fenntartható vállalati stratégia megalkotása a környezeti menedzsmentet a környezeti és társadalmi felelősség szélesebb nézőpontjába helyezi.

Az öt országban összesen 17 vállalat vett részt a programban. Magyarországon a Tisztább Termelés Magyarországi Központja (TTMK) pályázat útján hirdette meg a projektben való részvételt a Duna vízgyűjtőjét szennyező vállalatok körében.

	Előzetes környezeti felülvizsgálat	Tisztább termelés és környezetbarát technológia átvilágítás	Környezeti- irányítási rendszerek	Környezeti vezetői számvitel	Fenntartható vállalati stratégia
Güttner-Tata Hűtőtechnikai Kft.	+	+	+		+
Indukciós és Vedőgázos Hőkezelő Kft.	+	+	+		
VIDEOTON Holding Audio Vállalat	+	+	+		
Nitrokémia 2000 Rt.	+	+	+	+	+

8. táblázat Az alkalmazott környezeti menedzsment eszközök

	a csökkenés mértéke
Frissvíz felhasználás	18 848 m ³ /év
Szennyvíz kibocsátás	18 797 m ³ /év
Szennyvíz sóterhelése	472 tonna
Üvegházgáz kibocsátás	800 tonna (CO ₂ egyenértékes)
Energiafelhasználás	1 439 GJ/év
Hideg-energia termelés: 756 GJ/év	

9. táblázat A projekt becsült eredményei

TÁPANYAGTERHELÉS CSÖKKENTÉS A DUNA MEDENCÉBEN

A projekt címe	Tápanyagterhelés csökkentése és az együttműködés javítása a Duna medencében <i>Strengthening the Implementation Capacities for Nutrient Reduction and Transboundary Co-operation in the Danube River Basin</i>
Időtartama	2002-2006
Jelenlegi státusza	folyamatban
GEF terület	nemzetközi vizek,
Résztvevők	regionális: Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Csehország, Horvátország, Magyarország, Moldova, Románia, Szerbia és Montenegró, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna
A projekt típusa	teljes méretű
GEF finanszírozás	17,35 millió USD (9ssz költség: 36,83 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNDP
Befogadó szervezet	-

A PROJEKT CÉLJA

A GEF a Világbankkal és az ENSZ Fejlesztési Programjával közösen indította el a Stratégiai Partnerség a Duna/Fekete-tenger medence tápanyagterhelésének csökkentésére elnevezésű keretprogramját, melynek célja a Duna-védelmi Egyezmény végrehajtásának támogatása. Az Alap 1992 óta nyújt segítséget a dunamenti országoknak a Duna-medence Környezetvédelmi Program (*Environmental Programme for the Danube River Basin*) végrehajtásában. A program (Környezetgazdálkodás a Duna vízgyűjtő területén, 1992-1996; Szennyezés csökkentési program készítése a Duna vízgyűjtő területére, 1997-1999) eredményei:

- Duna Stratégiai Akcióterv (*Danube Strategic Action Plan*);
- annak végrehajtási programja (*Danube Strategic Action Plan Implementation Programme*);
- a Stratégiai Akcióterv finanszírozásának előkészítése (421 projektből álló beruházási adatbázis);
- ezen intézkedési terveket megalapozó tudományos kutatások a folyó táp- és mérgezőanyag terheléséről, a szennyezés terjedéséről, és a legfontosabb szennyező pontforrásról.

A program 3 részre tagolódik:

- Tápanyagterhelés csökkentése és az együttműködés javítása a Fekete-tenger medencében
- Tápanyagterhelés csökkentése és az együttműködés javítása a Duna medencében
- Tápanyagterhelés csökkentési beruházási alap

A projekt tágabb értelemben vett célja a résztvevő országok hatékonyabb együttműködésének támogatása a Duna-medence és a Fekete-tenger térsége természeti erőforrásainak fenntartható használata érdekében. A projekt a Nemzetközi Duna-védelmi Bizottság (*International Commission for the Protection of the Danube River*) munkáját segíti, céljai:

- fenntartható tájhasználat és vízkészlet-kezelés intézményi és jogi hátterének kialakítása (különös tekintettel az Európai Unió Víz Keretirányelvére);

- az országok közötti együttműködés javítása a vízminőség javításáért (határértékek harmonizálása, katasztrófa elhárítás, vízminőség monitoring);
- a közösségi részvétel erősítése a környezeti döntéshozatalban és a Duna védelmében (támogatási alap létrehozása civil szervezetek számára – REC); és
- a környezeti hatások egységes monitoring és értékelési rendszerének kialakítása, a kapcsolódó információs rendszer felépítése.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA (MILLIÓ USD)

	1. szakasz	2. szakasz	Összesen
GEF	5,35	12	17,35
Társfinanszírozás	6,6	12,878	19,478
Összesen	11,95	24,878	36,828

A DUNA TÁPANYAGTERHELÉSÉNEK CSÖKKENTÉSE

A projekt címe	Duna tápanyagterhelésének csökkentése <i>Reduction of Nutrient Discharges</i>
Időtartama	2004-2007
Jelenlegi státusza	folyamatban
GEF terület	nemzetközi vizek (OP8, OP10, OP12)
A projekt típusa	teljes méretű
GEF finanszírozás	7,85 millió USD (összköltség: 17,15 millió USD)
Végrehajtó szervezet	Világbank
Befogadó szervezet	Budapest Fővárosi Önkormányzat, Duna-Dráva Nemzeti Park

A PROJEKT CÉLJA

A Globális Környezeti Alap, a Világbankkal és az ENSZ Fejlesztési Programjával közösen indította el a „Stratégiai Partnerség a Duna medence és a Fekete-tenger tápanyagterhelésének csökkentésére” elnevezésű keretprogramját, melynek célja a Duna-védelmi Egyezmény végrehajtásának támogatása. Az Alap 1992 óta támogatja a dunamenti országokat a Duna-medence Környezetvédelmi végrehajtásában. E program 2 szakaszból állt (Környezetgazdálkodás a Duna vízgyűjtő területén, 1992-1996; Szennyezés csökkentési program készítése a Duna vízgyűjtő területére, 1997-1999), melynek eredményei:

- Duna Stratégiai Akcióterv (Danube Strategic Action Plan);
- annak végrehajtási programja (Danube Strategic Action Plan Implementation Programme);
- a Stratégiai Akcióterv finanszírozásának előkészítése (421 projektből álló beruházási adatbázis);
- az intézkedési terveket megalapozó tudományos kutatások a folyó táp- és mérgezőanyag terheléséről, a szennyezés terjedéséről, és a legfontosabb szennyező pontforrásról.

A program 3 részre tagolódik, az első kettőt az ENSZ Fejlesztési Programja, a beruházási alapot pedig a Világbank koordinálja:

- Tápanyagterhelés csökkentése és az együttműködés javítása a Fekete-tenger medencében
- Tápanyagterhelés csökkentése és az együttműködés javítása a Duna medencében
- Tápanyagterhelés csökkentési beruházási alap

A 70 millió dolláros beruházási alap a projektben résztvevő országok tápanyag-csökkentési beruházásait támogatja. A becsült társfinanszírozás mértéke 210 millió USD. A beruházások célja a pontforrás jellegű (szennyvíz) és diffúz szennyezések (mezőgazdaság) csökkentése, illetve a természet nyelő kapacitásának növelése (vizes területek rehabilitációja). Az alap feltöltése 3 szakaszban történik: 2001-ben 20 millió USD, 2002-ben 16 millió USD, 2003-ban 34 millió USD.

A PROJEKT ÁLTAL FINANSZÍROZOTT TEVÉKENYSÉGEK

A korábbi projektek keretében Magyarország egy 17 beruházásból álló portfóliót állított össze. A környezeti és pénzügyi kritériumok alapján, számos döntési kör után 2 beruházási terv került kiválasztásra.

1. Az észak-budapesti szennyvíztisztító telep bővítése

A fővárosi önkormányzatot a Közép-Duna-Völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség által 1997-ben kiadott és 2001-ben módosított vízjogi engedélyben előírt egyedi határérték kötelezi a telep bővítésére, kémiai tisztítási fokozat bevezetésére (a 203/2001 Korm. rendelet és a 9/2002 KöM-KöVIM együttes rendelet általános érvénnyel kötelezővé teszik az előírt egyedi szennyvíz-kibocsátási vízminőségi határértékeket). A határértékek túllépése miatt 2005-től jelentős bírság terheli a tulajdonost, ami szükségszerűen emeli a díjak mértékét is. A beruházáshoz 862,5 millió Ft saját forrást, 1520 millió központi költségvetési forrást (ebből 650 millió Ft KAC támogatást), 1044 millió Ft GEF támogatást és 886 millió Ft Fővárosi Csatornázási Művektől átvett pénzeszközt irányoztak elő. A társfinanszírozás jelenleg nem biztosított, a beruházási tervet a rendelkezésre álló források arányában módosítani kell.

2. Gemenc és Béda-Karapancsa térség vizes élőhelyeinek rehabilitációja a Duna-Dráva Nemzeti Park területén

A Duna szabályozása, a meder mélyítése, a csökkenő vízhozam és gyorsan levonuló árvíz eredményeképpen a holtágak egyre szárazabbá válnak: a vizes élőhelyekre jellemző élővilág lassan eltűnik. A rehabilitációt a hullámtéri ágrendszer élővízi kapcsolatainak, a vízpótlás hidraulikai feltételeinek és az élővilág ennek következtében tapasztalt romlása indokolja. A Nemzeti Környezetvédelmi Program a 20 000 hektáros régiót környezetileg érzékeny területnek sorolja be. A Nemzeti Park 1998-ban 70 millió forintos állami támogatással felújított 3 holtágat, melynek

tapasztalatai jól hasznosíthatók ebben a projektben is. A terület Közép-Európa legnagyobb egybefüggő hullámtere, és mint ilyen a Ramsari Egyezmény védettsége alatt áll.

A két beruházás előkészítéséhez a Világbank 350 000 dolláros támogatást nyújt. A támogatásról szóló Levél-egyezmény 2004 márciusában került aláírásra. Az egyezmény megkötéséhez szükséges a beruházási fázis megvalósítására vonatkozó hazai elkötelezettség (hazai társfinanszírozás), a Bank részéről viszont az egyezmény önmagában nem jelent elkötelezettséget a majdani beruházási támogatásra.

A RIÓI EGYEZMÉNYEK HAZAI VÉGREHAJTÁSÁNAK ÉRTÉKELÉSE

A projekt címe	A riói egyezmények hazai végrehajtásának értékelése <i>National Capacity Self-Assessment (NCSA) for Global Environmental Management</i>
Időtartama	2003-2004
Jelenlegi státusza	folyamatban
GEF terület	integrált (Multiple Focal Areas)
Résztvevők	Magyarország
A projekt típusa	kapacitás fejlesztés
GEF finanszírozás	0,20 millió USD (össz költség: 0,23 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNEP
Befogadó szervezet	CEEWEB

A PROJEKT CÉLJA

A Globális Környezeti Alap külön támogatási keretet biztosít a Riói egyezmények - Biológiai Sokféleség Egyezmény, az Éghajlatváltozási Keretegyezmény, és a sivatagosodás elleni küzdelemről szóló Egyezmény - végrehajtásához szükséges intézkedések értékeléséhez és a végrehajtási stratégia elkészítéséhez. A nemzeti szintű értékeléseket a támogatásra jogosult országok az Alap valamelyik végrehajtó szervezetének (ENSZ Környezeti Program, ENSZ Fejlesztési Program és Világbank) segítségével hajtják végre.

A projekt a GEF-UNDP stratégiai partnerség keretében 2000-ben lezárult Kapacitás-fejlesztési Kezdeményezés (*CDI*) folytatása, melynek eredményeit a 2001-ben terjesztették a GEF Tanácsa elé. Az abban foglalt javaslatoknak megfelelően indult a program 2001-ben.

A Magyarországon 2003 szeptemberében indított értékelést az ENSZ Környezeti Programjának segédletével hajtja végre a CEEWEB a Környezeti és Vízügyi Minisztériummal közösen. Elsődleges célja meghatározni a hazai intézmény-rendszer fejlesztésének prioritásait a globális környezeti kérdések hatékony kezelése érdekében. Az elemzés a 3 riói egyezmény témájára, vagyis a biodiverzitásra, az éghajlatváltozásra és a sivatagosodásra, illetve ezek összefüggéseire terjed ki. A nemzeti (ön)értékelések (jelenleg 50 országban folyik) csak kiindulópontjául szolgálnak a rendszeres értékelésnek, nem végleges állapotot tükröznek. A projekt keretében elkészülő cselekvési terv tartalmazza majd a meglévő kapacitások megtartásának és hatékonyabb használatának, illetve új kapacitások létrehozásának feltételeit. További cél az egyezményekkel foglalkozó különböző hazai

intézmények és bizottságok megerősítése és munkájuk szorosabb összehangolása az egyezmények végrehajtásában, valamint ezen globális környezeti problémák ismertségének javítása.

Az általános gyakorlattól eltérően a magyarországi projektben egy civil szervezet vállalt jelentős részt más nem-kormányzati szervezetekkel való együttműködésben, a Környezeti és Vízügyi Minisztérium szakmai irányítása alatt. A három témában munkacsoportok jöttek létre a helyzetértékelésre, így az intézményrendszer hiányosságainak és a prioritást élvező területek feltárására. A három munkacsoport munkájának eredményeit egy negyedik munkacsoport integrálja a holisztikus megközelítést alkalmazva. Az értékelés és az összegyűjtött nemzetközi tapasztalatok alapján, a program során elkészülő akcióterv fogalmazza majd meg az intézményrendszer fejlesztésének lehetőségeit. A program során széles társadalmi egyeztetés szolgálja majd a pontosabb helyzetértékelést, segíti a végső akcióterv kidolgozását és növeli annak elfogadottságát. A dokumentum hatékony kereteket nyújthat a hazai intézményrendszer fejlesztésére és annak külső támogatására. A program várhatóan 2004. decemberben fejeződik be.

A PROJEKT ÁLTAL FINANSZÍROZOTT TEVÉKENYSÉGEK

- Nyitó konferencia: a projekt bemutatása, ismeretterjesztő kiadvány a három egyezményről
- Tematikus értékelések a három témában kérdőívek, háttéranyagok és interjúk alapján
- A horizontális összefüggések és a hiányosságok elemzése
- Kapacitás-fejlesztési cselekvési terv
- Projekt értékelés és zárójelentés a UNEP részére

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA (USD)

Tevékenység	Teljes GEF rész	KvVM/CEEWEB
Tematikus értékelések (3)	96 387	10 040
Horizontális témák	24 538	2 723
Stratégia és cselekvési terv	45 644	5 102
Koordináció és értékelés	33 431	14 491
Összesen	200 000	32 356

A KÖRNYEZETBEN TARTÓSAN MEGMARADÓ SZERVES SZENNYEZŐ ANYAGOKRÓL SZÓLÓ EGYEZMÉNY VÉGREHAJTÁSA

A projekt címe	A környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagokról szóló Stockholmi Egyezmény végrehajtásának előmozdítása <i>Enabling Activities to Facilitate Early Action on the Implementation of the Stockholm Convention on POPs</i>
Időtartama	2002 – 2004
Jelenlegi státusza	Folyamatban
GEF terület	a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyagok (POPs)
Résztvevők	Magyarország
A projekt típusa	kapacitás fejlesztés
GEF finanszírozás	0,489 millió USD
Végrehajtó szervezet	UNIDO
Befogadó szervezet	KvVM

A PROJEKT CÉLJA

A környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyagok (POPs) jellemzői, hogy a zsírszövetben felhalmozódnak (zsírban oldódó anyagok), az emberi és állati szervezetre mérgezőek, illetve a levegőbe jutva nagy távolságokra szállíthatódnak, emiatt kibocsátásuk csökkentésére nemzetközi együttműködés szükséges.

Magyarország 2001 májusában írta alá a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyagok csökkentéséről szóló Stockholmi Egyezményt. Az Egyezmény a következő 12 anyagra ill. anyagcsoportra vonatkozóan tartalmaz szabályozást: aldrin, DDT, dieldrin, endrin, heptaklór, klórdán, hexaklór-benzol (HCB), mirex, toxafén, poliklórozott bifenilek (PCB-k), dioxinok és furánok. Az Egyezmény célja ezen anyagok termelésének és használatának csökkentése, illetve kivonása, valamint a készletárolási biztonság javítása.

A még 1998-ban aláírt – a levegőszennyező anyagokkal foglalkozó ENSZ EGB egyezményhez kapcsolódó – „POP Jegyzőkönyvben” a felsoroltakon kívül további négy anyagcsoportra vonatkozóan vállalt Magyarország hasonló szabályozást, ezek: poliaromás szénhidrogének (PAH-ok), hexaklór-ciklohexán (HCH), hexabrom-bifenil és klórdekon. A 2143/2003. (VII. 1.) Korm. határozat értelmében 2004. április 30-ig a Jegyzőkönyvhöz kapcsolódó Intézkedési Tervet el kell készíteni.

Az EU keretében a POP-okra vonatkozó 79/117/EEC és 96/59/EC Irányelvek tervezett módosításáról szóló rendelet egységes szerkezetbe foglalja, a jogi hézagokat kiküszöbölve egyértelművé teszi, és valamelyest szigorítani fogja az említett két nemzetközi egyezmény előírásait. Magyarországra nézve ez várhatóan nem, vagy alig jelent majd többletvállalást. A rendelet hatályba lépése 2004-ben várható.

Mindkét nemzetközi megállapodás nemzeti intézkedési terv készítését írja elő a Felek számára, melyeket a projekt összevontan kezel az átfedések miatt. A projekt legfontosabb céljai:

- a témához kapcsolódó korábbi állami finanszírozású projektek és azok eredményeinek a számbavétele, a hazai POP készletek, a gyártás és felhasználás, a kibocsátások, szennyezett területek felmérése, kataszterének elkészítése. A végrehajtó intézményi háttér, ártalmatlanítási eljárások, az anyagok lebonthatóságának, környezet-egészségügyi hatásainak vizsgálata, a folyamatos ellenőrzés (monitoring) és a K+F kapacitások felmérése;
- a POP-okkal kapcsolatos hazai jogszabályi háttér elemzése, esetleges jogszabály-módosítások mérlegelése, különös tekintettel a Bázeli és a Rotterdami (PIC) Egyezményekhez való kapcsolata;
- a tennivalók közül a prioritások meghatározása (POP Tárcaközi Bizottság vezetésével); és
- az előzőek alapján egy országos POP-csökkentési intézkedési terv elkészítése és jóváhagyása.

2004. februárban került sor a POP leltárt bemutató konferenciára. A konferencián elhangzott javaslatok, valamint a 670 oldalas POP leltár (elérhető a KVVm honlapján: <http://www.env-pop.hu>) részletesebb tanulmányozása után az azóta kapott ajánlásokat felhasználva jelenleg készül az UNIDO-nak kiküldendő angol nyelvű, kb. 100 oldalas hivatalos összefoglalója a leltárnak az ajánlásokkal együtt.

A felmérés eredményeit bemutató hat fejezet (levegő, víz, hulladék, talaj, növényvédőszer és egészségügy) felépítése: a szakterületre vonatkozó jogszabályi háttér és a vizsgálati módszer ismertetése után az eredmények összefoglalása és a javaslatok szerepelnek, végül függelékként vagy mellékletként azok a háttéranyagok, amelyek részletesen tartalmazzák az eredményeket vagy közlik a honlap elérhetőségét, ahol további információk találhatók. A leltár-adatokat tartalmazó hat fejezetben kívül további öt fejezetben a hazai POP csökkentés jogszabályi oldalát, technikai és intézményi infrastruktúráját, kutatás-fejlesztési, gazdasági és szociális háttérét elemzi és foglalkozik a környezetvédelmi civil szervezetek szerepével, lehetőségeivel az információk terjesztésében.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA (USD)

	GEF
Projekt koordináció és szervezés	220 800
POP-kal kapcsolatos felmérések	132 750
Prioritások, célok, intézkedési tervek elkészítése	17 200
Intézkedési terv elkészítése	86 700
Egyéb	32 022
Összesen	489 472

TERVEZÉS ALATT ÁLLÓ PROJEKTEK

A METIL-BROMID TELJES KIVONÁSA

A projekt címe	A metil-bromid használatból való teljes kivonása az átmeneti gazdaságú országokban <i>Total Sector Methyl Bromide Phaseout in Countries with Economies in Transition</i>
Időtartama	2004-2006
Jelenlegi státusza	PDF B
GEF terület	ózonvédelem
A projekt típusa	közepes méretű projekt
Támogatottak köre	regionális: Bulgária, Magyarország, Kazahsztán*, Lengyelország, Lettország, Litvánia
GEF finanszírozás	3 millió USD
Végrehajtó szervezet	UNEP-UNDP
Befogadó szervezet	KvVM, Levegőtisztaság-védelmi, Zaj- és Rezgésellenőrzési Főosztály

* A teljes méretű projektben csak azok az országok juthatnak GEF támogatáshoz, melyek addigra ratifikálják a Koppenhágai Módosítást (Kazahsztán még nem tette meg). A PDF B célja ebben az esetben a ratifikáció elősegítése és a metil-bromid felhasználás jelenlegi állapotának és tendenciáinak felmérése.

A PROJEKT CÉLJA

Az 2002-ben lezárt „A metil-bromid használatból való korai kivonása: tudatosság növelés, szakpolitika fejlesztés és képzés” című GEF projekt keretében 8 kelet-közép európai ország teljes körű felmérést végzett a metil-bromid használatáról (felhasználás módja és mennyisége) és a kiváltás lehetséges módjairól. A teljes kiváltást megalapozó munka fontos célja volt a probléma általános ismertté tétele és a megoldási lehetőségek szakértői egyeztetése. A helyzetértékelés eredménye, hogy a kiváltó technológiák és anyagok elterjedésének legfontosabb korlátja – az információhiány mellett – a beruházásokhoz szükséges tőke hiánya.

A tervezett teljes körű projektben résztvevő országok különböző helyzetüknél fogva eltérő támogatást igényelnek. Az alapozó projektben résztvevő országok elsősorban beruházási támogatást várnak az alternatív technológiák alkalmazásához, míg a közép-ázsiai országok a jelenlegi felhasználás és a kiváltási lehetőségek értékelését, mely lehetővé teszi a Koppenhágai Módosításhoz való csatlakozásukat. Elsősorban Kazahsztán számít jelentős felhasználónak, Azerbajdzsán és Üzbegisztán csak konzultációs státuszt kért a projektben. Minden esetben a cél a metil-bromid teljes kiváltása 2005-re.

A projekt tehát egyrészt beruházási, másrészt kapacitásbővítési támogatást nyújt. A beruházások célja a metil-bromid kiváltása a talajkezelés, és a betakarítás utáni fertőtlenítés. A beruházási rész végrehajtó szervezete a UNDP lesz. A kapacitások bővítése (marad UNEP irányítás alatt), illetve a

későbbi beruházások érdekében a cél a kapcsolódó szabályozás megismertetése, az alternatív lehetőségek megismertetése és fejlesztése.

Az előkészítő (PDF B) projekt célja az érintettekkel való konzultáció, a legjelentősebb felhasználók bevonása, a legfontosabb beruházás finanszírozási lehetőségeinek felmérése és a partnerek számára elfogadható üzleti/beruházási terv készítése. A teljes körű projekt a becslések szerint 100 ODP tonna metil-bromid kiváltását teszi lehetővé a résztvevő országokban, átlagosan 18 dollár/kg költséggel.

Magyarországon a tervek szerint újabb felmérés készül a metil-bromid használat jelenlegi helyzetéről, majd a UNDP és a UNEP DTIE által delegált szakértők és a KvVM képviselői közösen meglátogatják a tervezett beruházások színhelyét, melynek célja a megfelelő alternatív technológia véglegesítése. A beruházások, melyet a UNDP bonyolít már, nagy valószínűséggel a gőzzel való talajfertőtlenítés alternatív technológiáját támogatják.

A FLUOROZOTT SZÉNHIDROGÉNEK HOZZÁJÁRULÁSA AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁSHOZ

A projekt címe	Kiegészítő képzés a fluorozott szénhidrogének gondos használatáról <i>Complimentary training on Good Practice for Responsible Use of HFCs</i>
Időtartama	2004-2006
Jelenlegi státusza	PDF A
GEF terület	égghajlatváltozás
Résztvevők	regionális: Azerbajdzsán, Belorusszia, Bulgária, Csehország, Észtország, Magyarország, Kazahsztán, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Oroszország, Szlovákia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán
A projekt típusa	közepes méretű
GEF finanszírozás	egyeztetés alatt
Végrehajtó szervezet	UNEP DTIE
Befogadó szervezet	-

A PROJEKT CÉLJA

A fluorozott szénhidrogének (HFC-k) az ózonkárosító anyagok legfontosabb helyettesítői, hiszen a magasléghőmérsékletű ózont nem károsítják, biztonságosak és technológiai szempontból is jó helyettesítők. Közép-Kelet-Európa és Közép-Ázsia országai számos beruházást hajtottak végre a Globális Környezeti Alap és a Montreáli Jegyzőkönyv Sokoldalú Pénzügyi Alapjának támogatásával az ózonkárosító anyagok HFC-vel való kiváltására, elsősorban a hűtőtechnológiai szektorban. A fluorozott szénhidrogének azonban üvegházgázok (még hozzá magas üvegházhatás potenciállal rendelkeznek!) és mint ilyenek a Kiotói Jegyzőkönyv hatálya alá tartoznak. Korlátlan használatuk tehát a környezeti problémát nem oldja meg, csak az egyik területről (ózonréteg károsítása) áthelyezi egy másikra (égghajlatváltozás).

A projekt célja a Montreáli Jegyzőkönyv égisze alatt folyó képzési és információcsere programok kiegészítése a HFC-k üvegházhatásával és a hatáscsökkentési lehetőségekről. A projekt keretében tervezett tevékenységek: tréninganyagok kidolgozása; regionális tréningek szervezése és jogszabály előkészítés támogatása.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA

Az UNEP (*Energy & OzonAction Branch*) a párizsi Nemzetközi Hűtéstechikai Intézettel (*International Institute of Refrigeration*) közösen készíti elő a Globális Környezeti Alap 25 ezer dolláros támogatásával. A támogatás nagysága függ a résztvevő országok számától, de semmiképp nem haladja majd meg az 1 millió dollárt. A résztvevő országok saját forrásból biztosítanak a projekt koordinációt, a konferencia helyszínét, a tréninganyagok lefordítását és nyomtatását. További, mintegy 300–400 ezer dollár várható egyéb nemzetközi és nemzeti forrásokból.

A GEOTERMIKUS ENERGIA HASZNOSÍTÁSA

A projekt címe	Geotermikus energia hasznosítása Európában és Közép-Ázsiában: Geotermikus Fejlesztési Alap <i>Geothermal Energy Development Project in the Europe-Central Asia region and its Geothermal Energy Development Fund</i>
Időtartama	2003-2013
Jelenlegi státusza	PDF B
GEF terület	éghajlatváltozás (OP6)
Résztvevők	Európa és Közép-Ázsia minden országa
A projekt típusa	teljes méretű projekt
GEF finanszírozás	25 millió USD (összköltség: 200 millió USD)
Végrehajtó szervezet	Világbank
Befogadó szervezet	-

Magyarország az Éghajlatváltozási Keretegyezményben nemzetközi kötelezettséget vállalt az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére, illetve kötelezett az Európai Unió megújulókra vonatkozó céljainak átvételére. Az Országos energiatakarékosági és energiahatékonyság-növelési stratégia (1107/1999 korm. hat.) 75PJ/év energia megtakarítását (vagy megújulókkal való kiváltását) irányozza elő 2010-re. A megújuló energiaforrások hasznosítását jelenleg jogszabály is támogatja: a közcélú villamosművek villamos energia vásárlási árának megállapításáról szóló 55/1996. (XII. 20.) IKIM rendelet kötelezővé teszi a megújuló energiaforrásokból termelt villamos energia átvételét.

A PROJEKT CÉLJA

A projekt általános célja az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése a geotermikus energiakészletek fokozottabb kihasználásával. A geotermikus energia, melynek hasznosítása gyakorlatilag nem jár ÜGH kibocsátással, képes kiváltani a központi fűtési rendszerek zsinórtermelését (*base load*), sőt bizonyos helyeken alkalmas kombinált ciklusú erőművek fűtésére is.

A megújuló energiaforrások alkalmazásának általános problémái:

- a know-how és szakmai tapasztalat hiánya az energetikáért felelős döntéshozók körében;
- a fosszilis energiahordozók állami támogatása;
- a bekerülés költségét nem tükröző árak;
- a megújulók támogatási formáinak kialakulatlansága; és
- a beruházások magasabb tranzakciós költsége (a kisebb kapacitás miatt).

A geotermikus energia hasznosításának legfontosabb akadályai: magas kezdeti tőkeköltség (feltárás, kutak fúrása és a víz visszapréselése használat után) a hagyományos technológiákhoz képest, valamint a geológiai kockázat (nem megfelelő hozam, hőmérséklet stb.).

Ezen problémák csökkentésére egyes OECD országokban az állam már jó ideje nyújt pénzügyi támogatást vagy vállal részleges kockázatgaranciát (Franciaország például a hetvenes évek óta), hogy a kisebb beruházók a magas tőkeköltség ellenére is bankkölcsönhöz jussanak. A Világbank, a Globális Környezeti Alappal közösen számos geotermikus energia projektet támogatott az elmúlt 10 évben, többek között Litvániában (Klaipeda), Lengyelországban (Podhale, Mszczonow, Skiernewice, Stargard, Kolo), Szlovákiában (Kosice, Trvdosin) és Csehországban (Decin).

A projektben résztvevő partnerek az európai és közép-ázsiai (ECA) régió országai, a Világbank, a GEF, EBRD és a régióban aktív más pénzügyi szervezetek, a UNDP és a UNEP, illetve további támogatók (EU, Ausztria, Dánia). A projekt keretében minden régióbeli ország jogosult a támogatásra.

A TERVEZETT TEVÉKENYSÉGEK

- a geotermikus energia hasznosítását akadályozó tényezők felmérése, a szükséges jogi, szabályozási és intézményi lépések kidolgozása
- a rendelkezésre álló geológiai információ rendszerezése, a geotermikus készletek és az energiakínálat területi összevetése
- helyi szövetségek létrehozása a geotermikus energia hasznosítására, a szükséges know-how átadása a szövetségeknek, a közműveknek, a befektetőknek és a tanácsadó cégeknek
- geotermikus beruházások előkészítésének támogatása
- pénzügyi alap létrehozása

	millió USD
▪ részleges kockázati garanciafedezet (<i>Partial Risk Guarantee Window</i>) a beruházások előkészítéséhez (geológiai és technológiai kockázat csökkentése)	12
▪ technikai támogatás (<i>Technical Assistance Window</i>) a döntéshozók és a beruházók számára a hasznosítás akadályainak és a konkrét beruházási lehetőségek felmérésére	8
▪ beruházási támogatás (<i>Investment Funding Window</i>): vissza nem térítendő és feltételekhez kötött támogatások, valamint kedvezményes hitelek nyújtása a pénzügyi akadályok csökkentésére	5

10. táblázat A pénzügyi alap három része és tervezett nagysága

Az alapba tehát a következő 5-8 évben évente 25 millió USD kerülne, mely lehetővé tenné a kezdeti 10 projekt támogatását (200 millió USD), illetve ezután a következő 10 előkészítését. A létrehozásához 25 millió USD a GEF támogatás, melyet két részletben nyújt (8 millió USD az első szakaszban, majd annak értékelése után a maradék 17 millió USD). Az alap az első szakaszban a viszonylag kevés hasznosítási korláttal rendelkező országokban nyújtana támogatást, a másodikban bővülne az országok köre.

FENNTARTHATÓ KÖZLEKEDÉS KELET-EURÓPÁBAN

A projekt címe	Fenntartható közlekedés Kelet-Európában <i>EST goes East: Demonstration and adaptation of OECD EST methodology in Eastern Europe</i>
Időtartama	2004-
Jelenlegi státusza	PDF A
GEF terület	éghajlatváltozás (OP11)
Résztvevők	regionális: Csehország, Horvátország, Magyarország, Szerbia és Montenegró, Szlovénia
A projekt típusa	közepes méretű
GEF finanszírozás	egyeztetés alatt
Végrehajtó szervezet	UNEP
Befogadó szervezet	KvVM

A régió üvegházgáz kibocsátásának leggyorsabban növekvő forrása a közlekedés, melynek szerkezete környezeti szempontból folyamatosan romlik: egyre nagyobb hangsúlyt kap a közúti közlekedés. Ennek megfelelően a területhasználati tervezés és az infrastrukturális fejlesztések is az utakat helyezik előtérbe. Ezen országok az elmúlt években jelentős beruházásokat hajtottak végre, elsősorban az európai jelentőségű gyorsforgalmi úthálózat bővítése terén. Az egykor magas szintű és európai viszonylatban még most is népszerű városi tömegközlekedés közben komoly pénzügyi gondokkal küszködik: az elavult járműpark cseréje az egyre magasabb díjak, és a folyamatos állami támogatás mellett is nagyon lassú.

A PROJEKT CÉLJA

A projekt célja a 2001-ben elfogadott OECD Környezetileg Fenntartható Közlekedés Ajánlások továbbfejlesztése és adoptálása a résztvevő 5 közép-kelet-európai ország viszonyaira. Az OECD Ajánlás közép- és hosszú távú konkrét, számszerű környezeti célok kitűzését javasolja. Fontosabb elemei:

- hosszú távú elképzelés kialakítása a kívánatos közlekedési struktúráról;
- hosszú távú közlekedési igény becslése;
- egészségügyi és környezetminőségi célok meghatározása;
- számszerű célok meghatározása az egyes szektorokban;
- fenntartható közlekedési stratégia kialakítása;
- a stratégia társadalmi és gazdasági hatásának vizsgálata;
- intézkedési csomagok kialakítása, különös tekintettel a „win-win” lehetőségekre;
- végrehajtási stratégia készítése;
- a monitoring és közzététel szabályainak kialakítása; és
- közösségi részvétel és tudatosság növelése.

A projekt egyik része a kísérleti projektek technikai és pénzügyi támogatás, a másik információs hálózat létrehozása a UNEP Európai Regionális Irodájának vezetésével (klíringház). A tervezett 6 kísérleti projekt:

- Észak-adriai fenntartható közlekedés koncepció kialakítása (Szlovénia);
- környezetileg érzékeny területek értékelése (Csehország);
- „motormentes” közlekedési lehetőségek (Csehország);
- kézikönyv készítése sűrített gázzal üzemeltetett városi buszok fejlesztéséhez és alkalmazásához a magyar tapasztalatok alapján;
- stratégiai környezeti hatástanulmány készítése: a dunai korridor (Magyarország);
- stratégiai környezeti hatástanulmány készítése: az adriai korridor (Horvátország); és
- a közlekedés környezeti hatásainak felmérése Montenegróban.

A BIOLÓGIAI SOKFÉLESÉG MEGŐRZÉSE A FELSŐ-TISZÁN

A projekt címe	A biológiai sokféleség megőrzése a felső-Tisza hullámterén <i>Conservation and Restoration of the Biodiversity in the Tisza River Upper Floodplain</i>
Időtartama	2003-2006
Jelenlegi státusza	PDF A
GEF terület	biodiverzitás (OP2)
Résztvevők	Magyarország
A projekt típusa	közepes méretű
GEF finanszírozás	0,944 millió USD (összköltség: 1,735 millió USD)
Végrehajtó szervezet	UNDP
Befogadó szervezet	Tisza – Szamos KHT

A Tisza hullámterének gazdag élővilága az évszázadok alatt kialakult integrált gazdálkodási formáinak eredménye. Az elmúlt másfél évszázadban azonban a faj- és tájgazdagság rohamosan csökkent az árvízszabályozás és az ipari mezőgazdaság térhódítása miatt. A két legfontosabb fejlesztési cél a Tisza medencéjében az elmúlt években komoly károkat okozó áradások kezelése és a régió gazdasági fejlesztése. Az ország észak-keleti része a kibővült Unió egyik legszegényebb területe. A mezőgazdasági termelés egyrészt a keleti piacok összeomlása, másrészt a talajdegradáció és az árvizek miatt jelentősen visszaesett, mely magas munkanélküliséghez és parlagon hagyott földterületekhez vezetett.

A Vásárhelyi Terv az árvízvédelem elsődleges módját a gátak megerősítésében és vésztározók építésében jelöli meg. A 2003-ban kiadott végrehajtási határozat (1022/2003 kormányhatározat) erre a célra 6 területet jelöl meg, melyből az első három tározó a 2005-2007 időszakban készül el a tervek szerint. A határozat azonban lehetővé teszi a vésztározók kiváltását integrált hullámtér kezelés bevezetésével. A Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégián belül megkülönböztetett Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Terv célja az Európai Unió által kívánt, mintegy 1,2 millió hektár termőföld intenzív mezőgazdasági termelésből való kivonása, valamint a biológiai sokféleséget megőrző gazdálkodási formára váltó gazdák jogosultak támogatásra.

A PROJEKT CÉLJAI

A projekt a már létező helyi kezdeményezéseket kívánja támogatni a biodiverzitásmegőrzése érdekében. A helyi kezdeményezések előnye, hogy a megoldások jobban illeszkednek a helyi ökológiai és társadalmi helyzethez, és képes kiaknázni a helyi közösség ismereteit és tapasztalatait.

Térségek	státusz a Vásárhelyi Tervben
Szamosköz	második szakasz
Bereg	nem szerepel
Bodroghöz	első szakasz, demonstrációs terület
Tiszaod- Inérhát	nem szerepel
Borsodi Mezőség	második szakasz
Nagykörű	első szakasz
Körös-völgy	nem szerepel

11. táblázat A projektben résztvevő kezdeményezések

TERVEZETT TEVÉKENYSÉGEK

1. Tiszai Platform és Tisza-hullámtér Technikai Iroda

A 7 terület egy-egy képviselőjéből álló platform feladata a helyi kezdeményezések koordinálása, a versengés csökkentése, az erőforrások megosztása és a projekt második évében felállítandó iroda felügyelete, melynek feladatai: szakmai segítségnyújtás (oktatás, tanulmányok stb.); a hullámtér kezelési stratégiák integrálása a vidékfejlesztési tervekbe, továbbá régiókra szabott hullámtér kezelési tervek elkészítése.

2. Eszközök a hullámtér biodiverzitásának megőrzésére

- átfogó modell kezelési terv készítése a talaj, víz, élőhelyek és a biodiverzitás fenntartható használatára, melyet mind a hét területen bevezetnek;
- invázív fajok kérdésének kezelése; és
- biodiverzitás monitoring hálózat felállítása és működtetése a teljes területen.

3. A kezelési tervek bevezetése

A helyzetfeltárás után minden területre, az érintettek bevonásával 10 éves akcióterv készül, mely alapján állami források vonhatóak be. A végrehajtás támogatására a platform pénzügyi alapot hoz létre (max. támogatás 5000 USD), mely saját forrásként szolgálhat külső, elsősorban európai uniós támogatások mellé.

4. Részvétel a nemzeti szintű szakmapolitikában

A platform rendszeres kapcsolatot épít ki a nemzeti hatóságokkal a Vásárhelyi Terv, a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Terv és egyéb vonatkozó támogatási formák, intézményi megoldások javítása érdekében.

A PROJEKT FINANSZÍROZÁSA

	ezer USD
GEF	944,0
KvVM - Vásárhelyi Terv	366,6
KvVM – TVH	161,6
FVM - Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Terv	709,0
Helyi kezdeményezések	497,9
Egyéb	14,2
Összesen	1 735,1

FENNTARTHATÓ TURIZMUS AZ AGGTELEKI NEMZETI PARKBAN

A projekt címe	A biodiverzitás megőrzése és fenntartható turizmus Közép-Kelet-Európa bioszféra rezervátumaiban <i>Conservation and Sustainable Use of Biodiversity through Sound Tourism Development in Biosphere Reserves in CEE</i>
Időtartama	2003-2004
Jelenlegi státusza	PDF A
GEF terület	biodiverzitás (OP3 és OP4)
Résztvevők	regionális: Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia
A projekt típusa	közepes méretű
GEF finanszírozás	egyeztetés alatt
Végrehajtó szervezet	UNEP
Befogadó szervezet	Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány

A biológiai sokféleség megőrzése érdekében nemzetközi, regionális és nemzeti szinten is számos kezdeményezés történt az elmúlt két évtizedben. Az Egyezmény a Biológiai Sokféleségről (1992) célja a biológiai sokféleség megőrzés, komponenseinek fenntartható használata és a genetikai előforrások hasznosításából származó haszon igazságos elosztása. A Európai Unió vonatkozó irányelvei (Madár és Élőhely Irányelv) előírják az európai szinten fontos területek kijelölését, melynek eredménye a folyamatosan bővülő Natura 2000 hálózat, mely jelenleg az Unió 17%-át fedi le. A Nemzeti Biodiverzitás Stratégia már elkészült, de még nem került elfogadásra. Az Aggteleki Nemzeti Parkon belül Magyarország 6 területet jelölt ki a NATURA 2000 hálózatba.

A PROJEKT CÉLJA

A projekt célja a biológiai sokféleség védelmének és fenntartható használatának támogatása, a fenntartható turizmus gyakorlatának kialakítása a 4 résztvevő bioszféra rezervátumban:

- Aggteleki Bioszféra Rezervátum – Magyarország
- Sumava Bioszféra Rezervátum - Csehország
- Babia Gora Bioszféra Rezervátum – Lengyelország
- Slovensky Kras Bioszféra Rezervátum - Szlovákia

Míg a korlátozás nélküli turizmus komoly veszélyt jelent a védett területek biodiverzitására, megfelelő szabályozás mellett azonban az ökoturizmus jelentős gazdasági hasznokkal is bír a helyi közösségek számára. A projekt a UNEP/CBD Nemzetközi Fenntartható Turizmus Fejlesztési Ajánlásai alapján kívánja segíteni a résztvevő rezervátokat – a helyi közösségek, a civil szervezetek, az állami és a magánszektor bevonásával - az ellenőrzés és fejlesztés hatékonyabbá tételében.

A pályázat előkészítését a németországi székhelyű ÖTE (*Ökologischer Tourismus in EUROPA*) nevű szervezet koordinálja. A magyarországi tevékenységeket az Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány, mint civil partner koordinálja.

Bár az Aggteleki Nemzeti Park rendelkezik látogatási tervvel és központtal, a mai napig problémát okoz a látogatók magas száma és a szabályozatlan vadászat a területen. A program tervezett tevékenységei:

- információs hálózat létrehozása a turizmusfejlesztés és a természetvédelem résztvevői között;
- képzés és a tudatosság növelése a helyi lakosság és az önkormányzatok számára;
- tanfolyam a biológiai sokféleség és a fenntartható turizmus;
- témájában a lakosság, a törvényhozók, az állami és civil szervezetek számára;
- turizmus kezelési terv kialakítása az Aggteleki Rezervátumra a UNEP/CBD ajánlások alapján;
- a végrehajtás lehetőségeinek és korlátozó tényezőinek felmérése; és
- a vonatkozó hatályos közpolitikák, jogi eszközök és szabályozások értékelése.

A projektet előkészítő magyarországi megbeszélésre 2004 márciusában került sor Jósuvafőn, melyen részt vettek a települések polgármesterei, a településszövetségek és az iskolák képviselői, a térségben tevékenykedő szervezetek, valamint a Nemzeti Park és az Ökológiai Intézet képviselői. Ezt követi a programelemek véglegesítése és a pályázat benyújtása.

KÖRNYEZETKÍMÉLŐ AGRÁRGAZDÁLKODÁS

A projekt címe	Európai környezetkímélő agrárgazdálkodás <i>European Conservation Farming (ECFI)</i>
Időtartama	2002-
Jelenlegi státusza	PDF B
GEF terület	biodiverzitás (OP13)
Résztvevők	regionális
A projekt típusa	teljes méretű projekt
GEF finanszírozás	3,35 millió USD (összköltség: 28,35 millió USD)
Végrehajtó szervezet	International Finance Corporation (IFC)
Befogadó szervezet	-

Közép-Kelet-Európa az európai biodiverzitás fontos régiója, melyben még érintetlen élőhelyek – vizes élőhelyek, rétek és erdők – és védett fajok találhatók. A gazdasági átalakulás a mezőgazdaságban a komoly szociális problémák mellett, lehetőséget teremt a mezőgazdasági termelés környezeti szempontú átalakítására, hiszen a műtrágya és növényvédőszer alkalmazása a növekvő árak miatt jelentősen visszaszorult a kilencvenes években. Az európai uniós csatlakozás egyik következménye az alacsonyabb termelékenységű területek művelésből való fokozatos kivonása, mely területeken új, környezetközpontú gazdálkodási formák honosíthatók meg. Ehhez azonban a gazdák szemléletváltása is szükséges: csak magas hozzáadott értékű mezőgazdasági termékekkel lehet versenyképesen termelni az európai piacon. A biotermékek iránt Nyugat-Európában magasabb a kereslet, de folyamatosan nő a régió országaiban is. A vidéki társadalom azonban jelenleg nem rendelkezik sem a váltáshoz szükséges kezdő tőkével, sem szakértelemmel (a termelés és értékesítés terén).

A környezetközpontrú gazdálkodási formák kialakítását nehezíti, hogy a közeljövőben a termőfődek koncentrálóására lehet számítani, ami a termelés intenzívebbé válásával jár együtt ezeken a területeken, mely számos káros következménnyel jár:

- magasabb műtrágya és növényvédőszer felhasználás;
- monokultúrák elterjedése, ezáltal a biodiverzítás csökkenése;
- vizes területek lecsapolása, ezáltal a biodiverzítás csökkenése;
- a parcellákat elválasztó rézsűk kiiktatása, mely erősíti a talajeróziót; és
- a biodiverzítást megőrző vetésforgó rendszerek elhagyása.

A gazdaságilag egyre jobban ellehetetlenülő mezőgazdasági termelés két lehetőség előtt áll: művelésből való kivonás és ezzel a kvázi-természetes területek jellemző fajgazdagsága kerül veszélybe, illetve a piac által diktált intenzív monokultúrák termelés, annak minden környezeti kockázatával.

A Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégián belül megkülönböztetett Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Terv célja az Európai Unió által kívánt, mintegy 1,2 millió hektár termőfőld intenzív mezőgazdasági termelésből való kivonása. A természetvédelmi értékkel bíró főldek tulajdonosai, illetve a biológiai sokféleséget megőrző gazdálkodási formára váltó gazdák jogosultak támogatásra ebből az alaptól.

A PROJEKT CÉLJA

A projekt célja a környezetkímélő agrárgazdálkodásra való átállás 4 KKE ország ökológiailag értékes mezőgazdasági területein. A projekt támogatja a környezetkímélő eljárások bevezetését, a biotermékek feldolgozását és értékesítését. Ehhez két támogatási formát vezet be:

- technikai segítség (*Technical Assistance Facility*): helyi kapacitás kiépítése az adott térségre szabott gazdálkodási módszerek kialakítására; a termelők képzése a termelési módok alkalmazásáról és az alapvető üzleti ismeretekről; helyi információ-tanácsadó szolgáltatások beindítása a termelőre szabott gazdálkodási tervek elkészítéséhez; technikai segítség a piac fejlesztéséhez, a tradicionális fajok hasznosításához, és az organikus termékek értékesítéséhez a helyi és a külföldi piacokon
- pénzügyi alap (*Financial Facility*): hitelnyújtás gazdaságilag életképes, biotermékeket előállító és forgalmazó vállalkozások számára; helyi részfinanszírozó partnerek bevonása, pénzügyi kockázatot csökkentő módszerek megismertetése

Az előkészítés (PDF B) lépései:

- A potenciális célterületek listájának elkészítése;
- A projektbe bevonandó területek kiválasztása és a projekt érintetteinek bevonása;
- A pénzügyi és technikai partnerek kiválasztása;
- Az agrár-biodiverzítás védelmi módszertan-csomag összeállítása; és
- Az egyes beruházások megvalósíthatósági és üzleti terveinek elkészítése.

Lezárt projektek	támogatási terület	hely	GEF mUSD	Társ- finanszírozás	Teljes költségvetés
1. Technikai és beruházási támogatás a magaslégtérű ózonréteget károsító anyagok kiváltásához	ózonréteg	Magyarország	6,900	1,493	8,393
2. A Montreali Jegyzőkönyv kereskedelmi és engedélyezési rendelkezéseinek előmozdítása az átmeneti gazdaságú országokban	ózonréteg	regionális	0,693	0,037	0,73
3. A metil-bromid használatból való korai kivonása: tudatosság növelés, szakpolitika fejlesztés és képzés	ózonréteg	regionális	0,663	0,037	0,700
4. Üvegház hatású gázok kibocsátás-csökkentésének gazdaságtana, 1. szakasz	éghajlatváltozás	globális	3,000	0,270	3,270
5. Klíringház mechanizmus - kapacitás fejlesztés	biodiverzitás	Magyarország	0,007	0	0,700
6. Nemzeti Biodiverzitás Stratégia és Akcióterv, valamint az Első Nemzeti Jelentés elkészítése (CBD)	biodiverzitás	Magyarország	0,166	0	0,166
7. Kapacitás fejlesztés a biológiai biztonság területén	biodiverzitás	globális	2,744	0	0
8. Környezetgazdálkodás a Duna vízgyűjtő területén	nemzetközi vizek	regionális	8,500	35,000	43,500
9. Szennyezés csökkentési program készítése a Duna vízgyűjtő területére	nemzetközi vizek	regionális	4,190	3,600	7,790
10. A civil társadalom szerepvállalásának erősítése a Duna-medence szennyezésének megelőzése érdekében: magyar - szlovén kísérleti projekt	nemzetközi vizek	regionális	0,750	0,833	1,583

Nem megvalósult projektek	támogatási terület	hely	végrehajtó szervezet	a meg nem valósulás oka
1. Piacfejlesztés és képzés az önkormányzati hatékony energiafelhasználás érdekében	éghajlatváltozás	Magyarország		
2. Biomassza hasznosítás Tatabányán	éghajlatváltozás	Magyarország	Világbank	a Világbank PCF továbbra is tervezi a megvalósítást az önkormányzat elállt a projekt javaslatától több akadályozó tényező miatt
3. Megújuló energia és regionális fejlesztés - a székesfehérvári biomassza tüzelésű kombinált ciklusú erőmű	éghajlatváltozás	Magyarország	Világbank	
4. A szombathelyi biomassza tüzelésű kombinált ciklusú erőmű	éghajlatváltozás	Magyarország	Világbank	
5. Települési energiahatékonysági demonstrációs projektek a KKE térségben – Pécs	éghajlatváltozás	regionális	UNDP	az önkormányzat elállt a projekt javaslatától, később EU Phare és osztrák támogatásból, valamint hitelből megvalósult Magyarország kimaradt a projektből: Románia, Oroszország és Bulgária egy-egy települése kapott támogatást a megvalósításra Magyarország kimaradt a projektből, mert a GEF pénzügyi okok miatt két országra szűkítette
6. Energetikai szolgáltatók KKE-ban	éghajlatváltozás	regionális	UNEP	
7. Szénre alapuló tiszta technológiák alkalmazása KKE-ban	éghajlatváltozás	regionális		
8. Megújuló energia és energiahatékonysági alap	éghajlatváltozás	globális	IFC	csak egy beruházás volt összesen (Thaiföld) és be is zárták azóta ezt a keretet
9. Biológiai biztonság hálózat kialakítása	biodiverzitás	Magyarország	UNEP	nem került befogadásra, mert nem ratifikáltuk időben a Cartagenai Jegyzőkönyvet
10. A tiszai holtágak integrált helyreállítása és kezelése	biodiverzitás, (nemzetközi vizek)	Magyarország	UNDP	PDF B előkészítő támogatást kapott, s végül ebből lett a Tiszai hullámtér projekt
11. A Biodiverzitás megőrzése Csongrád környékén	biodiverzitás	Magyarország		Magyarország nem került be a GEF kisösszegű támogatási programjába
12. A biológiai sokféleség védelme a Börzsöny-Cserhát-Pilis régióban	biodiverzitás	Magyarország	Világbank	

Nem megvalósult projektek		támogatási terület	hely	végrehajtó szervezet	a meg nem valósulás oka
13	Erdőkezelési tanúsítványi rendszer . bevezetése Magyarországon	biodiverzitás	Magyarország		A projekt tervezetet elutasították azzal, hogy a magyar erdők nincsenek kritikus helyzetben a globális biodiverzitás védelme szempontjából PDF A előkészítési támogatást kapott, de mint regionális projekt nem kapott végül támogatást
14	Nemzetközi vizes élőhely megőrzési . program: fókuszban a fehér gólya	biodiverzitás	regionális	UNDP	
15	Az országok közötti együttműködés . javítása a Kárpát-medence védelmében	biodiverzitás	regionális	UNEP	
16	Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer .	nemzetközi vizek	Magyarország		először a gondot a GMO nyárfák jelentettek; miután kikerültek a projekttervből, az UNIDO (<i>Voluntary Contribution</i>) vállalta a finanszírozást; végrehajtását a GKM koordinálja nem készült el a végleges pályázat
17	Nehézfémekkel szennyezett talajok . tisztítása növénykultúrákkal KKE-ban	nemzetközi vizek	regionális	UNEP/UNIDO	
18	Környezetkezelési rendszer kiépítése a . Tisza-medencében	nemzetközi vizek	regionális	Világbank	
19	Projekt-fejlesztési kapacitás bővítés .	integrált	globális	UNDP, UNEP, Világbank	
20	GEF információs hálózat .	integrált	globális	UNEP	
21	A környezetben tartósan megmaradó . szennyező anyagok kezelésének értékelése	szerves szennyezők	globális	UNEP Chemicals	

Végrehajtás alatt álló projektek		támogatási terület	hely	GEF mUSD	Társfinanszírozás	Teljes költségvetés
1.	Energiahatékonyság társfinanszírozási program, 1. és 2. szakasz	éghajlatváltozás	Magyarország	5,7	12,35	18,50
2.	„Hatékony világítás” kezdeményezés	éghajlatváltozás	globális	15,23	35,00	50,23
3.	Energiahatékonysági program az önkormányzati szektorban	éghajlatváltozás	Magyarország	4,20	12,45	16,65
4.	Ipari energiahatékonyság javítása tisztább termelési és környezeti menedzsment rendszerek bevezetésével	éghajlatváltozás	globális	0,95	1,77	2,72
5.	Kisléptékű vízierőművek rekonstrukciója és bővítése a Rábán	éghajlatváltozás	Magyarország	0,40	1,84	2,25
6.	A költöző vízmadarak afrikai-eurázsiai vonulási útja menti vizes élőhelyek hálózatának védelme: Biharugrai halastavak	biodiverzitás	regionális	6,350	6,77	13,12
7.	Környezetbarát technológia átadása a határokon átnyúló szennyezés csökkentésére a Duna vízgyűjtő területén	nemzetközi vizek	regionális	0,99	1,41	2,40
8.	Tápanyagterhelés csökkentése és az együttműködés javítása a Duna medencében	nemzetközi vizek	regionális	17,35	19,48	36,83
9.	A Duna tápanyag terhelésének csökkentése: Világbank - GEF beruházási alap	nemzetközi vizek	Magyarország	7,85	9,30	17,15
10.	A Riói egyezmények hazai végrehajtásának értékelése	integrált	Magyarország	0,20	0,03	0,23
11.	A környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagokról szóló Stockholmi Egyezmény végrehajtásának előmozdítása	szerves szennyezők	Magyarország	0,49	0,00	0,49

Előkészületben lévő projektek	támogatási terület	hely	végrehajtó szervezet	projekt típus	tervezett GEF támogatás	Tervezett társfinanszírozás	Tervezett teljes költségvetés
1. A metil-bromid használatból való teljes kivonása az átmeneti gazdaságú országokban	ózonréteg	regionális	UNEP, UNDP	PDF B			
2. Kiegészítő képzés a fluorozott szénhidrogének gondos használatáról	éghajlatváltozás	regionális	UNEP DTIE	PDF A			
3. Geotermikus energia hasznosítása Európában és Közép-Ázsiában: Geotermikus Fejlesztési Alap	éghajlatváltozás	regionális	Világbank	PDF B	25,00	175,00	200,00
4. Fenntartható közlekedés Kelet-Európában	éghajlatváltozás	regionális	UNEP	PDF A			
5. A biológiai sokféleség megőrzése a felső-Tisza hullámterén	biodiverzitás	Magyarország	UNDP	PDF A			
6. A biodiverzitás megőrzése és fenntartható turizmus Közép-Kelet-Európa bioszféra rezervátumaiban	biodiverzitás	regionális	UNEP	PDF A			
7. Európai környezetkímélő agrárgazdálkodás	biodiverzitás	regionális	Világbank IFC	PDF B	3,35	25,00	28,35